

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**11 EYLÜL SONRASI ORTA DOĞU'DA DİN, TERÖR VE SİYASET:
MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Pakize KAYA**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN**

Ankara-2015

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**11 EYLÜL SONRASI ORTA DOĞU'DA DİN, TERÖR VE SİYASET:
MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Pakize KAYA**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN**

Ankara-2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

26.08.2015
Pakize KAYA

ONAY

[Pakize KAYA] tarafından hazırlanan [11 Eylül Sonrası Orta Doğu'da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman Kardeşler Örneği] başlıklı bu çalışma, 22.07.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN

Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ

ÖNSÖZ

Uluslararası kamuoyunun dikkatinin Orta Doğu'ya odaklandığı günümüzde bölge dinamiklerinin anlaşılması için incelenmesi gereken öncelikli konulardan birini siyasi boyutu olan İslami gruplar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Müslüman Kardeşler Örgütü, bölgedeki pek çok siyasal İslam akımını da etkilemesi cihetiyle önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı; Müslüman Kardeşler Örgütü'nün genelde Orta Doğu coğrafyası, özelde ise Mısır'da etkili olduğu ilk yıllarından günümüze kadarki süreçte terörist faaliyetlerden uzak durmak koşuluyla İslami yaşamın esaslarını anlatmak ve bu esasların toplum/birey davranışlarına etkisini sağlamak adına tebliğ/davet yöntemini kullanan toplumsal ve siyasi bir İslami örgüt olduğunun ortaya konulmaya çalışılmasıdır.

Bu projenin vücuda gelmesinde, gösterdiği her türlü destek ve yardımlarından dolayı değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN'a en içten dileklerle teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca; çalışmalarında bana büyük destek sağlayan ağabeyim Suat Tayfun TOPAK'a, tez jürisinde yer alarak değerli görüş ve önerilerini benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV ve Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ'a, düşünce ve yazılarından istifade ettiğim tüm eser sahiplerine, beni sürekli motive eden, çalışmamın her aşamasında fedakârlık ve desteğini sürekli yanımda hissettiğim çok kıymetli annem Şenol TOPAK'a, hayatıma girdiği andan itibaren desteğini ve yardımını esirgemeyen sevgili eşim Yılmaz KAYA'ya sonsuz teşekkürler eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

ÖZET

[Pakize KAYA]. [11 Eylül Sonrası Orta Doğu'da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman Kardeşler Örneği], [Yüksek Lisans], Ankara, [2015].

Müslüman Kardeşler Örgütü İslami esasların devlet ve toplum yapısına yansıtılması amacıyla kurulmuştur. Kimileri tarafından terör örgütü, kimileri tarafından radikal İslam'ın bir enstrümanı olarak değerlendirilen örgüt, halifesiz kalan Sünni Müslüman cemaatin liderlik çırpınılarına bir çözüm olarak kurgulanmışsa da, esasen sömürge sonrası bağımsızlıklarına kavuşan Müslüman halkların umudu olarak görülmüştür. Hıristiyan dünyanın Müslüman ülkeler ve halklar üzerindeki tahakkümüne bir son verme amacıyla yola çıkan örgüt, tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı şekillendirmeye çalışan Batılı zihniyete karşı bir direniş cephesi oluşturmuş ve çeşitli ülkeleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Bu etkileşim bazı ülkelerde öyle etkili olmuştur ki, Hama-Humus olayları örneğinde görüldüğü gibi, tepki Müslüman Kardeşler Örgütü'nü ve onu destekleyenleri ortadan kaldırmaya kadar varmıştır. Bu tarz gelişmelerle paralel olarak, kimi zaman yer altına çekilen, kimi zaman da en belirgin haliyle faaliyetlerine devam eden Müslüman Kardeşler Örgütü, son olarak Mısır'da Cumhurbaşkanlığı düzeyinde temsil hakkı elde edebilmiş bir örgüt haline gelmiştir. Söz konusu çalışmanın temel sorusu, Müslüman Kardeşler Örgütü terörü savunan silahlı bir direniş örgütü mü yoksa silahtan tamamen uzak kalarak sadece tebliğ/davet yöntemi ile hareket eden barışçıl toplumsal ve siyasi bir yapılanma mıdır? Temel argümanı ise, zaman zaman terör örgütü ya da radikal İslam'ın uygulayıcısı/destekleyicisi olarak görülen, genelde Orta Doğu, özelde ise Mısır politikalarında etkili bir aktör olarak dikkati çeken Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kuramsal yapı ve pratik uygulamalarının tebliğ/davet yöntemi üzerine oturtulduğudur.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kardeşler Örgütü, Orta Doğu, Mısır, Arap Baharı, Terör, Tebliğ, Radikal İslam.

ABSTRACT

[KAYA, Pakize]. [Religion, Terror and Politics In The Middle East After September 11: The Case of Muslim Brotherhood], [Master Thesis], Ankara, [2015].

The Society of the Muslim Brothers (or The Muslim Brotherhood) was founded for the purpose of reflecting Islamic rules to the structure of state and society. Considered a terrorist organization by some or perceived as an instrument of radical Islam, the Muslim Brotherhood was indeed seen as a hope for the Muslim peoples that gained their freedom after colonialism, even though it was fictionalised as a solution for the leadership struggles of the Sunni Muslim community which ended up having no caliphs. Headed to put an end to Christian domination over Muslim countries and peoples, the Muslim Brotherhood formed a resistance front against the Western mentality trying to formalise the whole Middle East and the North Africa, and influenced various countries directly or indirectly. This influence became so powerful in some countries that the reaction went on to annihilate the Muslim Brotherhood and its supporters as is seen from the Hama-Humus incidents. Pursuant to such facts, the Muslim Brotherhood remained in the background from time to time or continued their activities prominently, and at last they became an organization that had the right of representation at the level of presidency in Egypt. The key argument of this study is that the theoretical structure and the practices of the Muslim Brotherhood, which was seen as a terrorist organization or the executors/supporters of radical Islam from time to time and became a remarkable actor of policies in the Middle East in general and in Egypt in particular, are based on the notification/invitation method.

Key Words: Muslim Brotherhood Organization, The Middle, East, Egypt, The Arab Spring, Terrorism, Rescript, Radical Islam.

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHÇESİ VE DÜŞÜNCE ALT YAPISI

- 1.1. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Kuruluşu ve Yapılanması..... 6
- 1.2. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Fikri Yapısı 18
- 1.3. Davet ve Cihad..... 26

2. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN DÖNEMSEL ANALİZİ VE TERÖR ALGISI ÜZERİNDEN ÖRGÜTÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

- 2.1. Sosyal Taban Hareketi Olarak Müslüman Kardeşler Örgütü 32
- 2.2. Siyasi Aktör Olarak Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Kuruluş ve
Yapılanması 36
- 2.3. Yer Altı Faaliyetleri ve Terör Bağlamında Müslüman Kardeşler
Örgütü 40

3. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN ETKİLİ OLDUĞU ÜLKELER VE ARAP BAHARI SÜRECİNDEKİ ROLÜ

- 3.1. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Etkili Olduğu Ülkeler..... 49

3.1.1. Suriye’de Müslüman Kardeşler Örgütü	50
3.1.2. Ürdün’de Müslüman Kardeşler Örgütü.....	54
3.1.3. Lübnan’da Müslüman Kardeşler Örgütü.....	56
3.1.4. Filistin’de Müslüman Kardeşler Örgütü.....	58
3.1.5. Libya’da Müslüman Kardeşler Örgütü.....	64
3.1.6. Tunus’ta Müslüman Kardeşler Örgütü	67
3.2. Arap Baharı ve Sonrası Müslüman Kardeşler Hareketi	69
3.2.1. Arap Baharı	70
3.2.2. Arap Baharı Döneminde MKÖ’nün Faaliyetleri	75
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	84

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
GMB	: Genç Müslümanlar Birliği Cemiyeti
İKÖ	: İslam Kalkınma Örgütü
MKÖ	: Müslüman Kardeşler Örgütü
NGO	: Non-Governmental Organizations-Hükümet Dışı Örgütler
SSCB	: Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Mısır, geçmişten günümüze Orta Doğu siyasetinde öncelikli öneme sahip bir ülke olmuştur. Sahip olduğu bu önem, coğrafi konumundan, tarihinden, din/mezhep haritasından ve siyasi yapısından kaynaklanmaktadır. Böylesine önemli bir ülke elbette her dönem ve şartta dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Dolayısıyla başta ABD ve Avrupa Birliği, diğer tüm Orta Doğu ülkeleri, Rusya ve hatta Çin gibi Uzakdoğu ülkeleri bile Mısır ile ilgilenmişler ve ikili ilişkiler geliştirmişlerdir.

20. yy'nin başlarına gelindiğinde Mısır'da, yukarıda adı geçen tüm aktörleri de etkileyen önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bir grup Mısırlı, Osmanlı İmparatorluğu himayesinde bulunan "Halifelik" müessesesinin kaldırılmasından sonra harekete geçmiş ve İslam dünyasının birliği ve beraberliği için örgütlenmenin gerekliliğine inanarak Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslim) adında bir örgüt kurmuşlardır. İlk başlarda çok dikkat çekmeyen bu örgüt, yıllar geçtikçe göz önüne çıkmış ve pek çok açıdan takip edilir hale gelmiştir.

Müslüman Kardeşler Örgütü, Hasan El- Benna'nın fikirleri doğrultusunda, genelde Orta Doğu coğrafyasında, özelde ise başta Mısır olmak üzere, çeşitli ülkelerde örgütlenen bir yapılanmadır. Mısır'da hâkimiyet kurmuş İngilizlerin baskıcı tutumlarına tepki niteliğinde başlamış olan bu hareket, halkın toplum içindeki yıpranmışlığını ve ezilmişliğini engellemek amaçlı çalışmalarda bulunmuştur. Genelde Müslüman halkların, özelde ise Mısır halkının kurtuluşunu İslami yapının kurulmasında gören Hasan El-Benna, zorlama ve şiddet yerine davet yöntemini kullanarak bilinçli bir toplum oluşturmaya çalışmıştır. Bu minvalde yaptığı çalışmalarda öncelikle gençlere yönelerek eğitimli ve bilinçli bir neslin temellerini atmaya çalışmıştır. Camiler, kahvehaneler ve gençlerin yoğun olarak bulunduğu kulüplerde bireyleri İslami kurallara uygun yaşayış hakkında bilinçlendirerek toplumsal gelişim hedeflenmiştir.

1928 yılında resmi bir örgüt olarak tarih sahnesine çıkan Müslüman Kardeşler, o tarihten günümüze çeşitli evreler geçirmiştir. Sadece Mısır'da değil Orta Doğu'nun hemen hemen her ülkesinde etki oluşturan örgüt kısa zamanda ulaştığı

hedef kitle sayesinde büyüyerek varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. 1940'lı yıllarda iktidarda olan Vafd Partisi'ne muhalif olarak görülen örgüt, 1954-1980 yılları arasında yeraltına çekilmiş ve 1980 yılından itibaren tekrar bir canlanma sürecine girmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü, 1936 yılında Lübnan'da, 1937 yılında Suriye'de ve 1946 yılında Ürdün'de örgütlenerek uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Kazanmaya başladığı bu nitelik, örgütün çeşitli şekillerde tanımlanmasına da yol açmıştır. Bu tanımlamalara göre Müslüman Kardeşler Örgütü, kimilerine göre iktidarda söz sahibi siyasi bir aktör, kimilerine göre bir sivil toplum örgütü ve kimilerine göre de bölgesel bir terör örgütüdür.*

2000'li yıllara gelindiğinde, aslında tüm dünyada yeni bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Oryantalist Batı bloğunun İslamofobik yaklaşımları neticesinde kurgulanan ve radikal İslam adıyla kavramsallaştırılan bu yeni anlayış tüm İslam coğrafyasında hissedilmiştir. İçerisinde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün de bulunduğu pek çok İslami yapı radikal İslamcı olarak yaftalanmaya başlanmıştır. Ancak, bu yaftalamanın aksine, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün aslında silahlı bir terör örgütü olmadığı, en zor zamanlarda bile silahlı direnişe karşı durdukları görülmektedir. Hiçbir zaman bir silahlı olayda doğrudan yer almamışlar, Hama olaylarında olduğu gibi sadece kendilerini savunma amaçlı silahlı mücadelede bulunmuşlardır. Seyyid Kutub, savunma adına yapılan bu mücadeleyi Bakara suresinin (2/190) 'Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın; fakat haksız yere saldırmayın. Çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez' ifadesine dayandırmıştır (Kutub, t.y.).

Bu durum aslında 1990'lı yılların başı itibariyle açığa çıkmaya başlayan bir olgudur. Soğuk Savaş döneminin bitmesi sonucu iki kutuplu dünya düzeninde SSCB'nin hâkimiyeti son bulmuş, yerine ABD'nin hâkim olduğu tek kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Rusya'nın etkisiz kaldığı dönemde, bölge ABD tarafından Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında şekillendirilmeye başlanmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile bir süreç başlatılmış, bu

* Yapılan literatür taramasında ve konu ile ilgili ulusal/uluslararası pek çok çalışmada da görüldüğü üzere, söz konusu yapılanmadan daha çok "Müslüman Kardeşler Örgütü" şeklinde bahsedilmektedir. Bu tercih tez çalışmamızda da aynen kullanılacaktır. Müslüman Kardeşler Örgütü'nden ayrıca "Müslüman Kardeşler Hareketi", "Müslüman Kardeşler Cemiyeti" ve Arapça olarak "El-İhvanu'l-Muslimin" şeklinde de bahsedilmektedir.

sürecin etkileri giderek diğer Orta Doğu ülkelerinde de kendini hissettirmeye başlamıştır. Dolayısıyla radikal İslam söylemi, Müslüman Kardeşler Örgütü'nü de etkilemiş ve Müslüman Kardeşler Örgütü de silahlı radikal bir terör örgütü olarak lanse edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmaya ilişkin literatür taraması sürecinde incelenen kaynaklarda Müslüman Kardeşler Örgütü'nün genel kuruluş ve gelişme aşamaları, Orta Doğu siyaseti üzerindeki etkileri ve yapılandığı ülkeler üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

İbrahim Tolga Baban, “Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Çağdaş İslamcı Akımlar Üzerindeki Etkileri” adlı tez çalışmasında MKÖ'yü İngiliz emperyalizmine karşı oluşturulan, daha sonra Mısır'ın sosyal ve ekonomik yapısı nedeniyle militarist faaliyetlere yönelen bir örgüt olarak nitelemiştir. Oğuzhan Dilek, “Orta Doğu'da Terör Örgütleri” adlı tez çalışmasında örgütün Hamas'a mali destek verdiğini ve Hamas'ın temellerinin Müslüman Kardeşlere dayandığını savunmaktadır. Bu tez kapsamında Müslüman Kardeşler Örgütü terörist bir yapılanma olarak ele alınmaktadır. Bernard Lewis, *İnanç ve İktidar: Ortadoğu'da Din ve Siyaset* adlı çalışmasında Orta Doğu bölgesinde Müslüman nüfusun fazla olduğunu ve Müslümanlıkla terörizmin aynı çatı altında düşünülemeyeceğini savunmuştur. Lewis, 1948-50 yıllarında Amerika'da bulunan Seyyid Kutub'un, Amerika yaşam koşullarının İslamiyet'le bağdaşmadığını ifade etmiştir. Amerikalıların din ile parayı eşdeğer gördükleri iddiası ile terörist yaklaşımların meşrulaştırılmaya çalışıldığını dile getiren çalışmada Müslümanlıkla bağdaşmadığı belirtilen terörün Batıda köktendincilik adıyla var olduğu belirtilmektedir. Batının fikir ve yönlendirmelerinin etkisiyle Müslümanların hepsinin köktendinci olarak görüldüğü, lakin köktendincilerin hepsinin de terörist olmadığı savunulmuştur. Fakat 2001 yılından itibaren görülmeye başlayan olaylara Müslüman halkların ve Müslüman liderlerin destek verdiğini, artık teröre kayan bir yapı oluştuğunu belirtmiştir. İnsanlığın düşmanı yobazlık, yoksulluk, geri kalmışlık, zulüm, zorbalık ve terörle mücadele edilmesi gerektiği savunulmuştur. Yani İslami kesimin teröre geriden de olsa destek verdiği yönünde fikir belirtmiştir.

Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim kitabında Veysel Ayhan, Mısırda MKÖ'nün militarist bir yapı gösterdiğini savunmuştur. Farklı yerlerde

değindiği bu konudaki görüşlerini, Tahrir olaylarında tutuklanan eylemcilerden 150'sinin MKÖ üyesi olduğu iddiasıyla yasaklı bulunan kişiler olmasına bağlamıştır.

Evren Barut, “Ortadoğu ve Terörizm: Tekfir El Hicra, El Aksa Şehitleri Tugayı, El Şebab” adlı çalışmasında Tekfir El-Hicra örneği üzerinden hareket etmiştir. Tekfir El-Hicra'nın Müslüman Kardeşlerin yan dallarından biri olduğu ve kökten dinci bir yapı sergilediğini savunmuştur.

Hakan Çopur, “Sivil Toplum ve Orta Doğu'daki Demokrasi Denklemi” adlı yazısında Mısır'daki örgütlü muhalefetin en önemli iki ayağı bulunduğunu ve toplumsal kanadın öne çıkan temsilcileri olarak da Müslüman Kardeşler ve Kefayah (Yeter) hareketini göstermiştir. Bu nedenle örgüt, sivil toplum kuruluşu bazında ele alınmıştır. *Alternatif Politika* dergisi yazarı Mehmet Dalar, El-Kaide'ye destek veren yapısı olduğu söylenen MKÖ'nün tebliğ metodunu benimseyen yaklaşımını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Dalar, El Kaide ve MKÖ'nün amaç bakımından aynı olmasına rağmen izlenen metod yönünden farklılaştığı, MKÖ'nün El-Kaidenin terör kaynaklı eylemlerini desteklemediğini belirtmiştir.

Tarihsuuru.com adresindeki bilgiye göre, Hasan el-Benna 1936 yılında yaptığı bir konuşmada İngilizleri sömürgeci olarak nitelendirilmiştir. Konuşmadan sonra gençler, emperyalizm karşıtı protestolarda bulunmuştur. Filistin'de Yahudilerin Müslüman köylerine saldırması üzerine İngilizlerin sömürgeci politikaları büyük tepki görmüştür. Bu olayların ardından MKÖ, İngiliz ve Yahudi mallarını boykot kampanyası başlatmış, Filistin için kongreler düzenlemiştir. Örgüt bazı şehirlerde gençlerin Mescid-i Aksa'yı savunması için gönüllü kaydı başlatmış ve gençler tarafından büyük katılım sağlanmıştır. Yaşanan bu gelişmelere İngilizlerin tepkisi sert olmuş, yüzlerce Müslüman kardeş mensubu tutuklanarak Filistin'e gitmeleri önlenmiştir. Anti-emperyalizm mücadelesi veren örgüt, yaşanan olumsuzluklara rağmen taşkınlıklara başvurmamış; boykot, halk gösterileri ve kampanyalarla mücadele yolunu seçmiştir.

Söz konusu çalışmalarda Müslüman Kardeşler Örgütü'nün davet esasına uygun olarak gerçekleştirdiği İslami çağrıdan ve esaslarından yeterince bahsedilmediği tespit edilmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün terör örgütü olarak değerlendirildiği ve yukarıda birkaç örneğine yer verilen çalışmalardan farklı olarak, bu tezde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün temel prensibi olarak kabul edilen

“davet/tebliğ” metodu üzerinde durulacaktır. Dahası, kendini “davet/tebliğ” esasları üzerine inşa ettiğini iddia eden bir örgütün, gerçekten terör örgütü olup olmadığı; eğer terör örgütü değilse neden böyle bir algı oluşturulmaya çalışıldığı da araştırmaya dâhil edilecektir. Bu araştırma yapılırken, Müslüman Kardeşler Örgütü’nün demokrasi bağlamında “diktatör” olduğunu iddia ettiği rejimlere karşı açtığı mücadele ile bu mücadele sürecinde gördüğü tepkiler ve statükoyu kaldırmaya yönelik bir örgüt olarak tehdit algısı oluşturulmasının temelleri de incelenecektir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmanın tarih aralığı, özellikle ABD işgallerinin başladığı 2001 yılı ile Müslüman Kardeşler Örgütü liderinin darbe ile devrildiği 2013 yılını ve sonrasında yaşanan bazı spesifik gelişmeleri kapsamaktadır. Fakat çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle Müslüman Kardeşler Örgütü’nün tarihsel arka planı ve örgütün hedefleri incelenecek ve bu hedefler bağlamında ikinci bölümde Müslüman Kardeşler Örgütü’nün dönemsel analizi yapılacaktır. Aynı bölümde ayrıca, Müslüman Kardeşler örgütünün davet ve tebliğ metotlarına yaklaşımı ve bu örgütün gerçekten bir terör örgütü olup olmadığı tartışmalarına da değinilecektir. Üçüncü bölümde MKÖ’nün yayıldığı ülkeler/coğrafyalar ile örgütün bu ülkelere ve coğrafyalara etkisi incelenecektir. Aynı bölümde Arap Baharı’nın başlaması, yayılması ve sonuçları bağlamında MKÖ’nün Arap Baharı sürecine etkileri incelenecektir. Çalışmanın-sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

1. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHÇESİ VE DÜŞÜNCE ALT YAPISI

1.1. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Kuruluşu ve Yapılanması

Mısır tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mısır tarihine bakıldığında antik çağlardan günümüze değin gelişen bir devlet yapılanması görülmektedir. Nüfus yapısı ve coğrafi konumu Mısır'ın, birçok büyük gücün etkisinde kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle Mısır'da tarih boyunca sosyalizm, otoriter cumhuriyetçilik, muhafazakâr ve liberal grupların etkileri ve izleri hissedilmiştir. (Sarı, 2013: 2) Mısır her ne kadar bağımsızlığını kazanmış bir ülke olsa da tarih sürecinde hem coğrafi konumu hem de bünyesinde barındırdığı nüfus yapısı sebebiyle başta İngiltere olmak üzere Batılı güçlerin hâkimiyet kurmak istediği bir ülke olmuştur.

1882 yılında İngilizlere karşı Urabi Paşa önderliğindeki ayaklanmadan sonra fiilen Osmanlı idaresinden kopan Mısır (Nauhbeyoğlu, 1993: 1-2), 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin özerk bir eyaleti konumunda kalmıştır. Fakat özerklik sürecinde İngiliz sömürüsüne açık hale gelmiştir. 1914 sonlarında Osmanlı Devleti'nin İngiltere aleyhine savaşa girmesi neticesinde Mısır, Osmanlı Devleti'nden ayrılmış ve İngiltere'ye resmi olarak bağlanmıştır. İngiltere bünyesinde varlığını devam ettiren Mısır 1922'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan etmesine karşın 1953'e kadar çeşitli şekillerde İngiliz sömürgesi konumunda kalmıştır. Bu dönemde Osmanlı izlerinin yavaş yavaş silinmeye başlaması, İngiltere'nin Mısır üzerinde baskıcı ve sömürgeci olarak iddia edilen yaklaşımı halk içerisinde Arap milliyetçiliğinin ve İslami direnişin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arap milliyetçiliği daha yavaş gelişirken, İslam modernizmi halk arasında kuvvetli bir taban oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemden sonra Mısır'da Müslüman Kardeşler Örgütü (MKÖ) adlı yapılanmanın faaliyetleri de hissedilmeye başlamıştır (İlimdunyasi, t.y.).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel siyasi durumun değişmesi ile eş zamanlı olarak fiili anlamda sömürge elde etmeye son verilmiş ve yerel bağımsızlık hareketleri hız kazanmıştır. Bağımsızlık hareketleri neticesinde rahata, refaha ve istikrara kavuşacağına inanan Orta Doğu halkı bölgenin emperyalist devletler tarafından kuşatılması ile beklentilerine kavuşamamıştır (Sarı, 2013: 1). Bağımsızlık fikrine inanan ülkelerin en başında Mısır gelmiştir. Zira Mısır'ın siyasi yapılanması aşamasında İngiltere hegemonyası engelleyici bir unsur olarak kendini uzun yıllar hissettirmiştir (akademikperspektif.com, 2013). Bu nedenle halk arasında bazı örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu örgütlenmeler içinde etkili olanı MKÖ'dür. MKÖ ilk başlarda çok dikkat çekmemiş fakat bir süre sonra adını duyurmaya başlamıştır. Fakat İngilizlerin baskıcı yönetimi sonucunda yaşanan sıkıntılar örgütün ülke içinde farklı algılanmasında etkili olmuştur. MKÖ'nün başta reformist İslami bir yapılanma iken sonraki dönemlerde muhalif siyasi yapılara izin verilmediği için militarist faaliyetlere yöneldiğini iddia etmiştir (Baban, 2006: 53-58). Bu farklı düşünceler içinde kendi yolunu çizen Hasan El-Benna, İslam'ın ve Kur'an-ı Kerim'in esasları üzerine hareket edecek olan teşkilatlanma sürecini hızlandırmıştır.

Mısır tarihinde yaşanan siyasal iktidar değişimleri ve bunun arkasından gelen antidemokratik uygulamalar halkın tepkisini çekmiştir. Halkın bu öfkesi ve tepkisi neticesinde İslami kimliği ile öne çıkan bir grup Mısırlı Hasan el-Benna liderliğinde MKÖ'yü kurmuş; artan şiddet ve yolsuzluk olaylarına son vermek amacıyla mücadele başlatmışlardır. Birlik ve cemiyet şeklinde birikimsel olarak gelişen süreç 1928 yılında MKÖ'nün kurulmasıyla tüzüğü, kurumları ve hiyerarşisi olan bir yapı kazanmıştır (Çiftçi, 2013). MKÖ'nün anayasası Kur'an, sloganı ilahi egemenliktir. Bu örgüt Kur'an temelli rejimler kurmayı hedeflemiştir (Demir, 2012: 144). Bu yönüyle, bölgede siyasal İslami akımların öncüsü olarak kabul edilebilir.

MKÖ, tarihsel süreç içerisinde çeşitli isimlerle anılmıştır. Önceleri Şazeli tarikatından bazı kişiler Hassafiler Hayır Cemiyeti adıyla bir örgüt kurmuştur. El-Benna bu örgütün sekreterliğine seçilmiştir. Cemiyet içki ve kumarın zararlarını anlatmak, helal/haram duyarlılığı kazandırmak, insanları yüksek ahlaka çağırmak ve kadınların örtünmesini sağlamak gibi amaçlar üzerinde çalışmıştır. Mısır Kralı ve İngiltere'nin, milliyetçi akımla birlikte hareket etmeye başlayan cemiyete

dokunmaması üzerine 1927’de Genç Müslümanlar Cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyet El-Feth isimli bir dergi çıkarmaya başlamıştır (Aryarsoy, 2007: 39).

MKÖ daha sonra Genç Müslümanlar Birliği Cemiyeti (GMB) adı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Birlik içinde Milliyetçi Parti’nin temsilcisinin olması parlamentoda söz sahibi olmalarında yardımcı olmuştur. Milliyetçi Parti, İngiliz birliklerinin Mısır topraklarından çıkarılmasını istemiş, İngilizler gidene kadar da İngilizlerle görüşmeme yolunu seçmiştir. İngiliz karşıtı bu tutum gelecek dönemlerde MKÖ’nün de politikası içinde yer almıştır. GMB Cemiyeti Kraliyet ailesinden de aldığı destek neticesinde Mısır’da ve Arap dünyasında ismini duyurma imkânı bulmuştur (Brynjar, 2013: 52-53).

MKÖ’nün kurucusu ve ilk genel başkanı Hasan el- Benna’dır. El-Benna 1928-1949 yılları arasında örgüte liderlik etmiştir. Sonra sırasıyla Hasan el-Hudeybi (1949-1972), Ömer bin Tilmisani (1972-1986), Muhammed Hamid el-Nasr (1986-1996), Mustafa Mahsur (1996-2002), Me'mun el-Hudeybi (2002-2004) , Muhammed Mehdi Akif (2004-2010) ve son olarak Muhammed Bedii MKÖ’nün liderliğini üstlenmişlerdir. (Demir, 2013)

MKÖ’nün kurucusu ve örgütün ilk yön vericisi olarak el-Benna, babasının İslami çevresi sayesinde çok çeşitli kişilerle irtibata geçme ve bilgi edinme fırsatı bulmuştur. Bu temaslar GMB’nin yaptığı İslami yılbaşı kutlamasında el-Benna’nın konuşmacı olarak onurlandırılmasına ve Mecelletu’l-Feth dergisinde makalelerine yer verilmesine vesile olmuştur. El-Benna öğretmen olarak atandığı İsmailiyye şehrinde, İngilizlere ait askeri üs bulunması, işgalci güçlerin hâkim olduğu Kanal Bölgesi’nin de merkezinde olması sebebiyle kendisini emperyalizm/Batı karşıtlığı davasının tam içinde bulmuştur. İşgalci kuvvetlerin kasaba üzerindeki etkileri toplumsal ve kültürel hayatı da olumsuz yönde değiştirmiştir. Toplum içinde özellikle üst sınıfın oluşmaya başlaması kalan kesimin fakirleşmesine, sosyo-ekonomik adaletsizliğe neden olmuştur. El-Benna bu adaletsizlikten de etkilenerek örgütlenme sürecinde alt sınıftan insanları tabana katmayı başarmıştır (Brynjar, 2013: 53-55).

İsmailiyye kentinde eğitim veren bir öğretmen olması dışında gençlere akşamları verdiği seminerlerle de tanınmaya başlayan el-Benna, hitabet yeteneği sayesinde elit kişilerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Böylece İsmailiyye kentindeki

bazı elitlerle temaslarını geliştirmiştir. Nüfuzlu kişilerle olan irtibat, örgütün elitlerin eseri olduğunu düşündürmüştü de bu hamilik sadece örgütün kuruluş yıllarında değerlendirilmiş, esasen örgütün temel yapısında alt ve orta kesimler yer almıştır (Brynjar, 2013: 56-59).

MKÖ, İslami bir kitle hareketi olarak faaliyetlerine başlamış ve sonrasında bu minvalde politikalar geliştirmiştir. Örgütün kuruluşu ve kurumların oluşumunu 1928 ile 1931 yılları arasında gerçekleştiren el-Benna, imam bir babanın evladı olarak iyi bir İslami eğitim alarak yetişmiştir. Babasının çevresindeki insanların dini konularda bilgili kişiler olması ve El-Benna'nın öğrenmeye olan açlığı ilmi derinlik kazanmasında önemli bir unsur olmuştur. Hasan el-Benna bilgisini ve çalışmalarını sadece Mısır'la sınırlandırmamış; Suriye, Hicaz ve Yemen gibi ülkelerdeki hocalarla da temaslar kurmuştur (Brynjar, 2013: 41-43).

MKÖ'nün kurulmasında, bağımsızlık sonrası Mısır'da var olan siyasi ve toplumsal olumsuzlukların etkili olduğu görülmüştür. Bunun dışında modernizm akımının ortaya çıkardığı fikirsiz hareketliliğin etkileri de hissedilmiştir. Bu fikirsiz hareketler ışığında modernleşme kavramı ekonomik, siyasi ve kültürel değişimdeki karmaşık süreçlerle özdeşleştirilen, yeni tipte bir toplum oluşturma süreci olarak tanımlanmıştır. Doğu kültürünün asimilesi için Batı Avrupa'da 18. yüzyılda başlayan bu akımın geleneksel toplum mirasına son vermek adına oluşturulduğu iddiası mevcuttur (Canbengi, 2013: 50-51). Batı'nın asimilasyon projesine karşı İslam'a sahip çıkma ve Mısır'ı siyasi ve kültürel anlamda sömüren İngiltere'ye başkaldırıya kendini adayın el-Benna yönetimindeki MKÖ on yıl içinde siyasi bir harekete dönüşmüştür. Benna'nın ifadesine göre MKÖ bir 'Selefi davet, Sünni tarikat, Sufi hakikat, siyasi hey'et, sportif kulüp, kültürel ve ilmi akademi ve ekonomik şirket' olarak yola çıkmıştır. Bu hareket el-Benna döneminde yarım milyon civarında üyeye ulaşmıştır(yenidunyadergisi.com, 2014). El-Benna MKÖ'nün başlıca prensiplerini; tartışmalı konulardan uzak durmak, mevki sahiplerinin himayesinden uzak kalmak, parti vb. gruplarla işbirliğinden kaçınmak, örgütlenme kararlılığıyla emin adımlarla hareket etmek, ilmi ve üretici faaliyetlerde bulunurken propaganda ve reklamlara dâhil olmamak, gençlerin eğitim ve yetişmesinde etkili olmak, köy ve kentlerde aynı hızda yayılabilmek şeklinde belirtmiştir (Tuicakademi.org, 2013).

El-Benna, hareketi yaymak için davet/tebliğ metodunu seçmiş ve bu amaçla camilerin dışında kahvehaneleri de kullanmıştır. Kahvehaneye gelen kişileri, özellikle de gençleri bilgilendirme/bilinçlendirme yoluna gitmiş ve böylece MKÖ taraftarlarını artırmıştır. Bu noktada el-Benna'nın camiler yerine farklı mekânları davete çağrı yeri olarak kullanması tepki çekmişse de el-Benna halkın yoğun olarak bulunduğu kahvehane, düğün, cenaze törenleri ve kulüpler yoluyla daha fazla insana ulaşma çabasıyla ödün vermemiştir (Brynjar, 2013: 60). Gençler üzerinde yoğunlaşan el-Benna genç zihinleri dini bilgilerle donatarak halkın bilinçlendirilmesi için onları aracı olarak görmüştür.

El-Benna'nın camilerde, kahvehanelerde, kulüplerde yaptığı davetler sonuçlarını vermeye başlamış ve aynı fikirdeki altı kişi el-Benna'yı lider olarak görmek istemiştir. Lider el-Benna ve bu altı kişi Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni (el-İhvanu'l-Muslimin) kurmuştur (Brynjar, 2013: 63-64). Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin (MKC) kurulması aşamasında el-Benna'nın öğretmenlik vasfı ve Müslüman Kardeşler liderliği süresince öğrencileri ile birlikte olması ile mektuplar ve risaleler yayımlayarak halkın yoğun bulunduğu ortamlarda bu İslami esasları tebliğ etmesi büyük önem taşımıştır. Halk risalelerdeki İslami bilgilerle tanıştırılmış, böylece halkın irşadı sağlanmaya çalışılmıştır. Risalelerin tanıtılması esnasında örgütün yapısı ve çalışmaları hakkında da bilgiler verilmiştir. MKÖ daveti süresince sadece belirli bir İslam ülkesine yönelik çalışmamıştır. Örgüt, Müslüman bir halka sahip olan bütün ülkelerin liderlerine ve yöneticilerine ulaşmak amacıyla tebliğ yapmıştır (Sarı, 2013: 7-8). Nihai amacın İslami düzenin hâkim olduğu bir İslam devleti kurmak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

1928 yılında kurulmuş olan reformcu İslami grup, el-Benna ve Süveyş Kanalı çalışanlarından altı arkadaşının İngiltere baskılarının ortadan kaldırılması amaçlı oluşturduğu bir örgütlenme olmuştur. Örgüt, emperyalist düzenin reddedilmesi amacıyla Müslümanlar arasında birliktelik sağlamaya yönelik çabalar göstermiştir (Brynjar, 2013: 71-72). Bu altı kişi ve El-Benna bir araya gelerek yaptıkları istişarelerde kuracakları teşkilatın adının ne olacağını da konuşmuşlar ve el-Benna 'Biz İslama hizmet için yola çıkmış kardeşleriz. Adımız da İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) olsun' demiştir (Çiçek,2013).

MKÖ'nün net bir kuruluş şeması olmamasına rağmen ilk üç yıl içerisinde İslami bir hayır cemiyeti olarak dış çerçeve oluşturulmuş, bu aşamada üyelerin ahlaki terbiyesi üzerinde odaklanılmıştır. Toplantıların yapılması için Kur'an okulunun* bir odası kiralanmış, İslami Araştırmalar programı açılarak Ahlak Disiplini Okulu (Medresetu't Tezhib) çalışmaları başlatılmıştır. Bu okullarda İslami inanç, peygamberler tarihi, İslam'ın gelişimi, Kur'an sureleri ve hadislerin açıklanması gibi konular öğretilmiştir (Brynjar, 2013: 65-66). Cemiyet tüm bu çalışmalar sayesinde İslam'ı doğru anlayan ve pratik anlamda hayatına uygulayabilen nesiller yetiştirebilmeyi amaçlamıştır. Cemiyetin faaliyetlerinin yayılmasında el-Benna'nın öğretmen olması, hitabet sanatını güzel kullanması ve dinin kuramsal boyutu yerine pratikler üzerinde durması gibi etkenler faydalı olmuştur. Fakat el-Benna, ibadetler sırasında kalıplaşmış bazı dini davranışları farklı yorumladığı ve uyguladığı suçlamasıyla dini elit kesimle çatışma yaşamıştır. Bu konuda çalışan ve eleştirilere kulak veren el-Benna, ilerleyen dönemde bu yaklaşımından vazgeçmiş ve dini konulardaki çatışmalara hoşgörüyle yaklaşmaya başlamıştır (Brynjar, 2013: 61-62).

MKÖ'nün yönetim yapısı iki ana başlıkta incelenebilir: Şura Meclisi ve Yürütme Ofisi. Şura Meclisi planlamadan ve genel politikayı düzenlemekten sorumlu tutulmuştur. Bu mecliste alınan kararlar bağlayıcı olup kararların değişimi ya da iptali ancak Genel Organizasyon Şurası'nın kararlarıyla mümkün olmaktadır. Meclisin olağanüstü durumlarda tedbir komisyonları kurma ve çalıştırma yetkisinin yanında yürütme kurulunun almış olduğu kararları değiştirme ya da fes etme yetkisi de mevcuttur. İkinci yönetim birimi olan Yürütme Ofisi ise yönetim kurulu üyeleri, Şura Meclisi tarafından görevlendirilen kişilerden oluşmuştur. Yürütme Ofisi'nin görev ve sorumlulukları üyeler arasında paylaştırılmış, bu görev ve çalışmalar ile ilgili Şura Meclisi'ne rapor sunması esası getirilmiştir. Bu iki ana yönetim biriminden başka alt birimler olarak Merkez Yönetim, Organizasyon Ofisi, Genel Sekreteryaya, Eğitim Komisyonu, Siyaset Belirleme Komisyonu ve Bayan Komisyonu yer almıştır. MKÖ faaliyette bulunduğu her ülkede bir Merkez Ofis tarafından kurulmuş, buradan atanan şube ve sorumluları ile çalışmalarda bulunmuştur. Şubeler

* Kur'an Okulu ifadesi Lia Brynjar'ın kitabında yer almaktadır. Bkz. BRYNJAR, Lia, Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942, Ekin Yayınları, İstanbul, 2013, s.61.

faaliyetlerinden kendileri sorumlu olmakla birlikte MKÖ' nün genel hedeflerinin dışında hareket etmemişlerdir (Tuicakademi.org, 2013).

MKÖ'ye girebilmenin ve Hasan el-Benna'ya bağlılığın beyan edilebilmesinin 10 şartı vardır. Bunlar, üyelerin uyanık, samimi ve çalışkan olması, cihad etmesi, fedakâr, itaatkâr, kararlı, arınmış, güvenilir ve kardeş olmasıdır (Köse, 2014: 301). İslam'a davet, MKÖ'nün temel yasasının amaç ve araç bölümündeki birinci maddesinde “amacımız, İslam'ı sağlıklı bir şekilde anlayan, onu aynen uygulayan, kalkınmanın, yeniden varoluşun kurallarını ondan alan yeni bir nesil yetiştirmektedir” şeklinde tanımlanmıştır (Köse, 2014: 349).

MKÖ teşkilatlanmasının esasını, insanları savunduğu davaya davet etme üzerine kurgulamıştır. Davaya davet esnasında iletişim diline ve doğru anlaşılmaya önem verilmiştir (Köse, 2014: 221-222). MKÖ'nün şubelerinde asılı olan levhada örgütün amacı, prensibi ve vizyonu şu şekilde yer almaktadır:

Amacımız: Tüm İslam dünyasını kurtarmak ve İslam esaslarının insan ürünü kuralların yerini almasını sağlamaktır. Particiliği, bölücülüğü ortadan kaldırıp dünyanın dört bir yanında İslam sancaklarını yükseltmektir. Müşrikler istemese de, dinini bütün dinlerden üstün kılmak için, Peygamberini, doğruluk rehberi Kur'an ve gerçek dinle gönderen O'dur.

Prensibimiz: “Allah yolunda hakkıyla cihad edin, sizi bu iş için O seçti” ayeti gereğince Allah yolunda cihad etmektir.

Ümidimiz/ Arzumuz: Allah yolunda ölmek (şehit olmak) en yüce ümidimiz ve arzumuzdur. Çünkü Allah, ‘Allah şüphesiz, Allah yolunda savaşıp öldüren ve öldürülen mü'minlerin canlarını ve mallarını Cennet karşılığında satın almıştır’ buyurur.

Düşman kâfir ayaklarıyla Müslümanların topraklarını çiğnedi mi, onlarla cihad etmek ve onları hak ettikleri karşılıkla geldikleri yere göndermek Müslümanlara farzdır. Komşuları da onlara her türlü mal, silah ve asker yardımında bulunmakla yükümlüdür. Ne zamana kadar mı? Kesin zafere kadar! (Köse, 2014: 361-362)

Örgütün 1927 ile 1931 yılları arasındaki teşkilatlanma prensipleri liyakat esasına göre gerçekleştirilmiştir. Terfi, üyelerin yetiştirilmeleri, mali bağımsızlığa ulaşmalarının sağlanması ve toplumun eğitimine yönelik çalışmalara öncelik verilmesi şeklinde belirlenmiştir (Başpehlivan, 2011). MKÖ'nün ilk yıllarında yapılanmada katkısı olan önemli kişilerden bazıları El-Muhammediye Şubrahit, Şeyh Hamid El-Askeriyye, Ahmet Efendi Es-Sekuri ve El-Benna'nın kardeşi

Abdurrahman Es-Saati'dir. Kuruluş yıllarında cemiyet kurumsallaşmaya da azami gayret göstermiştir. Fakat kurumsallaşmanın bir maliyeti olduğu da açıktır. El-Benna'nın saygın kişilerle olan ilişkisi projeler için fon sağlamada faydalı olmuştur. Nüfuzlu kişilerin bağışları ile şekillenen projelerden ilki cami inşaatı olmuştur. Cami ile birlikte üzerine inşa edilen 200 çocuğun okuyabileceği bir okul da yapılmıştır. Caminin yapımı ile cemiyet resmi olarak bir hayır cemiyeti formuna kavuşmuştur. Bu sırada cami ve okul inşaatı için giderleri cemiyetin finansal sıkıntıya girmesine neden olmuş ve cemiyet kendi imkânlarını yönetme konusunda daha titiz davranmaya çalışmıştır (Brynjar, 2013: 69-73).

Müslüman Kardeşlerin üye sayısı; 1936 yılında 800, 1938 yılında 200,000, 1948 yılında 500,000 kişiye ulaşmıştır. Kurumsal yapıya bakıldığında şube sayısının 1936 yılında 150 iken 1937 Temmuz'unda 216'ya ulaştığı görülmüştür (Sarı, 2013: 6). 1950'den sonraki yıllarda Müslüman Kardeşlerin üye sayısının 500,000'i aştığı ve 2000 şubesi olduğu tahmin edilmektedir. Bu şubeler üç derece ile sınıflandırılmıştır. Birinci derece mali ve idari olarak eksiksiz bulunan şubeler 'ed-derecetül-ula'; ikinci derece şube olarak var olan fakat fiziki şartlarda eksikleri bulunan şubeler 'ed-derecetüs-saniyeh'; üçüncü derece ise kuruluşu tamamlanamamış fakat şube olmasına izin verilmiş olanlar 'ed-derecetüs-saliseh'tir (Sarı, 2013: 5-6).

Tasavvufi inanç ve uygulamalarla zenginleştirilen cemiyetin çalışmaları el-Benna'nın liderliğiyle devam etmiştir. 1930'larda İsmailiyye şehrinde Müslüman Kardeşlerin kullandığı yeşil bayrak (bir Kur'an'a beşiklik eden efsanevi çaprazlama iki kılıç) ve ilahilerinden vazgeçilmiş, yerine yeni bir bayrak ve resmi ilahi benimsenmiştir. Bunun dışında cemiyetin yapısına bakıldığında eğitimli orta ve alt sınıfın yer aldığı görülmektedir. Bu kimselerin sivil memur olduğu veya esnaf, küçük tüccar, Kanal çalışanlarından oluştuğu konusunda çeşitli görüşler de mevcuttur (Brynjar, 2013: 69).

Örgüt belirli bir disiplin ve çalışma çerçevesinde İslami hayat oluşturma sürecine girmiştir. Bu nedenle çeşitli bölgelerden gelen öğrencilere tanışma günleri düzenlenmiş ve eğitim olanakları sunulmuş, böylece MKÖ, eğitim açısından önde gelen merkezlerden biri olmayı başarmıştır. MKÖ, yapılan bağışlarla kurdukları matbaalarda bazı yayınlar çıkararak halkı bilinçlendirmeye de çalışmıştır. Bunlardan

bazıları, 1933'te haftalık olarak çıkarılmaya başlanan İhvanul El Müslimin Dergisi ile 1938'de çıkarılan En Nezir Dergisi ve 1947'de çıkarılan Eş Şihab'tır (tuicakademi.org, 2013). Cami ve okul yapımı dışında cemiyet açısından dönüm noktası sayılabilecek bazı gelişmeler de yaşanmıştır. Bu gelişmelere, El-Benna'nın üyeler için yayınladığı risale; cemiyet içinde ayrılmaya neden olan iç çatışmalar ve Müslüman Kardeşler ile El-Benna'nın övgü ile anlatıldığı Mecelletu'l-Feth adlı dergide yayınlanan Muhhibuddin el-Hatib'in makaleleri örnek verilebilir (Brynjar, 2013: 70).

1932'de merkezi Kahire'ye taşınan örgüt bu dönemden sonra siyasi taleplerde bulunmaya başlamıştır. MKÖ, bağımsız bir şeriat yönetiminin kurulmasını istemiş, bu istekleri yerine getirilene kadar da Mısır Kralı ve İngiltere ile ilişkilerini azaltmıştır. 1936 yılında MKÖ, içinde 50 isteğin yer aldığı bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride; Helak Edici On Husus, arasında; emperyalizm ve yabancı ortaklıklar da yer almıştır (Aryarsoy, 2007: 382).

1938 yılından itibaren aktif politikaya başlayan MKÖ, politik adımlarında Batılılaşma ve laiklik karşıtı bir duruş sergilemiştir. El-Benna bu duruma hatıralarında da yer vermiş ve İslam'ın, din, devlet ve yönetim çerçevesinde bütün olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. El-Benna ayrıca, dini ilkelerin önleyemediği durumlarda iktidar sahiplerinin etkili olacağı düşüncesine de yer vermiştir (Aryarsoy, 2007: 266).

El-Benna ile sonrasında MKÖ'de etkili bir lider olan Seyyid Kutub'un yönetsel olarak farklılaştığı görülmüştür. Nasır rejiminin baskı ve işkencelerini yaşadıklarını belirten İslamcılar, El-Benna'nın fikirlerinin aksine, Kutub'un başlardaki düşüncelerini esas alan bir tavır ile hareket etmişlerdir. El-Benna'nın fikrine göre yavaş yavaş Mısır'ı İslamlaştırmak yerine, Kutub fikrini savunanlar şiddet kullanarak darbe ile rejimi indirmek ve İslami bir toplumu bir an önce oluşturmak istemişlerdir (Çağlayan, 2010: 243). Arap Baharı sürecinde de izlendiği üzere Seyyid Kutub'un cihadı temel alan fikirleri yerine El-Benna'nın tamamen şiddetten uzak kalmayı esas alan fikirlerinin etkili olduğu görülmüştür.

Seyyid Kutub çok uzun süre hareketin eylemsel kadrosunda yer almamıştır. 1954'te Abdunasır'a düzenlenen suikasttan sorumlu tutulan üyelerle birlikte tutuklanan Kutub, serbest kaldıktan sonra da hükümete darbe girişiminde bulunma

suçundan idama mahkûm edilmiş ve 29 Ağustos 1967’de idam edilmiştir (yenidunyadergisi.com, 2014). Kutub’un şu sözleri kendini adadığı İslam inancının derinliğine işaret etmektedir. ‘Ben Allah yolunda yaptığım iş için asla özür dilemem. Namazda Allah’ın birliğine şahadet eden parmağım asla bir tağutun hükmünü onaylayan tek bir harf bile yazmayacaktır’ (Gökçek, 2009).

İlerleyen yıllarda Mısır’da çeşitli siyasal ve sosyal değişimler gözlenmiştir. Özellikle İslami sosyal hareketlerin yayılmasında ve yükselmesinde halkın yaşadığı yoksulluk, işsizlik ve otoriter yönetim etkili olmuştur. Devletin halktan kopuk olarak gerçekleştirdiği düşünülen iç ve dış siyaset, halkı refah arayışları içine sevk etmiş ve bu noktada İslami hareketlere yönelim hız kazanmıştır. Sosyal yapı içinde oluşan yoksulluk gibi sorunların dini umdelerden uzaklaşıldığı için ortaya çıktığını belirten İslami hareketler halka ücretsiz sunduğu eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra çeşitli faizsiz bankacılık işlemleri ile halkın gönlünde yer etmeyi başarmıştır. Özellikle 1967 ve 1973’te yaşanan Mısır-İsrail Savaşları’nda Mısır’ın aldığı yenilgiler halkı Nasır’ın politikalarına ve Batı güçlerine karşı İslam’ı çıkış yolu olarak görmeye itmiştir (Tıgılı, 2011: 42).

1971’de Abdunasır’ın ölümü üzerine başa gelen Enver Sedat, Sovyetler Birliği’nden uzaklaşarak tekrar ABD yanlısı bir politika benimsemiştir. Bu amacına ulaşabilmek için de MKÖ ve benzeri İslamcı hareketlere -Nasır’ın izlediği politikaların aksine- iyi muamelede bulunmuştur. Böylece Sovyet yanlısı Nasır’ın, solcuları MKÖ’ye kırdırmayı hedeflediği iddia edilmiştir. Aslında Sedat, önceleri MKÖ ve benzeri örgütlere bir nevi eski dönemlerde zulüm ve eziyet görmüş gruplara belirli özgürlükler vererek, rejimin yandaşlarını saf dışı bırakmayı da amaçlamıştır. Fakat düşüncesi ters etki yapmış ve İslamcılarının baskıdan kurtulmaları ile içlerindeki gücün ortaya çıktığı görülmüştür. Bundan sonra İslamcılarının halk üzerindeki etkisi gözle görünür hale gelmiştir. Birkaç yıl içinde öğrenci derneklerinde çoğunluğu elde eden Müslüman gençlik, akabinde işçi sendikalarında faal olmaya başlamıştır. Bu arada yaşlı nüfus ile genç nüfus arasında da gizli bir çatışmanın yaşanması gençleri daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir (Çağlayan, 2010: 245).

Kısacası Enver Sedat’ın MKÖ’ye ve İslamcılara karşı olumlu tavrı MKÖ’nün güç kazanmasına, hatta etkinlik alanını mesleki örgütlere kadar genişletmesine fırsat vermiştir. Öyle ki, 1980’de değiştirilen Anayasa’da “şeriat” yasaların ana kaynağı

kabul edilmiştir. Ülkede hızla güç kazanan İslamcı gruplardan Tekfir ve Hicret, Cemaat el Cihat gibi radikal örgütler Sedat'ın İsrail'le imzalamış olduğu Camp David Anlaşması'na da tepki göstermişlerdir. Bu tepkilere hükümetin verdiği ağır karşılık İslamcı gençleri radikalleştirirken, gençlerin hükümete karşı soğumalarına da neden olmuştur. Enver Sedat'ın suikast sonucu öldürülmesi bu tepkilerin karşılığı olarak (Çağlayan, 2010: 244-245) görülmüşse de resmi bir kanıtla dayandırılmamıştır.

Mısır'daki mevcut siyasi yapı birçok partinin iktidar mücadelesi içinde olduğunu göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Mısır'da gerçekte tek aday üzerinden yürütülen bir siyasi yapı mevcuttur. Bu geleneksel yapı nedeniyle 30 yıl boyunca Hüsnü Mübarek yönetimde kalmış, bu süreçte anti demokratik yönetim şeklini uygulaması ve Batı'nın isteklerini yerine getiren kişi olduğu iddiaları, halkın özgürce görüşlerini ifade etmelerindeki engel olarak belirtilmiştir. 30 yıllık hâkimiyetin son bulacağına sinyalleriyse 2010 yılından sonra ortaya çıkan Arap Baharı ile kendini göstermiştir. Bazı Orta Doğu ülkelerinde yaşanan demokratikleşme mücadelesi Mısır'ı da vurmuştur. Mübarek'in yönetimden indirilmesi sonucunda yapılan seçimlerde MKÖ'nün aday olarak sunduğu Muhammed Mursi halkın özgür iradesi ile hükümetin başına getirilmiştir.

MKÖ toplumsal alanda yaptığı faaliyetler dışında ve Arap ve İslam coğrafyasındaki pek çok olaya da müdahil olmuş bir örgüttür. Özellikle İsrail-Filistin meselesinde aktif rol alan MKÖ, Cezayir İç Savaşı, Afganistan'ın SSCB tarafından işgali, Çeçenistan ve Keşmir sorunlarında da insani yardım bağlamında rol almıştır (aktifhaber.com, 2014). Çeşitli ülkelerde ve faaliyet alanlarında varlık gösteren MKÖ, süreç içinde el-Benna, Udeh, Kutub, Salih Seriyeye, İslambuli ve Süleyman Hatır gibi birçok önemli ismini kaybetse de benimsediği ideolojisinden vazgeçmeden günümüze kadar gelebilmiştir. MKÖ, büyük ve hâkim güçlerin uluslararası arenadaki yerlerini korumaları nedeniyle pasif görünmeyi tercih etmişse de, yine de süreç içinde İslami fikir ve yürüyüşün canlanmasını sağlamıştır (İlimdunyasi, t.y.) .

El-Benna MKÖ üyelerini zorluklara karşı uyarmıştır. Bu uyarıyı şu konuşmasıyla ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur:

Davetiniz çoğu insanlarca hala bir meçhuldür, ne olduğu bilinmemektedir. Bildikleri, gaye ve hedeflerini öğrendikleri gün ise şiddetli bir hasımlık ve amansız

bir düşmanlık göstereceklerdir. Yığınla zorluk ve güçlük bulacaksınız önünüzde... Davetiniz için zemin hazırlamaktasınız hala. O'nun istediği cihad ve mücadele için hazırlık yapmaktasınız, işin sadece bu safhasında bulunuyorsunuz...

Herkes davetinizin çevresinde şüphe tozları ve itham karanlıkları koparacak. Böylece size noksanlığın her türlüünü bulaştırmaya, sonra da en iğrenç şekilde halka göstermeye çalışacaklar. Güç ve otoritelerine güvenerek, maddi imkan ve etkilerine dayanarak...

Zindanlara doldurulacaksınız, tutuklanacaksınız, ailenizden, yurdunuzdan sürüleceksiniz, haklarınız elinizden alınacak. İşleriniz, çalışmalarınız engellenecek, evleriniz alt üst edilip aranacak. İçine girdiğiniz imtihan süreci uzadıkça uzayacak.

Sizler ne bir hayır cemiyetisiniz, ne de siyasal bir parti; hatta ne de sınırlı hedefler, amaçlar için bir araya gelmiş herhangi bir heyetsiniz. Bunlardan hiçbiri değilsiniz. Siz, bu ümmetin kalbine etki eden ve onu diriltten yeni bir ruhsunuz. Maarifetullah ile parlayan, madde karanlıklarını aydınlatan yeni bir nürsünüz. Allah Resulü'nün davetini tekrarlayan ve bütün dünyaya haykıran gür bir sessiniz.

Eğer denilirse ki size; davetiniz neyedir, insanlığı nereye çağırıyorsunuz? Cevabınız şu olsun: Hz. Muhammed'in getirdiği İslam'a çağırıyoruz! Yönetim de O'nun bir parçasıdır. Hürriyetse O'nun farzlarından bir farzdır. Davetimiz işte bunlardır.

Bu doğrudan doğruya siyasettir diye itiraz ederlerse; İslam'ın ta kendisidir bu, biz bu tür bölümleri, dilimleri bilmeyiz, deyin.

Eğer, siz devrim davetçilerisiniz derlerse, buna da şu cevabı verin: Biz hakkın ve barışın davetçileriyiz, buna inanıyor ve bununla şeref duyuyoruz. Eğer siz bize karşı çıkar ve davetimizin yoluna durursanız, bu durumda Allah kendimizi savunma hususunda bize izin vermiştir. Sizse zalim intikamcılar konumuna girmiş olursunuz.

Bu kez, çeşitli kişi ve heyetlerden yardım görüyorsunuz diyebilirler. Hemen cevap verin: Biz yalnız Allah'a inandık ve sizin putlarınızı tanımıyoruz!

Söyleyecek söz bulamayıp da saldırgan bir tavır içine girecek olurlarsa 'Size selam olsun, biz cahillerle ilgilenmeyiz!' ayetiyle karşılık verin."

MKÖ üyeleri el-Benna'nın ölümünden sonra da bu uyarılar yolunda hareket etmiştir. El-Benna ayrıca işgalcilerin yurttan çıkarılması gerektiğini bu uğurda cihadın şart olduğunu da belirtmiştir (Köse, 2014: 356-358).

MKÖ'nün kuruluşundan kurumsallaşmasına kadar geçen süre içinde Hasan el-Benna ile kendisine bağlılıklarını ilan eden üyeler İslam'ın doğru anlaşılması için davette bulunmuşlardır. Bu uğurda yaşadıkları zorluklara Allah'a ulaşmak için sabretmişler, gerekli gördükleri zamanlarda da cihada bile hazır olmuşlardır.

1.2. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Fikri Yapısı

MKÖ'nün kuruluş ve kurumsallaşması Hasan el-Benna liderliğinde gerçekleşmiştir. Örgütün fikri temellerini anlayabilmek için Hasan el-Benna'nın kişilik ve düşünce yapısının incelenmesi faydalı olacaktır. 1906 yılında Mısır'ın Mahmudiye kentinde doğan el-Benna, dinen ve ilmen eğitilmiş bir aileye mensuptur. 14 yaşında gittiği ilköğretim okulunda tasavvufa meyletmiştir. Kur'an-ı Kerim'i 15 yaşında hıfz etmiş, aynı zamanda genel kültür konularında da kendini donanımlı hale getirmiştir. Okul yıllarında Ahlak ve Edebiyat Cemiyeti adı altında bir okul tüzüğü hazırlayan el-Benna, İslam'ın yasakladığı hareketleri yapanlara karşı uyguladıkları ceza paralarını da muhtaçlara dağıtmıştır. Lise dönemlerinde de kötülüklerle karşı mücadele eden el-Benna bu amaçla teşkilat kurmuş ve önemli kişilerle irtibata geçmiştir. Üniversite eğitimini de başarıyla tamamladıktan sonra İsmailiye kentinde bir okula tayin olmuştur. Geçmişten gelen sorgulayıcı ve analitik kişiliği öğretmenlik yaptığı yıllarda da kendini göstermiş, İngilizlerin Mısır halkına eziyet ettiği, halkı köleleştirdiği iddialarıyla fikri çalışmalar planlamıştır. Çalışmalar kapsamında Selahattin Eyyubi'nin topraklarının İngiliz istilasından kurtarılmasını amaçladığı MKÖ'yü tasarlamaya başlamıştır (İlimdunyasi, t.y.). El-Benna hem yetiştiği ailenin ilmi ve dini yetkinliği hem de babasının çevresinde bulunan insanların kültürel birikimiyle yoğurduğu kişiliğini toplumsal refah ve huzur uğruna vakfetmiştir.

El-Benna'nın başkanlığındaki MKÖ, geniş çerçevede halkı geçersiz ve temelsiz düşüncelerden arındırarak İslami düşünceyi ve ahlakı haiz bireylerden oluşan toplum yapısını kurmayı hedeflemiştir (Sarı, 2013: 4). El-Benna'nın temel hedefi Müslümanları bir araya getirerek İslam devletini kurmak olmuştur. Müslümanları bir araya getirmenin ilk adımını ise İslam topraklarını kurtarmakta görmüştür. İslam mirasının izlerini taşıyan ülkeler ile bağlantılar kurmayı amaçlamış ve böylece İslam birliğinin oluşturulacağını düşünmüştür. Müslüman birliğinin tutkalı olarak görülen ve halifeliğin 1924 yılında kaldırılması ile el-Benna hem bu boşluğu doldurmak hem de İslam birliğini tekrar sağlamak amacıyla fikirlerini bu yöne kanalize etmiştir (Çağlayan, 2010: 187-188).

Hasan el-Benna İslam davasını yürütürken farklı çalışmalara muhalif olmayı uygun bulmamıştır. İslam'a hizmet eden her bir yapının farklı bakış açıları ve metotları ile faydalı olduğu gerekçesiyle örgüt üyelerinin bu tür kuruluşlara karşı tavır almalarının önünü kesmiştir. Böylece, enerjilerinin İslami düzenin kurulması hedefine kanalize edilmesini sağlamak istemiştir. El-Benna örgüt üyelerini hedefe yönlendirmek için ana metot olarak eğitim ve öğretim yolunu tercih etmiş; eğitimin hedefe ulaştıracak en kısa yol olduğunu savunmuştur. Özellikle eğitim kurumları olmak üzere hastaneler, okullar, fabrikalar ve mescitler gibi binaların tesisine büyük önem vermiştir. El-Benna 'hak' ve 'adalet' kavramlarını esas alarak üstün gaye yolunda bir olma ruhuyla hareket edilmesini istemiştir. MKÖ üyelerinin birinci gayelerinin, kendilerini İslam esasları üzerine yetiştirmek olduğunu vurgulamıştır (Köse, 2014: 93-94).

MKÖ, dünyayı kurtaracak, insanları doğru yola yönlendirecek tek düzenin İslam olduğunu savunmuştur. Bütün MKÖ üyelerinin bu gaye için tam bir bağlılık ve iman ile mücadele vermeleri şart koşulmuştur. Nihai gaye, İslami iktidarın hâkim olduğu, hilafetin tekrar tesis edildiği bir dünya düzeni oluşturmak olarak belirtilmiştir. (Köse, 2014: 95)

El-Benna, örgütlenme hazırlıkları yaparken toplumdaki bazı nüfuzlu isimlerle fikir ayrılığına da düşmüştür. Bir taraftan bunlarla mücadele eden el-Benna, diğer yandan İslami hayır cemiyeti olarak çözümün, bireylerin nefislerini eğiterek ahlaki bir bağımsızlık sağlanması, katı ve üstün kurallar ile vazgeçilmesi zor bir ideoloji oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Bunun ise fabrika, okul, cami gibi kurumların yapılmasını aşan bir itikatla kişilerin nefisleri üzerinde yapılacak çalışmalarla gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. İsmailiyye kentinde önemli bir nüfuzla sahip olan Mustafa Yusuf Ali el-Cedevi grubu ise ahlaki eğitimin ancak vasıflı öğretmenler yetiştiren camiler vasıtasıyla sağlanabileceğini savunmuştur. Bu noktada çelişen gruplar uzlaşma problemi yaşamıştır El-Benna, hareket ile ilgili duygularını etrafında bulunan kişilere tam anlamıyla yansıtamamış, bu nedenle el-Benna'yı anlamakta zorlanan taraftarlar zaman içinde ayrılmaya başlamıştır. Ayrışma ve çatışmanın yaşanmaya başladığı 1931 yılından sonra cemiyet prensiplerini farklılaştırmaya

başlamıştır. MKÖ bu süreçte “Biat”^{*}, “İstişare”^{**}, “Katılım”^{***}, “Mutabakat”^{****}, “Hilafet”^{*****}, “İslami Liderlik”^{*****} ve “Global Çatışmaların Yapısı”^{*****} kavramları etrafında bir düşünce yapısı geliştirmiştir. MKÖ, Sünni İslami hareketlerin oluşumu ve gelişimi üzerinde oldukça etkili bir yapılanma olmuştur. Müslümanları fetheden toplumsal duyarlılığı, Mısır’ın yaşadığı modernite ve dini hayat arasında yaşanan çatışmalara yaklaşımı, toplumun eğitim hizmetlerine verdiği önem ve işar felsefesi etrafındaki İslami liderlik tarzı MKÖ’yü Müslümanlar arasında cazip hale getirmiştir. MKÖ’nün amacının, insanlığın evrensel kardeşliğini ve Müslümanların küresel hâkimiyetini gerçekleştirmek olarak görmekle birlikte arka planda hilafetin yeniden canlandırılması fikrinin olduğu da düşünülmektedir. El-Benna bu fikrin varlığını 1936 yılındaki Filistin ayaklanmasındaki tavrıyla ortaya koymuş, sömürge karşıtı tutumunu artırmış ve hilafet üzerinde yoğunlaşmıştır (Başpehlivan, 2011). MKÖ’nün temel amacı, Allah’a iman kapsamında toplumsal bir düzen oluşturmak ve bunu yapabilmek için cihat ve davet unsurlarını rehber edinmek olarak söylenebilir. El-Benna, cemiyetin misyonunu örgütün ‘sadece bir hayır kuruluşu olmadığı, fakat sınırlı amaçlar etrafında hareket eden siyasi parti veya örgüt de olmadığı’ şeklinde açıklamıştır. El-Benna, hareketi, Mısır’da yaşanan ahlaki

* Biat: Bağlılığını, itimadını bildirmek; rey vermek, anlamına gelen ve İslâm toplumlarında hükümdarların dinsel yargı gücüne sahip olabilmeleri, meşru (yasal) ve yetkili sayılabilmeleri için halktan aldıkları söz, bağlılık andı veya yetkisidir.(Bkz: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Biat>)

** İstişare: Herhangi bir konuda doğruya ulaşmak veya yaklaşmak için bir başkasının görüşüne başvurma; müşavere, şivar, meşvure, meşvere, meşüre, istişare, danışıp işaret ve görüş almak anlamına gelmektedir. (Bkz: <http://www.yenibilgiler.com/istisare-nedir/>)

*** Katılım: Katılma işi, iştirak. İletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci. (Bkz: <http://www.nedirnedemek.com/kat%C4%B1m-nedir-kat%C4%B1m-ne-demek>)

**** Mutabakat: Düşünce ve amaç bakımından birleşip uyuşma.(Bkz: <http://www.nedirnedemek.com/mutabakat-nedir-mutabakat-ne-demek>)

***** Hilâfet veya Hâlifelik: İslami siyâsî ve hukukî yönetim makamına ve yönetime verilen isim. Hâlife ise Hilâfet makamındaki kişiye denir. İslam peygamberi Muhammed’in ölümünden sonra makam bir süre daha bir yönetim biçimi olarak varlığını sürdürmüş olsa da zamanla daha çok İslami bir toplumu veya İslam Devleti’ni vurgulamak için kullanılan bir terim olmuştur.(Bkz: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hilafet>)

***** Lider: Belli bir topluluk üzerinde emrini yürüten kişi ya da Devlet başkanından başlayarak çeşitli kademelerdeki kişilere verilen unvandır. İslami düzen de ise Hz. Muhammed (s.a.v) den sonra onun yerine gelen kişi olarak tanımlanabilmektedir. İslam Hukuku’na göre liderin vasıfları Müslüman olmak, baliğ olmak, akıllı olmak, erkek olmak, hür olmak, adil olmak, ilim sahibi olmak, fiziksel ve kişisel yeterliliğe sahip olmak ve liderlik hırslı taşımamak olarak yer almaktadır.(Bkz: <http://www.haber5.com/guncel/islamda-lider-ve-liderin-vasiflari>)

***** Global Çatışmaların Yapısı: Burada küresel boyutta yaşanan olayların özellikle Müslüman toplumları etkileyen anarşi ve düzeni bozma çalışmaları üzerinde durulmuştur.(Bkz: <http://www.haksozhaber.net/ihvan-i-muslimin-teskilati-fikri-ve-siyasi-yapi-23655h.htm>)

bozulmaların önüne geçerek İslami kurallara dayalı bir toplum oluşturma amacıyla oluşan bir hareket olarak tanımlamıştır (Sönmez, 2013: 1).

MKÖ, toplumsal alanda yaptıkları çalışmalar ile halkın yapılanmasında da etkili olmuştur. Meslek sahiplerine, öğrencilere ve zor durumda olan halka çeşitli imkânlar sunulmuştur. Beyaz yakalılar tarafından da kurulduğu ifade edilen MKÖ, dönemin şartları çerçevesinde sivil toplum kuruluşu olarak görülmüştür. Bütün bu faaliyetler yapılırken, yönetimler ve belli çevrelerce baskı gören MKÖ üyeleri, buna rağmen haklı gördükleri davalarından vazgeçmeyerek İslam kültürünün ve Kur'an medeniyetinin yayılmasında etkili olmuşlardır. MKÖ kimilerince, siyasal partilerin parlamentoda etkin oldukları gerçeğinden hareketle, siyasi parti kimliğine soyunmakla itham edilmiştir. Ayrıca, MKÖ'nün, inanç birliği ve değişiminden ziyade, cemaate olan yaklaşımı önemsediği belirtilmiştir (Varol, 2013: 84-86).

El-Benna, 'Yüce Allah'ı tanımak, O'nu birlemek, bütün noksanlıklardan beri olduğunu bilmek, İslam inancının en yüce ilkesidir' (Varol, 2013: 88) demiştir. El-Benna, MKÖ üyelerini, Rabbanî*, cihanşümül**, İslam'ın tüm değerlerini sahiplenen ve uygulayan, nefesine hâkim olabilen, temiz fiziki yapı, ahlak, kültürel ve ahlaki birikime sahip, kendi kazancını sağlayabilecek ve ibadetlerini yerine getirecek gücü olan, Müslüman bir aile yapısı kurabilen, inanç ve fikirlerini tebliğ yeteneğine sahip olan, toplumun doğrular üzerine şekillenmesinde katkı sağlayan, vatanın refahı adına yabancıların İslami olmayan bütün tasallutundan uzak kalabilen, hilafeti tesis için mücadele veren ve Allah'ın dini olarak yalnız İslam dini benimsenene kadar mücadele edebilecek kişiler olarak tasvir etmiştir (Saraç, t.y.).

MKÖ kendi içindeki üyelerle zaman içinde fikir ayrılıklarına düşmüşse de, reform hareketlerindeki programın halk tarafından kabul edilmesinin bazı sebepleri bulunmaktadır. Örgütün programlarının alt-orta sınıf olarak bilinen elit olmayan sınıf tarafından temsil edilmesi, özellikle üst düzey örgüt liderlerinin orta sınıfa dâhil olmalarının vermiş olduğu aidiyet ve güven duygusu ile MKÖ'nün kimliklerinin halk tabanı ile özdeşleşiyor olması örgütün kitlesel ve küresel alanda yayılmasında önemli

* Rabbanilik: Kalbini ve fikrini Allah'a bağlamış ve sadece onunla meşgul olan, Allah ile ilgili, Allah'a bağlı, ilâhî, Allah'tan gelen Ârifî Billâh olan, ilmi ile amel eden âlim (Rabbanîye) Rabbe âit. (Bkz. http://www.turkcesozlukler.com/rabbanilik_kelime_anlami)

** Cihanşümül: Evrensel, üniversal, bütün insanlığı ilgilendiren. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.nedirnedemek.com/cihan%C5%9F%C3%BCmul-nedir-cihan%C5%9F%C3%BCmul-ne-demek>)

rol oynamıştır. Bunun dışında sayılabilecek bir diğer unsur ise örgütün sadece İslami bir diriliş peşinde olmayıp bunun yanında toplumu ilgilendiren her türlü alanda reformist bir program yürütmeleri olmuştur. Üçüncü unsur da örgütün belirli bir isme, zümreye, partiye ait olmadan bağımsız ve objektif hareket etmesi olarak açıklanmıştır (Brynjar, 2013: 276-278).

El-Benna dava doğrultusunda siyasetin esaslarını da içine alan İslam'dan güç almıştır. İslam esaslarına göre din ve devletin ayrı düşünülmemeyeceğini, dini devlet kurmanın esas olduğunu savunmuştur. Bu nedenle örgüte mensup kişilerin sadece dini konularla ilgilenmek yerine İslami devleti kurabilecek donanımlara sahip ayrıca iman ve ibadette zirveye ulaşmış kişiler olmalarının gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca bireyselliğin değil Müslümanların menfaati üzere yapılacak her faaliyette güçlü bir imanın önemi üzerinde durmuştur. Örgüte katılacak kişilere çağrı da da kişilerin kendileri veya örgüt için değil İslam ve Müslümanlar için mücadeleye çağrılmaları esasını belirtmiştir (Köse, 2014: 97-98).

Örgüt, fikirsel ideolojisini hayata geçirebilmek adına bir plan dâhilinde hareket etmiştir. Evlerde ve camilerde konferanslar verilmesi, bilgilendirici yayın ve risalelerin dağıtılması, var olan şube sayısının artırılması, okul ve üniversitelerde örgüt hedefinin yayılması adına öğrenci grupları oluşturulması, okul ve üniversite yayınlarından yararlanılması, beden eğitimi ve izci örgütlenmeleri oluşturulması, İslami-ulusal olayların desteklenmesi, anti-İslami hükümet ve rejimlere karşı çıkılarak İslami şartların uygulanmasının sağlanması, misyonerlik faaliyetlerine engel olurken İslami davetin yoğun bir şekilde yapılması, işbirliği içinde toplumsal refah ve birliktelik adına hareket edilmesi, grupları ayrıştırdığı gerekçesiyle siyasi partilerin kapatılması talebi, söz konusu planın hayatı geçirilmesi için gerekli görülmüştür (tuicakademi.org, 2013).

Örgüte katılanların bazı temel görevleri bulunmaktadır. Bunlar: örgütün iç düzenini, devletlerarası ilişkileri, adli teşkilatı, askeri düzeni İslami esaslara uygun tarzda düzenlemek; hem ferdin hem devletin menfaatine bağımsız bir ekonomi sistemi oluşturmak, Kur'an-ı Kerim'in bireylerin hayatına katılabilmesi için eğitim ve kültür sisteminde gerekli değişiklikleri yapmak, toplumun temelini oluşturan ailenin eğitilmek, ferdi yaşantıyı da Kur'an'a uygun hale getirerek Kur'an'da

belirtilen kurtuluşu gerçekleştirmek, hem Müslüman halka hem de idarecilere hâkim olacak İslami ruhu aşılacak şeklindedir (Köse, 2014: 99).

Ahmet Efendi es-Sukkeri MKÖ'nün fikri temelini Hasefi Hayır Cemiyeti olduğunu iddia etmiştir. İleriki yıllarda es-Sukkeri'nin Müslüman Kardeşler'in bir şubesinde görev alması aynı fikirlerin savunulduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir (Brynjar, 2013: 61-62). MKÖ'nün misyon ve vizyonuna bakıldığında temel amacın bir "İslam Devleti" kurmak olduğu görülmektedir. Kurulmak istenen İslam Devleti'nin ırkçılıkla veya diğer toplumlara saldırı yoluyla olmayacağını belirten el-Benna, dünya toplulukları arasından cihat ve davet yoluyla İslami umdeleri benimseyen kişileri vesile kılarak İslami görüşü yaymayı amaçlamıştır. El-Benna cihadı, İslami mesajı yaymak amacıyla tüm insanlığa verilmiş bir sorumluluk olarak görmüştür. İnsanlığın bu görevi yerine getirmek için kendilerini hazırlaması gerektiğine inanmıştır (Çağlayan, 2010: 178-180).

MKÖ, Müslüman kitleleri İslami düşünce içine sürükledikleri gerekçesiyle sıklıkla eleştirilmiştir. Bu noktada MKÖ üyelerinin, İslam'ın yeniden dirilişi için büyük zorluklara ve baskılara rağmen var olmaya çalıştıkları görülmüştür. Şeriata karşı gelenlere karşı Allah'ın kelamını delil göstererek kitlelere İslami düşüncenin esasları anlatılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken de Allah'ın rızası dâhilinde, terörden, vandallıktan ve taşkınlıklardan uzak durulmaya çalışılmıştır (Varol, 2013: 83-84).

Seyyid Kutup bu fikirleri şöyle dile getirmektedir:

İslam insanları hürriyetine kavuşturup âlemlerin Rabbi olan Allah'ın ulûhiyetini ilan edip kulları kullara kul olmaktan kurtarmak için harekete geçmek zorundadır. Tek bir Allah'a kulluk ise İslam'a göre ancak İslam düzeninin gölgesinde oluşabilir. Yalnız İslam düzeninde kanunlar Allah tarafından konulur. Yalnız İslam nizamında, kulların hâkimine de, mahkûmuna da, siyahına da, beyazına da, zenginine de fakirine de, haklısına da haksızına da Allah'ın hükmü uygulanır. O'nun kanunlarının huzurunda herkes eşittir. İslam'ın dışındaki sistemlerde hayata hâkim olan kulların kanunlarıdır. Kanun koymak ise ulûhiyetin bir özelliğidir. Her kim kafasından çıkardığı sistemleri kulların hayatına tatbik etmek isterse ulûhiyet etmek istiyor demektir. İster bunu açıktan açığa söylesin ister söylemesin fark etmez. Her kim insanlara böyle sistem koyma hakkını tanırsa onların ulûhiyetini kabul ediyor demektir. İster onlara ilah adını versinler, isterse vermesinler! diyerek İslam'ın toplum üzerindeki etkilerini açıklamıştır. (Çağlayan, 2010: 272-273)

Bu gizli örgüte üye olmak için ilk şart, Müslümanların kardeşliğini korumak adına yemin etmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca birçok ülkede şubesi bulunan bu örgüt, bağımsızlığını korumak amacıyla siyasetten uzak durmuştur. Bu örgütün Mısır eliti tarafından kurulduğu, milliyetçi bir örgüt olduğu savunulmaktadır. Örgüt Afgani'ye Pan-İslamizm fikrini yaymak amacıyla dergi çıkarma görevi de vermiştir. Kolonyalizm'den kurtulma, siyasi değişim ve Müslümanların özgür bir devlet içinde birleşmesini amaç edinen Afgani, örgütü oluşturma sebebinin bu amaçlar etrafında şekillendiğini belirtmiştir. Örgütün amacı dışında çok bilgi bulunmamakla birlikte temel amacının, Müslümanları kolonyalizme karşı mücadeleye sevk eden özellikle Mısır ve Hindistan'da aktif olan yer altı hücrelerinden oluşan bir ağ kurulumuna sahip olduğu bilinmektedir (Çağlayan, 2010: 275-276).

Karaman (2000), Cemalettin Afgani'nin Mason cemiyetlerine üye olarak ülkenin yaşadığı olumsuzluklar için mücadele ettiğini dile getirmiştir. Cemalettin Afgani Mısır'da kaldığı süre içinde, Hidiv İsmail Paşa'nın yönetiminde yaptığı yanlışların ülkenin geleceğini olumsuz etkilediğini savunmuş ve Paşa'ya muhalif olmuştur. Karaman(2000), Afgani'nin fikirlerini yayabilmek için çeşitli mason localarına da girdiğini iddia etmiştir. Hidiv İsmail Paşa'nın oğlu Tefik Paşa'nın Afgani'nin faaliyetlerinden rahatsız olması üzerine İngilizlerin de telkinleriyle Afgani'nin Mısır'ı terk etmesi istenmiştir. Bu gelişme sonucu Afgani'nin Mısır dönemi sona ermiştir. İleriki yıllarda İslam'ın birliği için faaliyetlerine devam ettiği görülmüştür. Bediüzzaman Said Nursi de Afgani'yi İttihad-ı İslam meselesinde selefim diye tanımlayarak, siyasette muktesit mesleği ondan öğrendiğini belirtmiştir. Genel kanı olarak Afganistanlı olduğu düşünülen Afgani hac ziyareti amacıyla Hindistan, Mısır, Yemen, Hicaz, İngiltere, Fransa, Rusya ve Türkiye gibi çeşitli ülkeleri dolaşmış ve Afganistan'a dönünce de aslında aklında olan, artık şekillenen ıslahat fikirlerini uygulamaya koyarak Müslümanların uyanışına vesile olmaya çalışmıştır. İngiltere'nin bölge üzerindeki emellerini engellemek için Müslümanları harekete geçirmesi İngilizler tarafından hoş karşılanmayan Afgani bölgeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bunun üzerine Mısır'a geçen Afgani yaptığı çalışmalar ile birçok Mısırlı aydının fikri ve siyasi gelişiminde katkı sağlamıştır. Bu bağlamda masonik çevrelere yaklaşarak Müslümanlığı yayma çalışmalarında bulunduğu dile

getirilen Afgani Mısır'da yürüttüğü faaliyetlerin İngilizlerin işine gelmemesi neticesinde Afganistan'a tekrar dönmüştür. Mısır'da çıkan isyanlarda Hindistan halkını sömürgecilere karşı mücadeleye sevk ettiği haberleri üzerine İngilizlerden tepki gören Afgani Muhammed Abduh'la birlikte el- Urvatü'l Vüska'yı kurmuş ve Müslümanların kurtuluşu ve İslamiyet'in yayılması için faaliyetlerde bulunmuştur. Müslümanların uyanışını sömürgecilere karşı mücadeleyi ve İslam coğrafyasında hilafetin canlanması adına çalışmalar yürütmüşlerdir. Hatta ölümünden önce II. Abdülhamid'in daveti ile İstanbul'a gelen Afgani burada da fikirsel anlamda çalışmalarına devam etmiştir (Karaman, 2000).

Örgütün siyaset ile İslamı kaynaştıran yönü bulunmasına rağmen siyasi parti olmadığı, hayır işleriyle uğraşmasına karşın hayır derneği olmadığı ve bedeni-ruhi eğitimlere önem vermesine rağmen spor kulübü olmadığını belirten Köse, El-Berna'nın "Bizler hem düşünce, hem de inanç sahibiyiz. Hem nizam, hem de metod sahibiyiz. Bizim davamız muayyen (belirli, sınırlı) bir yere mahsus değil, muayyen bir ırka ait değildir. Coğrafi hudutlar davamızın önünde duramaz. Bu dava, yeryüzüne İslam hâkim oluncaya kadar sürecek olan bir davadır." ifadelerinden yola çıkarak MKÖ'nün İslami düzenin hâkim olduğu bir dünya için mücadele verdiğini ve bu yolda çatışma yerine ittifakın esas olduğunu belirtmiştir (Köse, 2014: 105).

Pan-İslamist fikri benimseyen El-Benna ve örgüt sadece Mısır içindeki meselelerle sınırlı kalmamış, diğer Müslüman toplumlara da destek vermiştir. Ulusçuluğu reddeden El-Benna, İslam Bayrağı'nın yükseldiği her bir toprak parçasının Müslümanların vatanı olduğunu belirtmiştir.-Bu minvalde Filistin gibi meselelerde aktif rol almıştır. Örgütün, Maide Suresi 48.ayette geçen "Sizin her biriniz için ayrı bir yol ve üslup koyduk" meali çerçevesinde bir ideoloji benimsediği de ifade edilmektedir. Bu metoda Rabbanî Metodu denmiştir. Bunun dışında cemiyet ideolojisinde İslam'a muhalif olmayan her alternatiften/düşünceden faydalanabileceği de belirtilmiştir (Canbengi, 2013: 102-103). Genel olarak İslami uyanış içeren mücadele, katılımcı kitleyi zamanla artırmıştır. Amaçlanan mücadele kapsamında gençlik ön planda tutularak genç öğrenciler hareketin yayılmasında temel konuma getirilmiştir. Zaman içerisinde terörist faaliyetler kapsamında değerlendirilecek olan örgütlenme biçimi, siyasi otoriteleri de rahatsız edecek kararlılıkta devam etmiştir (Brynjar, 2013: 265-276).

1.3. Davet ve Cihad

MKÖ İslam çağrısı için insanların kalbine yönelmiştir. Her bir üye önce kendi nefsiyle, sonrasında toplum düzeni ile mücadele etmiştir. El-Benna MKÖ üyelerinin İslam'ı anlatırken baskı ve şiddet kullanılmaması fikri ile hareket etmiştir. İnsanlara Allah'ı ve O'nun dinini anlatmak için fertlere davet/ tebliğ yönteminin kullanılmasını salık vermiştir. Zira baskı ile kişilerin kalben inanmalarını sağlamanın mümkün olmadığını bilmektedir. Bunun için fertlerin eğitimine önem vermiş, özellikle genç neslin gelecek kuşaklar için rehber olacağına inanmıştır. MKÖ'nün iki önemli isminden Hasan el-Benna daha ılımlı, insanların kazanılması gereği ile davetine karşın, Seyyid Kutub'un daha şiddet yanlısı söylemleri olduğu görülmektedir. Burada bahsedilen şiddet kavramı bazı Batılı güçlerin Müslümanlara atfettiği terörist kavramıyla bağdaşmamaktadır. Seyyid Kutub daha net tavırlarla mücadele verilmesi gerektiğini düşünmüştür. La ilahe illallah/ Muhammedun Rasulullah düsturu ile kaplanmış kalplerin ve beyinlerin Allah ve İslam yolunda gerekirse ölümü bile göze alabileceklerini, bunun adının ise cihad olduğunu belirtmiştir (Kutub, 2011: 109-110). El-Benna ise cihad yapılabileceğini kabul etmekle birlikte cihadı son çare olarak görmüş, daha çok kişilerin kendi nefisleri üzerinden hareket etmiştir.

Özellikle 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör olayları ABD tarafından Müslümanların yaptıkları bir terör olayı olarak değerlendirilmiştir. Orta Doğu ve Afganistan'da yaşanan çatışmaların bir getirisi olarak görülen bu saldırıları El-Kaide Örgütü'nün yaptığı iddia edilmiştir (Örnek, 2012: 115). ABD, İsrail gibi ülkeler Müslümanların oluşturduğu grupların bazılarını radikal terör örgütü olarak kabul etmiş, bu grupları yeni dünya düzenine karşı tehdit olarak algılamışlardır. Bu noktada bütün Müslümanları aynı kavram altında birleştirmemek gerekmektedir. Zira MKÖ üyeleri önce vatanlarının işgalden kurtarmak, sonrasında vatanlarının da dâhil olduğu bir İslam Devleti kurmak için mücadele vermiştir. "Sizinle savaşanlarla sizler de Allah yolunda savaşın!" (Bakara, 2: 90) ayeti ile Müslümanlara savaş farz kılınmış olup, MKÖ farzı yerine getirme çabası gütmüştür (Kutub, 2011: 85-101).

Hasan el-Benna İslami devlet düzeninin kurulabilmesi için temel şartı Allah'a iman olarak belirtmiştir. Müslüman fertten Müslüman aileye, aileden halka,

halktan idareye varan bir yapı hedeflemiştir. El-Benna İslam davetçilerini bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu minvalde yapılacak çalışmalarda camilerin yanı sıra kahvehaneler ve genel toplantı yerlerini de kullanarak halka vaaz vermek ve irşad etmek için faaliyet göstermişlerdir. Bu yerlerde yapılan çalışmalar fikri ve eylemsel yapıya sahip olarak planlanmıştır. Vaazlardan önce ilmi bir hazırlık yapan el-Benna ve etrafında toplanan küçük kitle önce bir ilmi hazırlık yapmış sonrasında eyleme geçilip toplu bulunulan alanlarda davet yolu ile Allah'ın dini anlatılmaya başlanmıştır. MKÖ'nün İslami davetinin temelinde birden fazla özellik mevcuttur. Bu özelliklerden bazıları davetin müspet olması (davetin yıkıcı değil yapıcı olması), sözün amele uygunluğu (iç tüzük oluşturularak söylenenlerin eyleme dönüştürülmesi), Rabbani oluşu (temel inancın Allah'a yaklaşmak oluşu), toplanma (belli aralıklarla toplantılar yapılması), fedakârlık ve mücadeledir. Bu özellikleri el-Benna 'davetimiz çalışmak ve yapmaktan ibarettir' şeklinde özetlemiştir (Köse, 2014: 99-114).

El-Benna İslami daveti yaymak için iki yöntemin olduğunu söylemiştir. Birincisi Allah'a samimi inanç, her şeyde O'na güven, iyi ahlak, sebat, sabır ve dayanıklılık gibi unsurları içeren temiz imana sınıksız sarılmak, ikincisi ise Allah'a olan bağlılık ve sevgi ile bütün olarak hareket edebilmek, nihai gaye için kalbi temiz tutmak, eziyet ve haksızlıklara karşı sabırlı olmak ile yalan, iftira gibi davranışlardan uzak durmak şeklinde açıklanmıştır. El-Benna hedefe ulaşmak için İslami davetin esas olduğunu, davetin yolunun da Allah'ın kitabı ve Rasulullah'ın sünneti üzerine şekilleneceğini belirtmiştir. Örgüte mensup kişiler davetin ordusunun askerleri olarak görülmektedir. Davetin lideri Peygamber'dir, diğer liderler Peygamber'in onaylayabileceği kişilerden seçilecektir (Köse, 2014: 110-114). İlk 10 yıl içinde önemli bir taban oluşturan ve belli aşamaya gelen MKÖ'de, İslami davet adına bundan sonrası için yeni bir yol izleme kararı alınmıştır. Fikri yapıdan eylemsel yapıya geçiş çalışmaları önem kazanmıştır. İkinci aşama olarak belirtilen bu aşamada ne yapılacağını el-Benna şöyle açıklamıştır:

“Umumi davetten özel davete; sadece konuşma davetinden mücadeleye bağlı davete döneceğiz. Davetimizi memleketin liderlerine, bakanlarına, hâkimlerine, milletvekillerine, partilerine yönelteceğiz. Programımızı önlerine koyup bu Müslüman memleketi, cesaretle, tereddüde meydan vermeden, başarıya

götürmelerini isteyeceğiz. Eğer daveti kabul eder de hedefe doğru yol alırlarsa, kendilerine yardımcı oluruz. Şayet yan çizer, kabul edilmez bahane ve özürlerin arkasına saklanırlarsa, o zaman biz, İslam'a yardım etmeyen, İslam'ın hükümlerini yerine için çalışmayan kim olursa olsun, Allah aramızda doğru hükmünü verinceye kadar amansız bir düşmanlık ilan edeceğiz.” (Köse, 2014: 138-139)

MKÖ'nün dini baskı ve terör unsuru olarak algılamadıklarını belirtmek açısından Kutub'un şu ifadeleri önemlidir:

İslam soyut inanç ve imandan ibaret değildir ki inançlarını yalnız açıklama yoluyla kabul ettirsin... İslam, bütün insanlığı özgürlüğe kavuşturan aksiyoner bir sistemdir. Diğer topluluklar ise sistemleri altında Müslümanları idare edebilecek kapasitede değildirler. Onun için İslam bu evrensel özgürlüğe engel olan diğer sistemleri yıkmak zorundadır. İşte Dinin Allah için olması budur. Onda diğer sistemlerde olduğu gibi kullara kul olmak yoktur. Batı kültürünün baskısı altında ezilenler, müsteşriklerin oyununa gelenler İslam'ı bu şekilde anlamak istemezler. Çünkü müsteşrikler İslam'da cihadı: Dine sokmak için fertlere zorla baskı yapmak diye anlatırlar.

O soysuz müsteşrikler aslında bunun anlattıkları şekilde olmadığını da çok iyi bilirler. Ancak, bu yollarla İslam'ı ve İslam'da cihadın anlamını yitirmeye çalışırlar. Bizim beyinsiz papağanlar ise hemen bu suçlamayı kaldırmak için cihadı savunma harbi şeklinde göstermeye başlıyorlar. İslam'ın doğal ve asli görevlerini unutuyorlar. İslam'ın ilk hedefinin insanlığın özgürlüğü olduğunu görmek istemiyorlar. Bu bizim papağanların İslam anlayışını batılı müsteşrikler bozmuşlardır. Güya din bir vicdan meselesiymiş, İslam yalnız vicdanlara hitap edermiş, pratik hayatla ilgili değilmiş, bundan dolayı İslam için olan cihad, inançları zorla vicdanlara yerleştirmek için yapılmış.

Hâlbuki İslam hiçte böyle değildir. İslam Allah'ın hayata hâkim olan sistemidir. Pratik hayatın bütün ihtiyaçlarını karşılar. (Kutub, t.y.)

MKÖ davet faaliyetlerini yürütürken şu aşamaları takip ettiği görülmüştür: Evlerde ve camilerde dersler ve konferanslar düzenlemek, Genel Mürşid'in kitapları ve haftalık Müslüman Kardeşler Dergisi yayınlamak, Kahire ve dışında şubeler açılması, izcilik ve spor teşkilatlarının kurulması, davetin okullarda ve üniversitelerde yayılması, öğrenci derneklerinin kurulması, Kahire ve diğer bölgelerde toplantılar düzenlemek, dini günlerin önemini vurgulamak, Müslümanların davalarına yardım etmek, sosyal ve siyasi konularda iyileştirme çalışmalarında etkin olmak, misyonerlerle mücadele ve dini eğitimi teşvik eden

İslami hareketlere destek olmak, İslam'dan taviz veren hükümet ve partileri İslami esaslara dönmeye davet etmek için komisyon oluşturmaktır (Köse, 2014: 133-134).

Teşkilat mensuplarını mücahit olarak adlandıran el-Benna, mücahitlerin iki silahı olduğunu savunmuştur. Birincisi iman, ikincisi ise cihad olarak belirtilmiştir. Örgüt yapılanmasında gençlere büyük önem verilmiştir. İman ve cihad zırhı ile kuşanmış genç fertlerin nihai gaye uğruna daha kuvvetli bir mücadele verebileceğine inanmıştır. Mücahitlerin iman, ihlas, hamaset ve amel-yaşama-tatbik özelliklerine sahip olduğunu savunmuştur (Köse, 2014: 108).

Kutub İslam'da cihadı İslam sistemini getirme, İslam sistemini hayata hâkim kılma fiili olarak ifade etmiştir. Mücahitlerin son noktada başvuracakları yöntem olan cihadı, Seyyid Kutub şu ifadelerle açıklamıştır:

Müslüman, savaş meydanına atıyla cihada çıkmadan önce kendi içinde cihad yapar. Kendi nefsi istekleri, şehvi duygulan ve kötü istekleriyle cihad eder. Kendi menfaatleri ve kabilesinin menfaatleri ile İslam dışı her şeyle cihada çıkar. Yalnız Allah'a kulluk fikrini gerçekleştirmek, yeryüzünde Allah'ın saltanatını gasp eden putları ve putçuları yıkmak ve Allah'ın hâkimiyetini sağlamak için cihada çıkar. İslam'ın doğrudan doğruya fertlerin vicdanına hitap edebilmesi için, maddi otorite, eski toplum düzeni gibi engelleri yıkmak ister. Önce fertleri bu maddi zincirlerden kurtarır, sonra inancı seçme hürriyeti verir... Tüm âlemi kapsayıcı ilahî düzen davetinin insanlığa ulaşması ve tebliğ edenlerin karşısına çıkan bütün sulta ve engellerin yıkılması şarttır. İlahî davet ulaştıktan sonra herkesin bunu kabul edip etmemekte hür olması, itaat edenleri engelleyici engel ve sultanın bulunmaması da elbette insani bir haktır. Birtakım kimseler Allah'ın davetim kabule yanaşmaz ve kaçınırlarsa, ilahî davetin yaygınlaşmasını ve devam etmesini engellemeye hakları yoktur. Yapılacak antlaşmalar çerçevesinde hürriyet ve güveni temin etmek ve Müslümanların hiçbir düşmanla karşılaşmadan kendi davalarını tebliğ edebilmelerini sağlamak gerekir. (Kutub, t.y.)

Mücahitlerin iman çerçevesinde mücadeleleri esnasında bazı hususlara dikkat etmeleri gerekmektedir. Bunlar ağyarla (yabancı, rakip) işbirliği yapmak, teşkilatın metodunu bırakarak değişik davet yollarına başvurmak, birbirine zıt plan ve projeler hazırlamak, layık olmadığı halde lider ve başkanlığa talip olmak. El-Benna mücahitlerin bu hususlara riayet etmesi gerektiğini vurgulamış, aksi faaliyetleri tehlikeli görmüştür. Ayrıca el-Benna mücahitleri yönlendirirken sahabeyi örnek göstererek, cahiliye döneminde sahabelerin başarı sağlama nedenlerinin sayı, mal,

bilgi yönünden üstünlüğü değil sadece imanın derinliği ile olduğunu anlatmıştır. O dönemde davet etrafında toplanmış, Allah için birbirini sevmiş insanların zafere eriştiğini belirtmiştir (Köse, 2014: 108-109).

Kutup Müslümanların zafere ulaşması için insani haklardan doğan bazı görevler yüklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu gereklilik ile ilgili olarak:

Bu ilahi daveti insanlığa hürriyet içinde tebliğ ederken Müslümanların önüne dikilen veya inanç hürriyetini sınırlayan tüm kuvvetleri devirmeleri bu çeşit görevlerden biridir. Müslüman, din tamamen Allah'ın oluncaya ve yeryüzünde hiçbir kuvvetin Allah'tan uzaklaştırma imkânı kalmayınca kadar durmadan dinlenmeden cihad edecektir. İnsanları dine girmeye zorlamak için değil. Allah'ın dinini yeryüzünde yüceltip bu dine girmek isteyenleri korkutacak hiçbir şey kalmayınca, Allah'ın dinini tebliğ etmekten ve dinde kararlılık gösterip gereklerini yerine getirmekten alıkoyan hiçbir kuvvetin korkusu kalmayınca ve dinin hâkimiyetini yeryüzünde sağlayınca kadar cihad edecektir...

Yeryüzünde hak ve hakikat ehlini yolundan döndürecek, hidayetten sapıklığa çevirecek hiçbir sulta düzen ve idarenin kalmaması için İslam'da cihad düşüncesinin genel prensipleri bunlardır. Ve İslam tarihinde cihad hareketleri bu düşünce sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Evet; cihad sadece ve sadece belirtilen bu yüce gayeler uğruna yapıldı. Başka hiçbir gaye gözetilmezdi. İslam'da cihad inanç içindir. İslam inancını tecavüz ve fitnelere korumak, bu inancın emrettiği insan hayatıyla ilgili prensipleri ve ilahi kanunları korumak içindir. Cihad yeryüzünde inanç sancağını dalgalandırıp bu sancağa saldırmak cesaretini gösterenlerin daha saldırmadan başını ezmektir. Ta ki bu inanca gönül vermek isteyenler yeryüzünde karşılıklarına dikilecek hiçbir engel olmayacağını bilsinler ve zorlanmadan, hürriyet içinde bu dine girebilsinler...

Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın; fakat haksız yere saldırmayın. Çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez.' şeklinde açıklama yapmıştır. (Kutub, t.y.)

MKÖ gibi köktendinci grupların, siyasal İslam'ın ve terör gruplarının bölgeye hâkim olmasını engellemek için ABD gibi büyük güçlerin farklı gruplara destek vermiş olabileceğini savunan görüş de mevcuttur (Demir, 2012: 140).

2. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN DÖNEMSEL ANALİZİ VE TERÖR ALGISI ÜZERİNDEN ÖRGÜTÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

MKÖ İslami düzeni hedeflemiş ve bu doğrultuda çalışmalarda bulunmuş bir örgüttür. Kurulduğu yıllarda, sosyal adaletsizliği gidererek toplumsal reformları sağlamak adına halkın eğitimi ve bilinçlenmesi yönünde çaba göstermiştir. MKÖ, toplumsal yapılanmanın ve bilinçlenmenin sağlanmasına çalışılırken bir yandan da siyasallaşma çabalarına girmiştir. Bunlar yaşanırken süreç içinde siyasi tehdit olarak algılanan örgüt, yasaklamalara, tutuklamalara maruz kalmıştır. Fakat yaşadığı olumsuzluklara rağmen MKÖ barışçıl ve şiddet dışı yollarla mücadeleyi terk etmemiştir.

MKÖ'nün ortaya çıkmasında etkili olan nedenler incelendiğinde yönetici ve yönetilenler arasında oluşan adaletsizlik ve güvensizlik duygusu ile İslam ülkeleri üzerindeki sömürgeleştirme politikalarının etkili olduğu görülmektedir. Cemallettin-i Afgani ve Muhammed Abduh gibi düşünürler İslam dininin sosyal ve siyasal hayatta mevcut problemleri çözme yetkinliğine sahip olduğunu savunmuştur. Bu sorunlara din eksenli reformist çözümler getirmeye çalışmışlardır. MKÖ özellikle Abduh'un üzerinde çalıştığı geleneksel eğitim sistemini revize edip sosyal hayata taşıma söylemini benimsemiştir (Arı, 2014: 225).

MKÖ'nün kuruluşu ve kurumsallaşma sürecine bakıldığında, örgüt, ilk on yıl içinde toplumsal bir hareket karakteri sergilemiştir. Örgütün politize olması süreci 1938 yılında başlamış görünmekle birlikte, süreç içindeki hedeflere bakıldığında daha öncesinde de bu fikrin var olduğu anlaşılmaktadır. İslam'ın siyasallaştırılarak Müslüman birliğinin korunabileceği düşüncesi ile belli fikirsel aşamaların kaydedilmesine öncelik verilmiştir. 1938'den sonra siyasi hayatta var olacak örgüt girdiği bu maratonda 2011 seçimlerinde iktidar ile tanışmıştır. Aradaki yıllar boyunca siyasi mücadele sürdürülmüş fakat örgüt ülkedeki hükümetler tarafından tehlike olarak görüldüğünden siyasi hayatta varlığına izin verilmemiştir. 2011 seçimlerinde Özgürlük ve Adalet Partisi adı ile seçimlere katılma hakkı elde eden MKÖ, Muhammed Mursi'yi aday göstererek seçimleri kazanmıştır. Ne var ki halkın

oylarıyla seçilen Mursi, 2012 yılındaki bir askeri darbe ile düşürülmüştür. Darbenin ardından devrik Cumhurbaşkanı Mursi ve MKÖ yanlısı çok sayıda kişi tutuklanmıştır.

1928 yılında kurulan ve gerek faaliyetleriyle, gerekse etki alanıyla adından söz ettiren MKÖ, pek çok misyonu bünyesinde barındıran bir örgüt olmuştur. Halka inebilmeyi başarabilen yapısıyla yığınları peşinden koşturmayı başaran MKÖ'nün faaliyet alanı Mısır'ın dışına taşmıştır. Her başarının bir bedeli olacağından hareketle, MKÖ de zaman zaman zorluklar ve zorlamalarla karşılaşmıştır. Sosyal, siyasal ve toplumsal bir hareket olarak tarih sahnesine çıkmış MKÖ, liderlerini suikasta kurban vermiş; yeri gelmiş yeri gelmiş yer altına çekilmek zorunda bırakılmış ve terör örgütü iddiasıyla suçlamalara maruz kalmıştır.

MKÖ'nün örgütlenme sürecine bakılarak, gelişen durumlara karşı nasıl tepkiler verdiği ve bu tepkileri hangi dönemsel aralıklarda icra ettiği; ayrıca kurgulanan yapının gerçekten bir terör örgütü olup olmadığı tartışmaları bu bölümün genelinde incelenecektir.

2.1. Sosyal Taban Hareketi Olarak Müslüman Kardeşler Örgütü

Toplumsal hareket ya da sosyal hareket olarak ifade edilen kavramlar, farklı yöntem ve usullerle halkı harekete geçirerek toplumsal değişimi sağlamak, hızlandırmak veya engellemek için oluşturulmuş ortak bir aktör olarak görülmektedir. Sosyal hareketler büyüklükleri, yöntemleri, etkiledikleri kitlenin ve örgütün yapıları bakımından farklılık göstermektedir. Sosyal hareketler kişilerin değerlere bakış açısına, inançlarına ve amaçlarına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda sosyal hareketlerden önce o hareketi oluşturan kişilerin amaç ve davranışlarını incelemek daha doğru olacaktır.

Sivil toplum kavramı üzerine yapılan araştırmalarda sivil toplum aktörlerine işaret eden farklı kavram ve tanımlamalar bulunmaktadır. En yaygın olarak hükümet dışı örgütler (Non-Governmental Organization: NGO) kavramı kullanılmaktadır. Yazılı olarak BM Tüzüğünde ilk kez kullanılan NGO kavramı, bu metinde net olarak

tanımlanamamıştır. Kavrama ortak bir tanım getirilememesine karşın farklı alanlarda farklı anlamlarda kullanılabilir (Çakmak, 2007: 71).

NGO'larla ilgili çeşitli anlamlandırmalardan yola çıkılarak mutabık kalınan bazı özellikler bulunmaktadır. NGO'ların siyasi parti, çıkar veya baskı grubu olmayan örgütlenmeler olduğu görüşünden hareketle bir örgütün NGO olabilmesi için suç örgütü niteliği taşınamaması, şiddete başvuran bir yapı sergilememesi ve kar amacı gütmemesi gerektiği belirtilmektedir. NGO gibi sivil toplum örgütlerinin altı özelliğinin olması gerekmektedir. Bunlar, örgütlerin çalışmalarını ve hedeflerini belirlerken BM'nin çalışmaları ile aynı minvalde hareket etmek, belli bir merkeze ve çalışanlara sahip olmak, kar amacından uzak olmak, şiddetten tamamen arınmış bir yapısı olmak, devlet yapısına muhalif olarak iç işlerinde hâkim bir yapı sergilememek ve hükümetler arası bir anlaşma ile düzenlenmiş olmamak şeklinde sıralanmaktadır (Çakmak, 2007: 73). MKÖ, sivil toplumu esas alan bir yapısı olması, muhalif yapısının yasal özellik taşıması ve siyasi otoriteye mesafeli durması gibi özellikleri nedeniyle sosyal bir hareket olarak değerlendirilebilmektedir.

İslami hareketler toplumsal hayatı düzenlemeye yardımcı oluşumlar olarak kendilerini var etmeye çalıştıkları, aynı zamanda da hükümetin demokratik yaşam adına yapabileceği değişimlerde şekillendirici rol oynayabildikleri görülmektedir. Teknolojik imkânların ve internetin yaygınlaşması dünya insanların birbirleriyle iletişimini daha da kolaylaştırmış, kişilerin etkileşimlerini artırmıştır. Böylece küresel sosyal hareketler yayılma olanağı bulmuş, siyasal ve toplumsal dönüşümde devlet dışı aktörler olarak toplumu etkilemişlerdir. 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte İslami hareketler sivil toplum örgütleri kurmaya başlamışlardır. Hatta kendilerini cemaat olarak tanımlayan yapı, bu yaklaşımla kurdukları hukuk, mühendislik ve öğretmenlik üzerine çalışan sivil toplum örgütlerini de cemaat adı altında faaliyete geçirip, sivil toplum örgütlerine oryante etmeyi başarmışlardır (Tıgılı, 2011: 14). Toplumda meydana gelen sorunlar, çeşitli grupların toplum üzerinde etkili olmasına ve farklı yollarla toplumu iyileştirme çabasında bulunmasına sebep olmuştur. Direkt hükümet üzerinde etki oluşturacak siyasi yapıya sahip olunmasa da halk kitleleri üzerindeki kısmi etkileri sayesinde sivil toplum örgütü vasıflarını yerine getirerek yeni bir yapılanmayı başlatmış oldular.

İslami hareketler zaman içinde sosyal hareketlere dönüşürken, bu sürecin kolay olmadığı gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak Cihat ve Cemaat-i İslam gibi dini hareketlerin eylemlerinde şiddeti kullanmaları öne sürülmüştür. Enver Sedat'ın öldürülmesi, Batılılara karşı yapılan saldırılar hükümet ile İslami hareket mensuplarını çatışma konumuna getirmiştir. Mısır'da bulunan çok sayıdaki İslami hareket genel olarak siyasetten uzak durarak hükümetle iyi ilişkiler içinde hareket etme yolunu seçmiştir. Mısır içinde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle toplumsal hayatın kalitesi düşmüş, işsizlik baş göstermiştir. İşte tam bu noktada toplumsal sıkıntılara çare olmak, halkın eğitim, sağlık ve ekonomi konularında kalkınmasını sağlamak amacıyla İslami kesim arasında bir toplumsal hareketlenme başlamıştır. Bu bağlamda MKÖ 1990'lı yıllarda sosyal hareketlere yönelmeye başlamıştır. Şiddet ve çatışma unsurlarından uzaklaşarak devlete karşı değil devletle beraber var olma yönünde bir değişim içine girmiştir. Bu davranışları, o dönemde ortaya çıkan şiddet yanlısı cihad hareketlerinden farklı olduklarını ispatlamak amaçlı olmuştur. Böylelikle MKÖ, devlete karşı duran İslami bir örgütlenme görüntüsünden arınarak toplumun yanında olan İslami bir çizgi sergilemeye çalışmıştır. Hedefleri, toplumsal organizasyonları ve eylemleri nedeniyle MKÖ hem bölgede hem de ülke de en güçlü sosyal mobilizasyon hareketi olarak görülmüştür (Tıgılı, 2011: 39-43).

Kitleleri etraflarında toplayabilmek ve o yolda ilerletebilmek için hareketlerin öncelikle amaçlarını ortaya koymaları gerekmektedir. MKÖ çerçevesinde incelediğimizde İslami bir hareket olarak ortaya çıkan örgüt, din dilini kullanarak alt, orta ve üst sınıflarda yer alan bireylere ulaşmayı başarmıştır. Bu farklı sınıflarda yer alan halk kitlesini ortak bir kimlik etrafında toplayarak Müslüman Kardeşliği fikri ile eylemlerine yön verebilmişlerdir. MKÖ üyeleri bu tür eylemlere katılım sağlamalarına karşın hazırlayıcılar içerisinde yer almaktan kaçınmış, bununla birlikte eylemlerde şiddet ve tepkiden kaçınılması adına büyük çaba göstermişlerdir (Tıgılı, 2011: 18-19).

MKÖ, Mısır içinde girdiği toplumsal yapılanma faaliyetleriyle halkın devleti sorgulamasına yol açmıştır. Açtığı okullarda kaliteli eğitim vermesi, sağlık hizmetlerinin iyileşmesini talep etmesi, işçi ve memur sorunlarını temel alınması, halkı sivil toplum hareketi olarak çalışan MKÖ'ye yakınlaştırmıştır. Aslında geleneksel İslam çerçevesinde toplumu şekillendirmeye çalışan MKÖ, sivil toplum

kuruluşu vasfı ile halkın sempatisini kazanmanın yanı sıra, Mısır toplumundaki etkisi sayesinde yayılma ve kurumsallaşma sağlamıştır (Çakmak, 2007: 73). 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde ABD'nin Orta Doğu politikası uygulamaya konulmuş, bu süreçte öne sürülen tehlike ise "İslamcılık" olmuştur. MKÖ kurulduğu andan itibaren muhalif bir yapı sergilemiş, hükümete zorluklar yaşattığı gerekçesiyle özgürlükçü ve demokratik bir düzen peşinde olan kesime karşı Mübarek rejiminin şiddetle karşılık vermesine neden olmuştur. Örgütün, siyasi bir parti olmaması ve devlet tarafından yasadışı kabul ediliyor olması muhalefet unsuru olarak kabul edilmediğini gösterse de, hükümetlerce gizli bir tehdit olarak algılanmasını da engellememiştir. (Tıǧlı, 2011: 22).

Devlet yönetimini ele alan iktidar sahipleri dünya ve bölge konjonktüründeki değişime oranla farklı siyasi ve toplumsal yöntemler kullanmış, bu süreç içinde de en çok etkilenen kesim halk olmuştur. Devletin uyguladığı yöntemlerin halka refah ve huzur ortamı sağlayamaması üzerine sivil toplum örgütlerinin oluşum süreci başlamış, örgütlerin özellikle de dini sorunlar üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür (Sarı, 2013: 3). Bir örnek vermek gerekirse, sosyal hareketlerin Mısır'daki ilk tepkisi Kifaye Hareketi adı altında Mübarek rejimine karşı olmuştur. Mübarek'in 30 yıl süren hegemonyasının tekrarlanmaması için yürütülen bu hareket kendini Hareket-i Tağyir yani Değişim Hareketi olarak tanımlamıştır. Bu hareket daha çok iyimser yollarla Mübarek'in gitmesine çağrıda bulunmuştur (Tıǧlı, 2011: 14).

Söz konusu sosyal mobilizasyon ve faaliyetler için el-Benna'nın, hayır işleri ve eğitimi, faaliyetlerinin asıl amacı için basamak olarak kullandığı görülmektedir. MKÖ, kuruluşunun ilk yıllarında politikadan uzak durmuş, fakat 1933'te yaptığı bir konuşmasında el-Benna, diğer hayır kurumlarından farklı bir yol izleyeceklerini açıklayarak politik hayatın sinyallerini vermiştir (Canbengi, 2013: 99).

MKÖ, kitle hareketi olarak da tanımlanan sivil toplum örgütlerinden biri olarak görülmektedir. Zira bu hareketler sadece dini içerikli siyasi örgütlenmeler olmamakla birlikte, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik talepleri de olan topluluklar olarak varlık göstermiştir. İlk etapta muhalif hareket olan bu örgütler zamanla toplumsal dönüşümün kaynağı olmuş; cami, okul, sağlık kurumları gibi alanlarda yapılarak toplumsal dönüşümde etkili olmaya başlamıştır (Tıǧlı, 2011: 15).

MKÖ'nün kurucusu el-Benna öğrencilik yıllarında belirlediği ve uygulamaya başladığı mücadelesini genel olarak halkın ihtiyaçları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Halkın yaşadığı olumsuzlukların İslami düzenin hâkim olması ile ortadan kalkacağına inanan el-Benna bir sosyal taban hareketi olarak eğitim ve sağlık gibi toplumsal alanlara öncelik vermiştir. İlk aşamalarda siyasetten uzak kaldıkları da görülmüştür. İlerleyen dönemlerde, toplumsal yenilenmenin ve toparlanmanın siyasi aktivite ile pekişeceğine inanılmış ve bu minvalde siyasi alanda da var olmuşlardır.

2.2. Siyasi Aktör Olarak Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Kuruluş ve Yapılanması

1928 yılında resmi olarak kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü (MKÖ) sosyal hayatın düzenlenmesi, halk arasındaki sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılarak İslami toplum düzeninin sağlanması adına bir yola girmiştir. Girdiği bu yolda sivil toplum örgütü misyonu üstlenmiş olarak görünse de kurulduğu tarihten bu yana siyasi alanda da kendini hissettirmiştir.

Mısır siyasi yaşamı incelendiğinde topluma hâkim olan varlıklı, nüfuzlu elit kesimin siyasi yaşamda da etkili olduğu görülmektedir. Ayanların söz sahibi olduğu bu düzende köylü ve işçi sınıfı ezilmiş, giderek zorlaşan hayat koşullarına ayak uydurmakta zorlanmıştır. Toplumsal adaletsizliğin baş gösterdiği, emperyalist güçlerin ülke üzerinde çalışmalarını sürdürdüğü bu dönemde halkın bilinçlenmesi adına başlatılan ufak çaplı toplantılar ve eğitimler 1930'lu yıllarda siyasi açıdan da gelişmelere yol açmıştır. Krallık sisteminin var olduğu ve aynı zamanda İngiltere'nin yönlendirmelerinin yaşandığı bu yıllarda sadece ülke içinde değil, uluslararası platformda yaşanan gelişmeler de örgütün çalışmalarının siyasi alana kaymasında etkili olmuştur. Örgütün siyasi alanda var olmaya başlamasına örnek olarak, Hasan el-Benna'nın 1938 yılında katıldığı Öğrenci Kongresi'ndeki sözleri gösterilmektedir. El-Benna kongrede siyasallaştırılmış bir İslam için mücadele içinde olduğunu, İslam'ın emperyal güçler tarafından dar kalıplara hapsedilmeye çalışıldığını belirten konuşmasının sonunda toplumun her alanında İslam'ın hâkim olduğu bir yaşam tarzının inşası için verilecek mücadelede siyasi alandan da yararlanılacağından bahsetmiştir (Brynjar, 2013: 264-270).

MKÖ genel çerçevede siyasi partilere karşı olmuştur. Örgütün bu yaklaşımı siyasi partilerin zengin, nüfuzlu kişilerin ellerinde olduğu nedeni ile gerekçelendirilmektedir. Örgüt, kurulduğu günden bu yana siyasi partilerle birleşme veya ortak hareket etme düşüncesinden uzak kalmaya çalışmıştır. MKÖ'nün dini siyasete alet ettiği, İslami olmayan düzen ve bölgelerde siyaset yapıldığı, İslam dışı demokratik sistemlerde parti kurarak siyasete girdikleri yönünde farklı eleştiriler yapılmıştır. El-Benna; siyasetle inanç arasındaki bağlantıya binaen: “Bir Müslüman, siyasetçi olmaz, ümmetinin meselelerinden uzak kalır, onlarla ilgilenmezse Müslümanlığı eksik kalır. Müslüman, İslam'ı hâkim kılmak için çalışmakla, ümmetinin bütün sorunlarıyla ilgilenmek ve özgürlüğü tamamlamak için çalışanlar niteliğinde siyasetçileriz” demiştir. Bu ifadeden de yola çıkarak cemaatin başta bu amaçla kurulmadığı daha sonra siyasete dayandırıldığı savının doğru olmadığı vurgulanmıştır (Varol, 2013: 89-90).

Örgütün siyasi alanda yapılanmaya gittiği, El-Benna'nın, cemiyetin 1939 yılında yapılan Beşinci Kongresi'ndeki ifadesinde yer almıştır. El-Benna bütün siyasi partilerin temsilcilerinin yer aldığı milli organın halk için gerekli reformları yapabileceği ve Mısır'ın bağımsızlığını sağlayacağını savunmuştur (Brynjar, 2013: 272-273).

MKÖ 1938 yılında siyasi parti bağlamında bir yapılanma içine girmiştir. Aslında bu yapılanmanın elit kesimin hegemonyasındaki siyasi hayata karşı bir tepki olduğu belirtilmektedir. El-Benna İslam'ın yapısında ayrımcılığa, ırkçılığa yer olmadığını belirtmiştir. El-Benna yürüttükleri propaganda şekillerini ülkenin liderliğine yönelmek şeklinde değiştireceklerini ifade etmiştir. 1940'larda artarak devam eden ekonomik ve sosyal çalışmaları hükümet dışında emperyalist güçleri de rahatsız etmiştir. Elitlerin elinde bulunan toprakların alt sınıftaki hak sahiplerine verilmesi, yerli üretimin canlandırılarak tekelci yaklaşımdan uzaklaşılması için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca eğitime ve sosyal reformlara olan bağlılıkları tabanlarını güçlendirmelerini sağlarken bir yanda da hükümetten tepki gelmesine neden olmuştur. İlerleyen yıllarda Filistin meselesine karşı duyarlılıkları ve topladıkları yardımlarla tepkileri üzerine çeken örgüt, siyasi anlamda bir aşama kaydetmişse de II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla ilerlemekte güçlük çekmiştir (Brynjar, 2013: 274-330).

MKÖ 1940'lı yılların sonlarına doğru hem Orta Doğu coğrafyasında hem de Mısır'da daha etkili bir konuma ulaşmıştır. Hatta El-Benna bu dönemde, Kral Faruk ve bazı Müslüman ülke liderlerine ultiatom niteliğinde bir mektup göndererek Batı'nın yaşam ve fikir tarzına karşı İslami reformu hedefleyen temel umdeleri belirtmiştir. Mektubun içeriğine bakıldığında temel olarak İslami esasların toplumsal, kültürel ve siyasi hayata hâkim kılınması adına öneriler yer almıştır. Ayrıca, el-Benna mektubunda; partilerin aralarındaki anlaşmazlıklara son vererek Batı'ya karşı ortak bir tavır almaları, yasaların İslami esaslara uygun şekilde değiştirilmesi, halka cihat ruhunun aşılması, İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine çalışılması, ordunun güçlendirilmesi, kadın ve erkek mahremiyetine dikkat edilmesi, içki uyuşturucu vb. malzemelerin kullanımının yasaklanması, eğitimde kız ve erkek öğrencilerin farklı sınıflarda farklı müfredatla okutulmaları, kadının değerinin yükseltilmesi ve haklarına önem verilmesi, giyim kuşam ve davranışlarda İslami tarzın benimsenmesinin teşvik edilmesi, eğitimde ilk olarak Arapça öğretilmesi, dini eğitimin okul ve üniversitelerde zorunlu hale getirilmesi, halkın sorunlarına duyarlı olunması, alt düzey memurların maaşlarında artış sağlanması, yaşayışta davranışta yabancı unsurlardan uzak durulması gibi birçok öneri sunmuştur (Çağlayan, 2010: 188-191).

MKÖ 1941 seçimlerine doğrudan katılma kararı almış ve böylece dini ideolojiden siyasi bir harekete geçildiğinin sinyalleri verilmiştir. Seçim sonunda önemli derecede başarı elde eden MKÖ, Mısır'ın siyasi hayatında yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. 1952 yılına kadar Vafd Partisi'nin en etkili muhalifi olarak kendini gösteren MKÖ'nün faaliyetlerine, Başbakan Nukraşi'ye düzenlenen suikasttan sorumlu olduğu gerekçesiyle yasak gelmiş, mallarına el konulmuştur. 12 Şubat 1949 yılında Nukraşi'nin ölümüne sebep olduğu iddia edilen el-Benna arabasında suikaste uğrayarak vefat etmiştir (Arı, 2014: 228)

1980'den sonra tekrar canlanmaya başlayan MKÖ'nün etkisi hükümet tarafından gelen sert önlemlerle bastırılmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamış, özellikle sivil kurumlaşmaya gidildiği gözlenmiştir. MKÖ 1984 yılında yapılan seçimlere de katılmış ve ilk defa çoğunluğu sağlayan bir hareket olmuştur (gencdoku.com, 2013). Siyasi yasaklı olmasına karşın çıkardığı bağımsız adaylarla

2005 parlamento seçimlerine katılan MKÖ 88 sandalye kazanmıştır (gizlilikler.tr, t.y.).

Mısır siyasi hayatında uzun yıllar yer alan Mübarek'in Arap Baharı sürecindeki halk ayaklanmaları sonucunda görevden çekilmek zorunda kalması üzerine MKÖ kendi içinden bir cumhurbaşkanı adayı göstermeyeceğini bildirmiş, lakin ilerleyen zamanda bu fikrinden vazgeçerek örgütün en zengin ve karizmatik ismi olduğu düşünülen Hayrat El-Şatır'ı aday göstermiştir. Devrilen hükümet yanlıları bu ismin kendilerinin ve ülkenin geleceği için tehlike teşkil edeceğini düşündüklerinden Yüksek Seçim Komitesi'nin kararıyla başka aday belirlemeleri yönünde duyuru yapmıştır. Bunun üzerine, uzun yıllardır MKÖ üyesi olan ve 30 Nisan 2011'den beri hareketin siyasi kanadı Özgürlük ve Adalet Partisi'nin liderliğinde bulunan Muhammed Mursi'yi aday gösterme kararı alınmıştır (Telci, 2013: 72). 2012'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Muhammed Mursi oyların çoğunluğunu alarak Mısır'ın yeni Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

MKÖ'nün siyasi kanadı Özgürlük ve Adalet Partisi, eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in devrildiği 2011 yılında teokratik olmayan bir grup olarak kurulmuştur. Kurulan bu parti de Muhammed Mursi'nin Mısır Cumhurbaşkanı olmasına basamak teşkil etmiştir. Buradan çıkan sonuç şudur ki, MKÖ, devlet mekanizmaları tarafından müsaade edildiği ve karşıt güçlerin hamleleri bertaraf edildiği takdirde, hiçbir taşkınlığa ve yasa dışı eyleme imza atmadan adayını çıkarabilecek ve hatta adayının seçilmesini sağlayabilecek etkili bir güç olarak görülmüştür.

Seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilen MKÖ üyesi Mursi, yaptığı çalışmalarda yeterli görülmemiştir. Muhalefete karşı koyamamış olmasına karşın örgütün yapısında yer alan kişiler ve destekleri sayesinde yerinde kalmayı başarabildiği iddia edilmiştir. Örgüt, Mursi döneminin geçiş için önemli olduğunu, sonrasında daha yüksek profildeki Şatır'ın başa gelmesi ile daha iyi bir yönetim sağlanabileceği düşünmüştür. Fakat bir yandan da Mursi'nin yeterli düzeyde yönetime hâkim olamaması gelecek için endişe verici bulunmuştur (Telci, 2013: 82-83).

Mursi'nin yönetimde gösterdiği tecrübesizliklere, muhalefetin yoğun çalışmalarına, yargının engelleme girişimlerine ve de halkın çoğunluğunun seküler-liberal-sosyalist-kıpti profili sergiliyor olmasına rağmen, Mursi'nin anayasa hazırlık

sürecini başarıyla tamamladığını ve anayasa referandumunun gerçekleştirilmesini sağladığı yönünde görüş bulunmaktadır. 15-22 Aralık referandumlarında anayasanın MKÖ ve diğer İslami kesimler tarafından % 60'lık "Evet" oyu alması muhalefete karşı sağlanan bir üstünlük olarak algılanmıştır. Mursi yönetimi anayasa bağlamında çalışmalarını sürdürürken muhalif gruplarca da baskı altında tutulmuştur. Mübarek döneminden kalma seküler-liberal muhalif grubun özellikle yargı gibi önemli konumlarda yer alıyor olması, Mübarek döneminde faaliyetlerini artıran ve zenginleşen medya gruplarının muhalif yayın yapmaları, okuma yazma oranı düşük olan Mısır halkının televizyon yayınlarından etkilenme oranları da dikkate alındığında Mursi aldığı kararlardan geri adım atmak zorunda kalmıştır (Telci, 2013: 83-88). 3 Temmuz 2013'te Genelkurmay Başkanı olarak atamış olduğu Abdülfettah Sisi tarafından darbeye maruz kalan Muhammed Mursi tutuklanarak hükümetten alınmış; bunun üzerine protestoda bulunan binlerce MKÖ yanlısı kişi hayatını kaybetmiştir. Terör örgütü kurdukları ve bu bağlamda ülkede eylemlerde buldukları gerekçesiyle tutuklular arasından yüzlerce kişi idam cezasına çarptırılmıştır. Mursi, askeri darbe sonrası şekillendirilen yargı organları tarafından 2015'te idama mahkûm edilmiştir.

2.3. Yer Altı Faaliyetleri ve Terör Bağlamında Müslüman Kardeşler Örgütü

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra dini örgütlere bakış açısı değişmiştir. Saldırıların müsebbibi olarak El-Kaide görülmüş, örgüt terörist olarak kabul edilmiştir. El- Kaide'nin yaptığı iddia edilen bu olayda Hamas'ın da bir terör örgütü olarak El-Kaide'ye finansal destek verdiği söylenmektedir. Fikirsiz olarak MKÖ'yü örnek alıp örgütün Filistin kanadı olarak mücadeleye başlayan Hamas, daha sonra MKÖ'nün barışçı ideolojisinden farklılaşarak silahlı mücadeleye yönelmiştir. Hamas'ın temelinde MKÖ'yü örnek almış olması, silahlı mücadeleye yönelmesi ve 2001'de yaşanan terör olayları ile MKÖ'de terörist bir örgüt olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Hamas'ın kuruluş amaç ve metodundan farklılaşarak silahlı mücadeleye yönelmesi MKÖ'nün de terörist bir örgüt olduğunu kanıtlamamaktadır.

MKÖ'nün terör örgütü olup olmadığını anlamak için terör örgütü olmanın kriterlerine bakmak gerekmektedir. Terör, devamlı ve sistematik şiddet olayları, cinayet, adam kaçırmaya vb. faaliyetlerle korku alanı oluşturma, yıldırma, dehşete düşürme gibi anlamalara gelmektedir. Bu tür eylemleri yapan kişilere terörist veya tedhişçi, eylemleri siyasi amaçlı bir metot olarak kullanma görüşüne ise terörizm veya tedhişçilik denilmektedir. MKÖ işgal altında bulunan topraklarını sömürüden kurtarmak ve Siyonist İsrail Devleti'nin Filistin üzerindeki etkisini kırmak için mücadeleye başlamıştır. Tanımlama ve MKÖ'nün amacı incelendiğinde farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır. Zira Rusya, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri MKÖ'yü terör örgütü olarak kabul etse de Türkiye, Filistin gibi ülkelerce terör örgütü olarak sayılmamaktadır. Bir diğer örnek olarak Hamas verilebilir. Hamas, MKÖ'nün Filistin kolu olarak faaliyet göstermektedir. Hamas da Suudi Arabistan, İsrail ve ABD gibi ülkeler tarafından radikal terör faaliyetleri yürüten örgüt olarak kabul edilmekte iken Türkiye'nin de içinde olduğu bazı ülkelerce de terör örgütü olmadığını, siyasi yönü öne çıkan bir hareket olduğunu iddia etmektedir. Belli bir sınıflandırmaya tabi tutarken ülkelerin çıkarları ve konjonktürleri gereğince bir sonuca vardığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeden hareketle bir örgütü terör örgütü olarak nitelendirmek için objektif kriterlerin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Nitekim Hasan el-Benna örgütünün yapıcı olduğunu ve yıkıcı faaliyetlerden uzak olduğunu belirterek gençleri şiddet olaylarından dizginlemeye çalışmıştır. 1937 yılında MKÖ dışından olduğu iddia edilen bir grup şeriat amacı iddiasıyla içki stoklarını tahrip etmiş ve olaylar sonunda MKÖ'yü militarist olarak adlandırmıştır. Bu olayların akabinde Şebab-ı Muhammed adını alan küçük bir grup MKÖ'den ayrılmıştır (Köse, 2014: 23).

Keza İngiliz emperyalizmi ve Filistin sorunu için verdiği mücadele sürecinde el-Nizam el-Hass isimli askeri bir kanat oluşturduğu görülen MKÖ, bu askeri kanat ile cihad gereğini yerine getirmeyi hedeflediğinden terör örgütü olarak görülmemektedir. Burada İngiliz emperyalizmine ve siyonist harekete karşı patlayıcı ve silahlı eğitim yapılması örgütün terör örgütü olduğunu kanıtlamak için yeterli olmamaktadır. Tam bu noktada ülkelerin örgütle olan ilişkileri ve çıkarları devreye girmektedir. ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır yapılan eylemleri radikal terör eylemleri olarak saymıştır. (Köse, 2014: 24). Başbakan Mahmud en-Nukraşi'nin

öldürülmesi ve diğer bazı suikast hareketlerinde de MKÖ üyeleri suçlanmıştır. Fakat el- Benna bu suçlamaların hiçbirini kabul etmemiştir (Köse, 2014: 24). Köse'nin ele aldığı yukarıdaki örnek incelendiğinde MKÖ'nün askeri ve eylemsel bir boyutunun olduğu yönünde bir kanaat oluşsa da bunun kanıtı sayılabilecek resmi bir belge ortaya konulamamıştır. Bunun yanında terör olaylarına uzak durmayı amaçladığını belirten el-Benna cihad (Köse, 2014: 25) yolunda ölümün kutsal olmasını da örgütün başlıca prensipleri içerisine almıştır. Hasan El- Benna “Cihad yalnız müşriklere karşı değil, İslam'ı tanımayan herkese karşı yapılır” demiştir. El- Benna'ya göre cihad, Allah'ın dinini yüceltmek için savaşmayı içermektedir. Benna, bunun dışındaki bir amaç için savaşmayı haram kabul etmiştir (Köse, 2014: 63).

MKÖ'nün bir terör örgütü olup olmadığını araştırmadan önce İslami terör kavramı ve terörün ortaya çıkmasının sosyolojik temellerini incelemek de gerekmektedir. İslami terör, siyasi grupların dini ritüel ve normları olaylara alet ederek cihad adı altında varlıklarını meşrulaştırmaları olarak tanımlanabilmektedir. İslami terörün oluşumu ve yaygınlaşmasında küreselleşmenin getirmiş olduğu eşitsizlik ve yoksulluğun ortaya çıkardığı şiddetin yoğun olarak hissedilmesi, bu olumsuzlukların giderilmesi adına Batı'dan ithal edilen sistemlerin bölgede yaşanan sıkıntılara kalıcı bir çözüm getirememesi, ihtiyaçlara cevap verememesi şeklindeki nedenler gösterilmektedir (Bulut, 2010: 301-304).

Din bazlı terörün temeline inildiğinde terör olduğu iddia edilen ilk eylemlerinin, İslam tarihinde Hz. Muhammed'in ölümü üzerine halife seçimlerinde yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in ölümünden sonra başa gelecek halifenin belirlenmesi aşamasında tartışmalar yaşanmış, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali tartışmalar sonrasındaki terör sonucunda öldürülmüştür. Bu dönemde en büyük terör örgütünün “Hariciler” olduğu söylenebilir. Hz. Ali'nin ölümüne sebep olduğu iddia edilen bu terör örgütü, aynı zamanda, Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanan halifelik sürecinde, Muaviye'nin halife seçilmesinin hileli olduğunu savunmuştur. Bu sonuca da Hz. Ali'nin göz yumduğu gerekçesiyle ne Muaviye'yi ne de Hz. Ali'yi kabul etmiş; hatta Hariciler kendilerini halife, onları da kâfir ilan etmiştir. Süreç sonunda Hz. Ali öldürülürken, Muaviye de çeşitli suikastlara maruz kalmış fakat suikastların hepsinden kurtulmuştur. Haricilerin terör olarak adlandırılan olaylara karışmalarının temelinde, kabile hayatı yaşarlarken şehir

hayatına geçişle birlikte devlet kurumlarının işleyişini kavrayamamaları, yaşanan değişimlerin İslami yaşamdan uzaklaşma olarak algılanması görülmektedir. Çöl kültürüne ve savunmasına sahip haricilerin yine din adına basit çöl kurallarıyla dinlerini savunmaya geçmelerine neden olmuştur. Günümüzde görülen terör örgütleri ile Haricilerin benzer yönlerinin bulunduğunu savunan Bulut (2010: 304-306) bu ortak yönlerin kabile yaşamından şehir hayatına geçişte yaşanan oryantasyon sorunu ve ekonomik yoksulluklar nedenli olduğu görülmektedir.

Haricilerin kabile yaşamından gelme alışkanlıkları, ekonomik yoksulluk ve hatta iktidara hâkim olma arzuları terör örgütü yapılanmalarında etkili olan sosyolojik etmenler olarak tanımlanmıştır. Fakat bir yapılanmanın terör örgütü sayılabilmesi için bunlar yeterli görülmemiştir. Harici terörünün, ticaret ve zanaat gibi ekonomik etkinliklerin gelişmemesi ve bilgi azlığından kaynaklanmasına mukabil, Hizbullah, El Kaide gibi örgütlerin eğitilmiş ve zengin siyasi oluşumlar olduğu iddia edilmiştir. Zira Bin Laden ailesi Arap dünyasının en büyük inşaat şirketlerinden birisine sahiptir. El Kaide'nin ikinci ismi El Zevahiri'nin dedelerinden biri El-Ezher üniversitesinin, diğer dedesi Kahire Üniversitesi'nin rektörüdür. Bu açıdan bakıldığında günümüz terör hareketlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel eksikliklerin etken olmadığı da görülmektedir. Haricilerden sonra İslam tarihinde terör örgütü olduğu iddia edilen ikinci grup Selçuklu Devleti'ne karşı eylemlerde bulunan Haşhaşiler olmuştur. Hasan Sabbah'ın kurduğu bu örgüt Şiiiliğin bir kolu olarak tanınmış ve bu minvalde önce Mısır'da sonra İran'da faaliyet göstermiştir. Bu örgütün, Selçuklu veziri Nizam'ül Mülk'ün de öldürülmesi olayının yer aldığı birçok terör olayında etkili olduğu düşünülmektedir (Bulut, 2010: 306-307).

Batınlık olarak ortaya çıkan inanç sistemi Şii oluşumların temelini oluşturmuştur. Batınlık, Kur'an ayetlerinin zahiri anlamlarının altında daha derin anlamlar olduğunu savunan, bu anlamların ise sadece Allah ile rabıta kurabilen imamlar tarafından ortaya konabileceğine inanan bir inanç sistemi olarak tanımlanmıştır. Hz. Peygamber'in ölümü sonrasında önde gelen bazı sahabelerin halifelik makamına getirilmeleri sürecinde yaşanan sıkıntılar da bu inanç sistemi etrafında gelişmiştir. Hariciler, Haşhaşiler gibi terör oluşumu olduğu iddia edilen grupların kaynağının aslında, halifelik bağlamında yaşanan Sünni-Şii çatışmaları olduğu düşünülmektedir. İslam tarihinin başlarında görülen terör kapsamında ele

alınan örgütlerin benzerleri ilerleyen zamanlarda çeşitli İslam toplumlarında da görülmüştür. Mısır, Suudi Arabistan, Pakistan, Afganistan, Filistin ve Cezayir gibi ülkelerde kendini gösteren örgütlerinin oluşum nedenleri hakkında iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüş siyasal anlamda yaşanan istikrarsızlıkların terör olaylarını tırmandırdığı, ikinci görüş ise terörün ortaya çıkıp yapılanmaması için demokratik şartların yerine getirilmesinin gerekliliğidir (Bulut, 2010: 308).

İslami terör örgütlerinin oluşumunda Kur'an-ı Kerim'in yorumlarının yanında psikolojik etkenlerin de bulunduğu ifade edilmektedir. Özellikle 11 Eylül olayları sonrasında yoğun şekilde incelenen terör örgütlerinin ideolojileri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi kesimler Kur'an-ı Kerim'in cihadı meşrulaştırdığını, eylemlerine izin verdiğini belirtirken, bazı kesimler de Kur'an-ı Kerim'in böyle bir davranışı meşru göstermediğini savunmaktadır. İslami terörün ortaya çıkışında, yönetimde bulunanların halka yaptığı baskının önemli bir etken olmasının yanında, yönetimlerin iç ve dış siyasette yürüttükleri politikaların başarısız olması da (SETA, 2012: 17) etkili olmaktadır. Özellikle Orta Doğu ülkelerinde yaşanan terör olaylarının kaynağının da baskı ve siyasi-ekonomik başarısızlıklar olduğu belirtilmektedir. Baskı kaynaklı teröre, İslami oluşumların demokratik ifade ortamı bulamadıklarından halkı etraflarında toplayarak Cezayir'de ortaya çıkardığı olaylar örnek verilebilirken; Mısır, Suudi Arabistan ve İran'da yaşanan olaylarda baskıdan ziyade yönetimlerin izlediği başarısız siyasi ve ekonomik politikaların etkili olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle söz konusu İslami terör örgütlerinden bazılarının MKÖ, İslami Cihad, İslami Cemaat, Hizbullah ve El-Kaide olduğu iddia edilmektedir (Bulut, 2010: 308-309). Bu örgütlerden MKÖ'nün kimliğinin tanımlanmasında ise farklı kişi ve görüşlere göre farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır. MKÖ'nün bir terör örgütü olduğunu savunan görüşün yanında toplumsal bir hareket olduğu yönünde de görüş mevcuttur. Uluslararası konjonktürde yapılan çalışmalarda, MKÖ'nün terör örgütü yönünün ağır bastığı dikkati çekmektedir (Yüksel, 2014). Bu durumun bir algı operasyonu mu, yoksa pratikleri itibariyle hak edilmiş bir tanımlama mı olduğu ileride tartışılacaktır.

MKÖ'nün yer altına çekilmesi ve silahlı olaylara karışması bağlamında farklı görüşler bulunmaktadır. El-Benna, İslami fikirleri çerçevesinde yapacağı çalışmalarda şiddeti onaylamamıştır. Genel anlamda İngiliz sömürgesinden

kurtulmanın İslami normlarla donatılmış bir toplum tarafından gerçekleştirilebileceği, Müslüman bireyin Müslüman aileyi ve dolayısıyla Müslüman bir toplumu getireceği düşünülmüş ve bu minvalde İslami umdeler benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu umdelerin yerleşmesi için önce bağımsız bir İslam ülkesinin kurulması gerekli görülmüş ve mevcut sömürü durumundan kurtulmak amaçlanmıştır. İngilizlerin Mısır’da bulunması ve halkı yoksulluğa itmesi neticesinde kurtuluşun gerekliliğini ve bunun fikri mücadele ile olabileceğini savunan el-Benna’ya karşılık farklı görüşler belirmiştir. MKÖ kendi içinde bölünme yaşamış ve bir kısım örgüt üyesi silahlı mücadelenin başarı getireceğini savunmuştur. Örgütten ayrılan bu grup “Muhammed Gençliği” adlı bir örgüt kurarak kurtuluşu silahlı mücadelede aramak istemiştir. Bir süre sonra ise MKÖ de kendi silahlı kanadını oluşturmuş ve gizli agıt (al-jihaz al-sirri) ya da özel örgüt (en-Nizam el Khas) adıyla anılmıştır (Çağlayan, 2010: 174-175).

Diğer bir görüş de, el-Benna’nın silahlı direnişe karşı olmasına karşın, 1945’te MKÖ’nün parlamentodan men edilmesi ile gizli bir zayıflık hissiyle silahlı kanadı engelleyemediği şeklindedir. Hatta bu dönemde örgütün yaşadığı evlerde bomba ve silahların bulunduğu iddiası, MKÖ tarafından İsrail-Filistin Savaşı’nda kullanılan malzemeler olduğu yönünde açıklanmaya çalışılırken, hükümet tarafından darbe hazırlığı olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmeler sonunda tutuklamalar ile karşılaşan örgüt üyelerinin, suikastlarla sesini duyurarak varlıklarını hissettirdikleri iddia edilmiştir. El-Benna yine bu silahlı direnişten habersiz olduğunu savunmuştur. 1949’da Mısır başbakanı ve sarayın ortak emriyle el-Benna’nın öldürülmesi sonucu örgütü şiddeti seçenler ve reddedenler olarak ayrı kutuplara böldüğü yönünde söylemler çıkmıştır (Çağlayan, 2010: 175-176).

MKÖ’nün 1948 yılında bazı kesimlerce bir yer altı örgütü olarak nitelendirildiğini ve hükümeti düşürme çabası içinde olduklarının düşünüldüğünü belirten MKÖ eski üyesi Muhammed Kemal Abdulrazık, aslında bunun doğru olmadığını belirtmiştir. 1956’da yaşanan darbeye el-Benna’nın hükümeti anında ele geçirebilecek güce sahip olduğunu fakat bu gücü kullanmak yerine İslam’ı yayabilmek için kuşaklara ulaşmak gerektiğini savunduğunu da belirtmiştir (Alatlı, 1987). Muhammed Kemal Abdulrazık’ın, el-Benna ile ilgili sözlerine bakıldığında MKÖ’nün amacının hükümetleri devirerek ülke yönetimine hâkim olma arzusu

değil, İslam'ın doğru tanıtılması sayesinde yeni kuşaklara İslami yaşam tarzının benimsetilebilmesi olduğu görülmektedir.

MKÖ'nün tarihinde terörle ilişkilendirilmesine neden olabilecek olaylar da yaşanmıştır. Ayrıca örgüt üyelerine atfedilen eylemler arasında suikastlara da yer verilmesi, MKÖ'nün terörist bir hareket olduğu yönünde iddiaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. MKÖ'nün 1941'in başlarında Cihaz el-Sırrı (Gizli Cihaz) adında bir para-militer grup kurduğu ve silah depolamaya başladığı, hatta bu grubun, sinema ve tiyatroları bombaladığı, Yahudilere saldırdığı, sol görüşlü ve milliyetçi gruplara karşı eylemler düzenlediği iddia edilmiştir. 1948 yılında Mısır Başbakanı Mahmud Fehmi Nukraşi'ye suikast düzenleyip öldüren Abdulmecid Hasan adlı kişinin bir MKÖ üyesi olduğu da iddia edilmiştir. Bu olay sonrasında sorumlu görülen MKÖ ağır bir darbe alarak, lideri el-Benna'nın bir suikast sonucu öldürülmesine tanıklık etmiştir. Yaşanan bu olaydan sonra MKÖ, cihad yolunda izledikleri adımlardan uzak durma kararı almıştır (Yüksel, 2014).

MKÖ'nün terör örgütü olduğunu, suikastlar ve silahlı müdahalelerle kendilerini var etmeye çalıştıkları yönündeki görüş tam da bu noktada geçerliliğini kaybetmektedir. Zira el-Benna hiçbir zaman militarist bir yaklaşımda olmamış, bu yönde bir faaliyet yürütmemiş ve üye kadrosuna da bu doğrultuda bir yol haritası sunmamıştır.

Orta Doğu coğrafyasında özellikle diktatör liderler tarafından tehdit olarak algılanan MKÖ yeraltından sürdürdüğü faaliyetlerle halkın desteğini kazanmaya devam etmiştir. Siyasi yasaklı olmasına karşın uluslararası ve iç politikaya olan ilgisi MKÖ'nün sözü geçer bir nüfuz kazanmasına neden olmuştur. Kuruluş temelinde zor durumda olan halk kitlesinin üye olduğu örgüt, ilerleyen dönemlerde daha şehirli bir yapıya kavuşmuş ve bir orta sınıf hareketi haline dönüşmüştür (Yüksel, 2014). Ayrıca, aktivist kesimin hareketi yönlendiren kadroya yerleştiği ve yaşanan olumsuzluklara rağmen hareketi canlı tutma adına mücadele verdiği de görülmüştür (Çakmak, 2007: 77). Mısır Hükümeti ve dış odaklar tarafından bir tehlike olarak addedilen MKÖ, Arap baharı sonrası yaşanan gelişmeler dâhilinde Kahire mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Hatta mahkeme, bu hareketten doğan ve ondan "mali destek alan" tüm kurumları da yasakladığını bildirmiştir (www.bbc.co.uk, 2013).

3. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER ÖRGÜTÜ'NÜN ETKİLİ OLDUĞU ÜLKELER VE ARAP BAHARI SÜRECİNDEKİ ROLÜ

MKÖ, Orta Doğu ülkelerinin pek çoğu üzerinde etkili olmuş bir örgüttür. MKÖ, kuruluş amaçları ve pratikleri açısından bakıldığında, kurulduğu ilk günden beri emperyalist güçlere karşı mücadele veren bir yapı olarak göze çarpmaktadır. Bu mücadele devam ederken çeşitli temaslarda bulunan örgüt 1930'lu yılların sonunda yayılmış ve fikirlerini daha geniş kitlelere kabul ettirmiştir. Yayılmanın ve kabul görmenin küresel platforma taşınabilmesi 1950'li yıllarda mümkün olabilmıştır. Bu tarihten sonra MKÖ, modern İslamcılığın gelişmesine katkı sağlamış, Kral Faruk döneminde Mısır'da sert tepkiler ve baskılara maruz kalmalarının olumlu bir sonucu olarak MKÖ üyeleri Arap coğrafyasına dağılarak Suriye, Filistin, Yemen ve Ürdün gibi ülkelerde fikri faaliyetler başlatmışlardır. Böylece MKÖ fikirleri etrafında hareket edebilecek bir taban bulmuştur. MKÖ'nün 1930'lu yılların sonuna doğru Mısır dışında başlattığı bu faaliyet sonucunda örgüt, Avrupa'nın bazı ülkelerinde de şubeler açmış ve bu süreç, buralarda farklı isimler altında çeşitli örgütlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (İslamansiklopedisi, 2000: 583). MKÖ zamanla yayıldığı bu ülkelerde önemli halk tabanına ulaşmıştır. Yaşadığı baskı ve olumsuzluklara rağmen uzun yıllar halk için mücadele vermiş ve verilen kayıplara rağmen İslami toplum oluşturma yolunda mücadeleden vazgeçmemiştir. MKÖ kuruluşundan en son aşamasına kadar Mısır başta olmak üzere birçok Arap ülkesinde faaliyette bulunmuştur. Bu bağlamda ileride, genel çerçevesini çizdiğimiz MKÖ'nün Mısır ve bazı ülkeler bağlamında ne tür bir yapılanma içinde bulunduğu, hangi faaliyetleri icra ettiği ve gösterdiği etkiler incelenecektir. İlk olarak Orta Doğu kavramının, kapsadığı bölge ve bölgenin önemini açıklamak faydalı olacaktır.

Orta ve Doğu sözcüklerinin birlikte kullanılması ile oluşan Orta Doğu kavramı, Batı Avrupa'yı dünyanın merkezi kabul ederek dünyanın doğu kesiminin ortasını anlatmak için kullanılmıştır. Bu ifadeden, Orta Doğu kavramının Batı merkezli ve sübjektif bir kavramlaştırmanın ürünü olduğu anlaşılmaktadır (Ertaş,

2006: 5). Orta Doğu olarak adlandırılan bölgenin tanımlanmasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu değişikliğin bölgenin stratejik önemi, etnik yapısı vb. gibi etkenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir (Okur, 2010: 13). Dar tanımlamayla Mısır'dan İran'a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarının arası; daha kapsamlı bir tanımlamaya göre ise Fas'tan Pakistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafya olduğu belirtilmektedir (Davutoğlu, 2009: 324). İngiltere'nin menfaatlerinin şekillendirdiği sınırlar tanımlanırken bölgenin konumu ve özellikleri esas alınmamıştır. Bu bağlamda Orta Doğu; Mısır, Türkiye, Arap Yarımadası, Kafkasların oluşturduğu bir sınıra yerleştirilmiştir (Deveci, 2011: 1). 20. yüzyıla kadar kullanılmayan Orta Doğu isminin sonradan üretilmiş, yapay bir kavram olduğu, İngiltere ve Amerika çıkar bölgesi anlamına geldiği belirtilmektedir (Laçiner, 153-155). Bahsedilen 'çıkarcı bölgesi' ifadesi farklı çalışmalarda ve akademik yaklaşımlarda da ele alınmış ve bahsedilen bölgeye 'Orta Doğu' ifadesi yerine 'Güneybatı Asya' gibi isimler verilerek,* bölgenin İngiliz ve Amerikan bölgesi olduğu algısından uzaklaşmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalara bakıldığında net bir Orta Doğu tanımlaması yapılamadığı, bölgenin ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendiği ortaya çıkmaktadır.

En geniş anlamıyla Orta Doğu, batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak, doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ni kapsayan, yine İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dâhil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e kadar uzanan Arap Yarım Adası'nı çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak ifade edilmiştir (Arı, 2004: 25). Günümüzde Orta Doğu, Batı'nın ve özellikle ABD'nin kendi stratejisini belirlemek üzere kullandığı bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Orta Doğu'nun dünya politikalarında oynadığı rol başlangıçtan günümüze kadar azalmamış, aksine sürekli artış gösteren bir çizgide olmuştur.

* "Orta Doğu" ifadesi yerine "Güneybatı Asya" ifadesi kullanılan örnek bir çalışma için bkz., (Topak, 2013: 693-717).

Orta Doğu kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan, *National Review*'de yayınlanan ve Basra Körfezi'nin önemini ele aldığı yazısında Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır (Bernard, 1964: 75). I. Dünya Savaşı'nın ardından, İngiltere hükümetinde Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde 'Orta Doğu Departmanı' adıyla bir idari teşkilatın kurulmasıyla Orta Doğu kavramı resmiyet kazanmıştır (Ertaş, 2006: 7).

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla MKÖ ve hükümet arasındaki anlaşmazlıklar artmıştır. Hükümet İngiltere'nin yanında savaşa girilmesini isterken, Mısır'ı İngiliz mandasından kurtarmak istediğini belirten MKÖ buna muhalefet etmiştir (İslamansiklopedisi, 2000: 581). Yaşanan bu anlaşmazlık fikrîsel ve eylemsel farklılaşmalara neden olmuştur. Mısır'ın bağımsızlığını kazandığı dönemden sonra da bu farklılaşmanın zaman zaman yönetime ve halka yansdığı görülmüştür.

3.1. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Etkili Olduğu Ülkeler

MKÖ Mısır'daki faaliyetlerini bu ülkeyle sınırlı bırakmamış, çeşitli Orta Doğu ülkelerine de üyeler göndererek tabanını kuvvetlendirmeyi hedeflemiştir. Kısa sürede halka ulaşmayı başarmış, klasik toplantı yerlerinin dışında camiler, kahvehaneler gibi toplu yerleri tercih etmesinden mütevellit daha çok insana ulaşabilmiştir. Baskı ve şiddetle hiçbir yere varılmayacağına inanan el-Benna ve arkadaşları bunun yerine tebliğ(davet) yöntemini esas alan çalışmalara önem vermiştir. Bu minvalde özellikle genç neslin eğitimi ve bilinçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Zira bir toplumun yenilenmesinin şartı genç neslin eğitilmesi olarak görülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Orta Doğu coğrafyasının ve bu coğrafyada var olmanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Geçmişten günümüze farklı siyasal ve kültürel değişimlere sahne olan bu coğrafya özellikle Batılı güçlerin emperyalist hedefleri için uygun görülmüştür. Bu durumdan kurtulmak, bağımsız olarak yaşama mücadelesiyle birlikte İslami umdelerin esas olduğu bir devlet düzenine sahip olmak isteyen kitlelerin de mücadelesine sahne olmuştur. Mücadelenin en belirgin

aktörlerinden sayılabilecek MKÖ Orta Doğu'da Mısır'la başladığı İslami ve demokratik toplumsal değişim serüvenine diğer bazı Orta Doğu ülkelerine de sirayet ederek devam etmiştir. MKÖ'nün diğer bazı ülkelerdeki yapılanmalarını incelerken Arap Orta Doğusu'ndan ve Kuzey Afrika ülkelerinden örnekler verilecektir.

3.1.1. Suriye'de Müslüman Kardeşler Örgütü

MKÖ'nün Mısır dışındaki en geniş kapsamlı ve en etkin yapılanması Suriye'dedir. Suriye MKÖ de, Mısır MKÖ gibi buldukları rejim için en ciddi tehdit olarak görülmüştür. Dünya üzerinde yapılanan MKÖ'lerin içinde rejimi en çok zorlayan MKÖ kolu olarak Suriye MKÖ gösterilmektedir (Baban, 2006: 96).

MKÖ'nün Mısır dışına çıktığı ilk yer Suriye olmuştur. Örgüt, bu ülkede 1930 ortalarında belirmeye başlamıştır. Sıbai önderliğinde kurulan örgütün merkezi karargâhı Halep olmuştur (Taş, t.y.). Baban (2006: 97), Suriye MKÖ'nün Mısır MKÖ ile doğrudan temasta olduğunu ve ideolojik olarak Mısır MKÖ'den etkilendiğini ifade etmiştir. Suriye MKÖ yapılanması, el-Benna'nın öğrencileri Abdurrahman Saadi ve Muhammed Esad Hâkim tarafından Mısır'da eğitim görmüş Suriyeli öğrencilerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında Şam'da Muhammed Gençliği, Halep'te İslam Cemiyeti ve Dar'ül-Erkam Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Mustafa Es-Sıbai 1945-1946 döneminde bu yapılan tek çatı altında toplayarak Suriye MKÖ'yü kurmuştur. Suriye MKÖ, ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarına İslamcı çözümler aramaya çalışmış ve bu süreçte kitleleri toplamıştır. Abdunâsır'ın Mısır MKÖ'ye darbesinin ardından Suriye'de de bir geri çekilme yaşanmıştır. Bu nedenle Suriye MKÖ üyeleri siyasi alanda aktif olmalarına karşın 1954 seçimlerinde yer almayarak arka planda kalmışlardır (Baban, 2006: 97-98).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Şam eyaleti ve bağlı bölgelerinden oluşan günümüz Suriye'sinde 1920 Fransız işgaliyle başlayan karışıklık dönemi 1945 yılında kadar devam etmiştir. Bu dönemden sonra ise Baas ve Nusayri hâkimiyeti görülmüştür. İktidarı elinde bulunduran bu Alevi cemaatin, Sünni toplum üzerinde toplumsal ve siyasi baskılar oluşturduğu ifade edilmiştir (Baban, 2006: 96-97).

Arap milliyetçisi sol bir parti olan Baas, ülkedeki Sünni ekonomik gücün etkisini azaltarak Arap milletinin ortak özellikler ve ideolojiye sahip olduğu tek bir sosyalist devlette birleşmesini (Birleşik Arap Cumhuriyeti) ve böylece Orta Doğu'da var olacak tek bir Arap Devleti'nin kurulmasını hedeflemiştir. Bu amaçla Baas partisi, Suriye'de Hafız Esad'ın ölümünden sonra iktidarını koruyabilmişse de Irak'ta da var olan Baas iktidarı 2003 yılındaki ABD işgaliyle son bulmuştur. Hafız Esad'ın ardından gelen oğlu Beşar Esad Suriye'de Baas iktidarının başına geçmiştir (Taşkın, t.y. : 313-314).

Suriye'de, siyasal İslam'ın kökleri 1920'lere kadar uzanmakla birlikte Sünni İslamcı oluşumlar 1930'un sonlarında olmuştur. Mısır'da zor şartlara rağmen var olmaya çalışan MKÖ, Suriye'de daha hazır bir zeminde yayılma imkânı bulmuştur. Ayrıca yoksul halktan ziyade ordu içinde taban bulmuştur. Ülkenin ve dolayısıyla ordunun farklı kökenden ve dinden insanlara mensup olması MKÖ'nün İslami toplum hedefinde engelleyici rol oynamıştır (Demir, 2012: 145). Mısır'da MKÖ'nün kuruluşu aşamasında yapılan çalışmaların Suriye'deki Araplar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kahire El-Ezher Üniversitesi öğrencisi Mustafa Es-Sıbai'nin 1941'de el-Benna ile temasa geçtiği ve Suriye MKÖ'nün kurulmasında öncülük ettiği bilinmektedir (Baban, 2006: 97). MKÖ'nün ilk büroları 1935 yılında Suriye'nin bazı şehirlerinde açılmış, bu bürolar 1944 yılında tek bir yönetim altında toplanmıştır (Demir, 2012: 145).

1958'de Mısır ve Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti olarak birleşince MKÖ üzerindeki baskı artmıştır. Nasır'ın örgütü kaldırmak için çalıştığı bu dönemde örgütün Batılı devletlerle ilişki içinde olduğu iddia edilmiş, Şeytanların Kardeşleri (İhvan -üş-Şeyatin) tanımlaması ile yıpratılmaya çalışılmıştır. 1961'e kadar süren bu baskıların ardından örgüt toplanma kararı almıştır. Faaliyetlerine yoğunlaşan örgüt Mısır'daki olumsuz havanın etkisiyle Suriye'de illegal olarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu aşamada Filistinli Takiüddin Nebhani'nin kurduğu Hizb-üt-Tahrir ül İslam (İslamcı Hürriyet Partisi) ile de gizli ortaklık kurduğu yönünde gelişmeler yaşanmıştır. Mısır'da Seyyid Kutub'tan etkilenen Mervan Hadidi Suriye'de zayıflayan MKÖ'nün tekrar güçlendirilmesi için çalışma başlatmıştır. Bu bağlamda 1963-70 arasında Baas rejimine karşı açıktan mücadeleye girişmiştir. 1964 yılında Hama'da çıkan mezhepçi ve Baas karşıtı ayaklanmalarda etkili olan

MKÖ ile hükümet arasında anlaşmazlıklar yoğunlaşmıştır. Bu anlaşmazlıklar 1980-1981 döneminde rejime karşı protestolar olarak kendini göstermiştir. 1982 Hama olayları da bunun üzerine yaşanmıştır. Örgütün Suriye içindeki etkinliği sekteye uğrayınca uluslararası basında Hafız Esed karşıtı gruplar MKÖ yanlısı haberler yayınlamıştır. Hama olaylarında MKÖ üyelerinin yaşadığı olumsuzluklar dünya kamuoyuna duyurulmuştur. 7 Temmuz 1980’de çıkarılan bir kanun ile MKÖ Suriye’de yasadışı örgüt olarak kabul edilmiştir. Hama olaylarının da etkisiyle ülkeden ayrılan çok sayıdaki Suriyeli’den bir kısmının ABD, Avrupa ve Arap ülkelerine gittiği tahmin edilmektedir. Bu MKÖ üyeleri yerleştikleri ülkelerde herhangi bir yasadışı faaliyete bulunmamaya çalışarak, kurallar çerçevesinde yaşamıştır. Bu dönemden sonra MKÖ illegal olarak faaliyetlerini sürdürmüşse de 1980 öncesi gücüne ve etkinliğine ulaşamamıştır (Baban, 2006: 98-104).

Suriye MKÖ, Suriye’nin bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana Suriye siyasi yaşamında etkili olmuş bir yapılanmadır. İlk zamanlarda siyasi yapılanmanın içinde görev almış fakat daha sonra Baas Partisinin başa gelmesiyle siyasi alandan itilen örgüt, faaliyetlerini farklı yollarla sürdürmeye başlamıştır. Suriye’de MKÖ 1982 yılındaki Hama olaylarında büyük kayıp vermiş, ülkedeki etkinliğini de yitirmiştir (El-Bayanuni, 2011: 17-19).

Suriyeli muhalif aktivist ve Suriye Ulusal Konseyi eski Genel Başkanı George Sabra’nın tüm Suriyelilerin aynı haklara sahip olması gerektiği görüşüne Suriye Müslüman Kardeşler lideri Muhammed Riyad Şukfe de şu ifadeleriyle destek vermiştir:

“Temel yaklaşım özgürlüklerin korunması olmalıdır. Zaten Suriye’nin bir azınlık kültürü yok. İhvan tüm alt gruplarla diyalog halinde ve herkesin aynı haklardan faydalanması gerektiğini savunuyor. Bu sebeple devletin ismi Suriye Arap Cumhuriyeti değil, Suriye Cumhuriyeti olmalıdır” (Sandıklı, 2014: 40).

Suriye MKÖ eski üyesi Emin Yeğen, 1997 yılında Suriye ve örgüt arasındaki sıkıntıların çözülebilmesi için çalışma başlatmıştır. Hükümet ve Suriye MKÖ arasında arabulucuk yapan Yeğen, çözüm önerisi sunmuştur. Cemaatin bu çabaya olumlu bakmasıyla uzlaşma yolunda hareket edilmeye başlanmıştır. Emin Yeğen’in çalışmalarına rağmen örgüt ve Suriye Hükümeti arasındaki ilişkileri yumuşatıcı

somut adımlar atılamamıştır. Bu tarihten sonra Suriye MKÖ lider kadrosu Ürdün'de yerleşmiştir (Baban, 2006: 105-106).

ABD, 11 Eylül'de yaşanan olaylarda MKÖ'nün El Kaide ile ilişkisi olduğunu ileri sürmüştür. El Kaide'ye mali yardım konusunda aracılık yaptığını iddia ettiği MKÖ'nün yan kuruluşu Dünya Müslümanlar İttifakı'na mali operasyonlar düzenlemiş, böylece MKÖ ve bağlı kuruluşlarına karşı bir mali tehdit başlatmıştır. ABD Esed yönetimine karşı olmasına karşın zamanla bu tavrından vazgeçerek MKÖ'yü kendisine tehlike olarak gördüğünden bu minvalde bir politika izlemeyi tercih etmiştir. El-Kaide'nin aşırı hareketleri kullanarak bölgede hâkimiyet kuracağı endişesi ile ABD, Esad'a karşı mücadele eden El Nusra'ya karşı cephe almış ve terör örgütleri listesine almıştır. El Nusra'ya karşı yapılan bu engelleme MKÖ tarafından da olumsuz karşılanmıştır. El Nusra'nın Suriye MKÖ ile bağlantılı olduğu inancı ABD'yi tedirgin etmiştir. MKÖ'nün politik girişimleri olduğu da bilinmekle birlikte, 2006 yılında sürgün olan Suriyelilerce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin de MKÖ'nün eski mensuplarınca oluşturulduğu düşünülmüştür. Suriye MKÖ muhalif cephedeki rolünü İslam kaynaklı yeni ittifaklar kurarak güçlendirmeyi istemiştir. Bu minvalde Suriyeli MKÖ üyelerinden bir heyet Kuzey Irak'ta Kürt yetkililerle ve Kürdistan İslam Birliği partilileriyle görüşmeler gerçekleştirmiş, Esed karşıtı oluşumlarda örgütün durumu konuşulur olmuştur (Çevik, 2013).

Suriye'de yaşanan olaylarda terörist eylemlerde bulunduğu iddia edilen MKÖ yaptığı açıklamada: “Cemaatin Suriye'deki geçmişinde hiçbir zaman şiddeti tercih etmediği, bunun en büyük kanıtının da siyasi eyleme olumlu katılımları olduğu”nu belirtmiştir. Ayrıca Hama'da yaşanan silahlı mücadeleyi Suriye Hükümeti'nin başlattığını, örgütü kışkırtarak, Akide'nin (İnanç Sisteminin) ve halkı savunmaya mecbur bırakıldığını ifade etmiştir. Suriye MKÖ, günümüzde Ali Sadreddin El-Beyanuni liderliğinde, İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkelerinde faaliyetlerini illegal olarak devam ettirmektedir. Fakat önceki dönemlere göre daha ılımlı olduğu belirtilmiştir. Suriye MKÖ, Mısır'dan farklı olarak mezhepsel faktörlerinde etkin olduğu bir yapı sergilemiştir. Mezhepsel kutuplaşmalar rejimi tehdit edeceği algısı oluşturmuştur (Baban, 2006: 107-109).

3.1.2. Ürdün’de Müslüman Kardeşler Örgütü

Ürdün’de yer alan İslami cemaatlerden en yaygın olanı Ürdün MKÖ’dür. Diğer İslami cemaatlerle ilişkilerini iyi tutan MKÖ toplumsal hayatta birçok alanda faaliyet göstermiştir. Özellikle siyasi partiler yasasının çıkarılması sonunda İslami Çalışma Cephesi’nin kuruluşunda etkin olmuştur. Çeşitli hayır işlerini, sosyo-kültürel faaliyetlerin yürütülmesini sağlamak için İslam Merkezi Hayır Cemiyeti adı altında bir yapı oluşturan MKÖ, sağlık alanında da çalışmalarda bulunmuş ve Amman’da 1982’den bu yana hizmet veren İslami Hastane kurulmuştur. Bunun dışında eğitim alanında anaokulundan üniversiteye kadar çeşitli seviyelerde okul açan cemiyet toplum tabanında yer edinmeyi başarmıştır. Yönetim tarafından getirilen engelleme ve sınırlamalar nedeniyle, Ürdün’de faaliyet gösteren İslami hareketin en zorlandığı konu yaygın faaliyetleri olmuştur (VAROL, enfal.de/urdun, t.y.).

MKÖ’nün Ürdün kanadı 1940’larda faaliyete başlamıştır. Ülke siyasetinde de etkin rol oynamıştır (Baban, 2006: 120). MKÖ’nün Ürdün’de kuruluşu 1942 yılında gerçekleşmiştir. Birçok İslami parti ve oluşum yönetim tarafından yasaklanırken kısa sürede etkinlik oluşturan MKÖ faaliyetlerinden alıkonulamamıştır. Ürdün MKÖ, Ürdün Parlamentosunda İslami Çalışma Cephesi adıyla, en çok sandalye sahibi olan partiyi kurmuştur (tuicakademi.org, 2013). 1945’te Şeyh Abdullatif Ebu Kura tarafından kurulmuştur. 1953’ten sonra da Abdurrahman Halife tarafından yönetilmiştir. MKÖ Ürdün füzeleri Arap-İsrail savaşlarında da etkin rol oynamıştır. Mısır’dan farklı olarak zaman içinde emperyalizm karşıtı karakterini kaybetmiştir. Mısır ve Suriye rejimlerinden kovulan MKÖ üyeleri Ürdün’e sığınmışlar ve Ürdün MKÖ’ye katılmışlar fakat diğerleri kadar köklü bir tarihe sahip olmamışlar. Ürdün’de yapılanmalar ve siyasi partiler zaman zaman yasaklanmışsa da MKÖ ılımlı karşılanarak farklı isimde faaliyetlerini sürdürmüştür (Baban, 2006: 121).

Ürdün parlamenter krallık rejimiyle yönetilmektedir. 1992’de çıkarılan bir kanunla ülkede siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Yapılan genel seçimlerde 80 kişilik parlamentoya, İslami hareketten 18’i Müslüman Kardeşler’den olan 33 kişi girebilmiştir. Nispi temsil yöntemine göre yapılan seçimler İslami

hareketlerin güçlenmesi üzerine bu oluşumların çoğunluğu elde etmesine engel olmak için seçim kanunu değiştirilmiştir. Yeni seçim kanununa göre seçmenlerin kendi bölgelerindeki bir siyasi partiden listedeki sadece bir kişiye oy vermesi şartı getirilmiştir. Parlamentoda ele alınıp karara bağlanan yasaların yürürlüğe girmesi kralın onayına bağlanmıştır. Kral parlamentonun yapısını göz önüne alarak herhangi bir kişiye hükümeti kurma görevini verebilecek, hükümeti görevden alabilecek veya parlamentoyu fesh edebilecektir (Varol, “enfal.de/urdun”, t.y.).

Ürdün'deki MKÖ ve İslami Hareket Cephesi içinde etkin yer alan Filistinliler Ürdün Kralı'nın 1993'te kabul ettiği yasayla elde ettiği yetkilerden arındırılması yönünde talepleri bulunmaktadır. Politik reform yanlısı bu cenahta yer alan Filistinlilerin ekonomik gücü ellerinde bulundurmaları sebebiyle, taleplerinin yerine getirilmesi durumunda ülke yönetiminde söz sahibi olabileceklerinden endişe edilmektedir. Ürdün'de seçimlere katılan MKÖ, Kralın %50'lik kısmı atama yetkisi nedeniyle milletvekili ve belediye seçimlerinde istedikleri oy oranına ulaşamamıştır. Politik reformlar gerçekleşene kadar eylemlerini sürdüreceklerini söyleyen Ürdün MKÖ, seçimleri protesto ederken, eylemlerinin süreceğini lakin bu süreçte şiddete başvurmayacaklarını ifade etmiştir. Birçok Arap ülkesinde etkin rol oynayan MKÖ Ürdün'de de giderek etkisini artıran bir yayılma yaşamıştır. Ürdün MKÖ yapılan kanun değişikliklerinin var olan statükoyu korumaya yönelik olduğunu düşündüğünden nispi seçim sistemine dönüşü talep etmiş ve daha fazla kişiyle temsil hakkı kazanmak adına bojkotlarda bulunmuştur (Aksiyon, t.y.). İlerleyen dönemlerde Ürdün MKÖ siyasi alanda İslami Hareket Cephesi adıyla var olmuştur. 2003 genel seçimlerinde 84 sandalyeden 20'sini kazanmıştır (Baban, 2006: 121).

2012 Kasım ayında hükümetin akaryakıt ürünleri üzerindeki sübvansiyonları kaldırması üzerine başlayan şiddet olaylarında biri güvenlik görevlisi üç kişi ölmüş, 70 kişi yaralanmıştır. Bununla birlikte, güvenlik güçlerinin aşırı şiddet uygulamaktan kaçınması, ayrıca muhalefet olan MKÖ'nün şiddet uygulanmasını kınayan ve gösterilerin barışçıl şekilde devamını isteyen açıklamalar yapması olayların kontrolden çıkmasına engel olmuştur. Arap Baharı süresinde Ürdün Yönetimi, bölgedeki diğer ülkelerden farklı olarak halkın taleplerinin meşru olduğu ve karşılanması gerektiği yönünde bir söylem benimsemiştir. Bu çerçevede, Kral II. Abdullah'ın talimatları doğrultusunda Anayasa tadil edilmiş, siyasi partiler ve seçim

yasaları kabul edilmiş, Bağımsız Seçim Komisyonu ve Anayasa Mahkemesi kurulmuş, 23 Ocak 2013 tarihinde genel, 27 Ağustos 2013 tarihinde yerel seçimler gerçekleştirilmiştir (Mfa.gov.tr, 2011).

3.1.3. Lübnan'da Müslüman Kardeşler Örgütü

Lübnan, uzun yıllar iç savalarla mücadele etmiş ve kamuoyunun da bu yönde ilgisini çekmiş bir ülkedir. Bu ülkede İslami yapılanma bağlamında faaliyet gösteren en belirgin cemaat “Rahmanın Kulları” olduğu halde bu cemaat de Cemiat-ı İslamiye’yi Lübnan’daki ilk cemaat olarak addetmektedir. İslami Cemaat’ın ağırlık merkezi Trablusşam olmakla birlikte, Beyrut, Güney Lübnan, Say’da ve daha sonra tüm ülkede etkili olmuştur (İlimdunyasi, t.y.).

MKÖ’nün Lübnan kolu 1936 yılında kurularak bir uluslararası örgüt sıfatını almıştır (wikipedia.org, 2014). Lübnan çok sayıda İslami oluşumun bulunduğu bir ülkedir. İslam Cemaati (Cemaat-i İslamiye) Lübnan’da MKÖ’nün uzantısı olarak varlık göstermiştir. Müslüman Kardeşler’in Lübnan kanadı olan Fethi Yeken' in kurduğu cemaat 1964'ten sonra örgütlenmeye başlamıştır. Bu örgüt Sünni Müslümanlar arasında da etkili olmuştur (Varol, “enfal.de/lubnan”, t.y.).

Lübnan nüfusunun % 83'ünü Araplar oluşturmaktadır. Lübnan Araplarının % 63'ü Müslüman, % 8'i Dürzi, kalanı ise Maruni Hıristiyandır. Lübnan’da farklı inanışlarda farklı hareketler bulunmasına karşın bu hareketlerin kendi içlerinde bir ahenk bulunmaktadır. Farklı görüşlerine rağmen irtibatlarını koparmayan bu gruplar, kendi istikametinde Lübnan'da büyük işler icra ederek kendi varlığını göstermektedir. Bütün bu hareketlerin içinde İslam’ın bütünlüğü için faaliyet gösterenlerin en belirginini Cemaati İslamiye olmaktadır. Lider Yeken fertlerin eğitimine öncelik verilmesi gerekliliği üzerinde durmuş, imani gelişimin askeri yapıdan önemli olduğunu, iman gelişimi sağlayamamış hareketlerin kısa ömürlü olacağını savunmuştur. Çoğu hareketin fikri ve manevi olgunluğa kavuşmadan askeri güce sarıldığını, bunun ise yarardan çok zarar getirdiğini belirten Yeken bu görüşüyle diğer hareketlerden ayrılmaktadır. İslami Cemaat fertlerin eğitimine, terbiye, inanç ve amellerine ağırlık vermiş bunun yanında siyasi olarak bir etkinlik

göstermemiştir. Bu açıdan eksik kaldığı düşünülen hareket, Lübnan'da etkili olan Emel, Falanjistler, Dürziler ve Hıristiyanlara karşı etki oluşturamamıştır (İlimdunyasi, t.y.).

Mısır MKÖ'nün Hizbullah'la geçmişten gelen diyalogunun 2014 yazında ortaklık haline geleceği yönünde haberler çıkmıştır (Chararah, 2013). Hizbullah, Şiiilerin Lübnan'da sosyal, siyasal ve finansal hayattaki mahrumiyetlerini gidermek, Lübnan'da hükümet ve ordunun etkisizliğinin doğurduğu güvenlik zafiyetine son vermek, parti ve direniş örgütü olmanın yanında bir sivil toplum kuruluşu gibi yardıma muhtaç olan bazı kesimlere devletten daha iyi yardım etmek amaçlarını taşıyan Şii bir yapılanma olmuştur. Bu amaçlar çerçevesinde Hizbullah'a gönül veren militanların kendilerine ve çevrelerine zarar veren imha olayları nedeniyle, Sünni oluşum olan MKÖ'den destek göremediği belirtilmektedir (Bozkurt, 2014: 611).

Fethi Yeken'in ifadesine göre, lider gurubun oluşturulması, örgütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadronun bulunması, İslam'a karşı saldırılara karşılık verebilecek malzemelerin temini ve davayı herkese tebliğ edecek mücahitlerin yetiştirilmesi Cemaat'ın önem verdiği temel öğeler olarak belirtilmiştir. Yapılanmanın uzun zaman alacağını farkında olan Yeken, gizli faaliyetlerde bulunmuştur. Hareketin temelinde davet ve terbiye unsurlarının bulunduğunu, bunun yerine siyasi oyunlar üzerine teşkil edilen hareketlerin zaman içinde yok olacağını belirtmiştir. Süreç içerisinde Tevhid hareketi adıyla diğer İslami hareketlerle birlik olunmaya çalışılmışsa da sonrasında yaşanan Trablus- Şam çatışmalarından sonra bu birlik dağılmıştır (ilimdunyasi, t.y.).

Lübnan'da faaliyet gösteren çok sayıdaki İslami hareket ve en önemlilerinden olan Cemaat-i İslamiye İslami direnişlerinde kararlı davranmış ve bu sayede İsrail'in Müslüman varlığını kabul etmesinde etkin rol oynamıştır (ilimdunyasi, t.y.). Lübnan'da kamusal yaşamı şekillendiren feodal ailelere dayalı zuema* sistemi nedeniyle ülkede çoğulcu bir yapı oluşmuştur. 2011 yılından bu yana devam eden

* Kanunname de tımar şu şekilde tanımlanmaktadır. “ Ve bir bahşi dahi zeamet ve tımar dır ki, erbab-ı divana a'da ile mukatele mukabelesinde bazı dilaverlere ta'yin olunmuştur ki, bu taifeye zuema ve erbab-ı tımar derler.” Bkz: Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri (Merkezi ve Umumi Kanunnameler), IV, İstanbul, 1992, s. 477.

Suriye krizi Lübnan'daki siyasi konjonktürü etkilemiştir. Kriz dönemlerinde siyasi aktörler, kendi topluluklarını bir arada tutabilmek ve daha kolay organize olabilmek amacıyla korku ve karışıklık ortamından faydalanmıştır. Siyasi liderler, aldıkları kararlardan vazgeçmeyeceklerini ve bu tür eylemlere yine şiddetle karşılık vereceklerini vurgulamışlardır. Bu sayede ilgili siyasi lider, kendi topluluğunun rızasını ve desteğini daha fazla kazanabilmeyi amaçlamıştır (Göksun, 2014).

3.1.4. Filistin'de Müslüman Kardeşler Örgütü

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti ile bağlantılarını koparan Araplar Orta Doğu coğrafyasında bağımsızlık mücadelesine başlamıştır. Savaşın ardından bölgeye İngiltere ve Fransa'nın hâkim olması Filistinlileri endişeye sevk etmiştir. İngiltere'nin Filistin'de kurduğu manda yönetimi ve ardından bölgenin İsrailleşmesine izin veren deklarasyon sonucu Filistin ile İsrail arasında ilişkiler bir türlü düzelememiştir. Yahudiler Filistin topraklarına göç etmeye başlamış, Siyonist hedeflerini başlatmıştır. Siyonizm, Filistin'de Yahudiler için yeniden bir vatan kurulması amacını taşıyan uluslar arası Yahudi siyasi hareketi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Kızıloğlu, 2012: 44).

1918 sonrası sakin geçmesine rağmen Müslüman Arapların haklarının gözetenmediği, yönetime dâhil edilmediği yönünde iddiaları olmuştur. 1936 yılına gelindiğinde Müslümanlar Yahudilerle mücadele adına Arap Yüksek Komitesi'ni kurmuş ve bölge çapında olaylar yaşanmıştır. Bunun üzerine Filistin'e gelen bir komisyon Peel Raporu'nu sunarak Filistin ve İsrail'in aynı topraklar üzerinde var olamayacağını, toprakların bölünmesi gerektiğini belirtmiştir. Balfour Deklarasyonu ve Peel Raporu'nun Yahudilerin lehine düzenlenen iki belge olduğu ifade edilmektedir. Bunun üzerine İngiliz manda yönetimi Filistinli Araplar lehine olan Arap egemenlik hakkını öngören bağımsız bir siyaset benimsediğini açıklayarak Beyaz Belge (White Document)'yi yayınlamıştır. Yayımlanan bu belge Filistinli Arapların haklarına saygıyı esas alırken aslında bir yandan da Filistin- İsrail çatışmalarını artırmak amaçlı çıkarıldığı iddia edilmiştir. II. Dünya Savaşı süresince

İngilizler ve Yahudiler Araplar üzerinde etki bakımından sorun yaşamışsa da, Yahudi lehine faaliyetler yine de devam etmiştir (Edebalı, 2012: 3-5).

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin yenik çıkması ve bünyesindeki Arapların çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'nden ayrışması neticesinde Orta Doğu üzerinde emperyalist hedefleri olan Fransa ve İngiltere bölgeye hâkim olmuştur. Filistin'e İngiltere'nin hâkim olması ile Filistinler geleceklerinin olumlu olacağını düşünmüş fakat İngiltere'nin manda yönetimini kurması ile bağımsızlık hayalleri son bulmuştur. 1917 Balfour Deklarasyonu ile Yahudiler Filistin topraklarında kendilerine vaat edilen yerlere yerleşmeye başlamıştır. Bu göç Arap-Yahudi çatışmalarının başlangıcı olmuştur. İngiltere Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Filistin topraklarına Yahudilerin yerleşmesine herhangi bir engelleme getirmemiş, ileride hem dinsel hem de coğrafi açıdan önemli sorunların yaşanmasını tetiklemiştir. Yaşanan gerginlikler sonrası Yahudilerin yaptığı iddia edilen şiddet içerikli müdahalelere karşı Araplar İngiltere parlamentosuna şikâyetlerini bildirmiştir. İngiltere Balfour Deklarasyonu'nda yer alan ama tanımlanmamış olan ufak bir bölgenin dini ve kültürel haklarının korunmasına karar vermiştir. İngiltere Filistinli Arapların dini haklarını korumaya çalıştığı bu adıma Hacı Emin el Hüseyin'i Büyük Müftü olarak atayarak devam etmiştir. Bir süre İngiltere ile hareket eden Emin aynı zamanda 1992'de kurulan Yüksek İslam Konseyi'ne liderlik etmiştir (Ayhan, 2009: 101-102). Fakat Hacı Emin el Hüseyin'in ilerleyen dönemlerde Filistin'deki İslami hareketin başlamasında öncülük yaptığı görülmüştür.

Filistin'in İngiliz mandasından kurtulmasının ardından İsrail bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece İsrail Devleti kurulmuştur. İsrail Devletini tanıdığını belirten ABD ve Sovyetler Birliği ile güçlenen Yahudiler İngilizlerin mandasının bölgeden çekilmesine neden olmuştur. İsrail bağımsızlığını ilan edince Filistinli Araplar bu gelişmeye itiraz etmiş ve böylece sorunların önü açılmıştır. Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak kuvvetlerinin desteğiyle başlatılan mücadele İsrail'in Batılı devletlerce desteklenmesi üzerine Arapların aleyhine sonuç vermiştir. I. İsrail- Filistin Savaşı olarak tarihe geçen bu olay ile İsrail %56'lık toprak bütünlüğünü %78'e çıkarmıştır. İsrail Devleti bünyesinde yaşamak istemeyen Filistinli Araplar çeşitli komşu ülkelere göç etmiş, aslında kendilerine ait olan topraklardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır

(Edebali, 2012: 5). Yaşanan bu göç dalgası ile halen devam etmekte olan İsrail-Filistin mücadelesinin alt başlığını oluşturan Filistin mültecileri sorunu başlamıştır.

MKÖ'nün Filistin'le ilişkisi 1935 yılında Hasan El-Benna'nın kardeşi Abdurrahman Benna'yı örgütünün şubesini açması için Filistin topraklarına göndermesiyle başlamıştır. 1945 yılında örgüt Kudüs'teki ilk şubesini açmıştır. 1947 yılına gelindiğinde şube sayısı 27'ye ve üye sayısı ise 20 bin kişiye ulaşmıştır. 1952-1954 arası dönemde Gazze'de ve Kahire'deki Filistinliler üzerinde etkili bir güç olmaya başlayan Müslüman Kardeşler, kısa bir süre sonra Nasır'ın Mısır milliyetçiliği ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1954 yılında Nasır'ın MKÖ'yü Mısır'da yasaklaması ile 1967 yılına kadar Filistin ve MKÖ arasında koordinasyon azalmıştır. 1967 Savaşı'nda Mısır Gazze Şeridi'ni kaybetmiştir. Bunun üzerine hem MKÖ üzerindeki Nasır baskısı hem de Mısırlı MKÖ'nün Filistinli Müslüman Kardeşler üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Kahire'den bağımsızlaşan Filistin MKÖ Şeria, Ürdün ve Gazze Şeridi'ndeki yapılarını "Filistin ve Ürdün Müslüman Kardeşler Toplumu" adıyla bir çatı altında toplamıştır. Filistinli MKÖ Hamas adı altında ayrı bir parti olarak ortaya çıkması 1987 yılında başlayan İntifada ile olmuştur. 1987'de Hamas adıyla halkı işgale karşı direnmeye çağıran bildiriler dağıtılmış ve böylece Filistinli MKÖ kendi parti ve programlarını hayata geçirme fırsatı bulmuştur (Ayhan, 2009: 109).

Filistin'de İslamcılığın, Suriyeli bir eylemci olan din adamı Şeyh İzzeddin El-Kasım'ın 1925-35 yılları arasında Filistin halkı için yaptığı çalışmalarla yayılmaya fırsat bulduğu düşünülmektedir. Bu eylemler İngilizlerin baskısı ve hükümetin ihmali ile etkisizleştirilmiştir. Bu dönemde görevde bulunan Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni de Filistin'de İslamcılığın ve Arap Milliyetçiliğinin gelişmesine destek vermiştir. İslami Direniş Hareketi (Hamas) 1987'de Müslüman Kardeşler Gazze kolu liderlerinden Şeyh Ahmet Yasin tarafından kurulmuştur. Hamas 1988 yılında yazılan ve günümüzde de geçerli olan örgüt beyannamesinde kuruluş amacını İsrail Devleti'nin ortadan kaldırılması yerine bugünkü İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin İslam Devleti'nin kurulması şeklinde belirtmiştir. Akabinde Bir İslam Cumhuriyeti kurulması için Filistin topraklarının her bir karışında Allah'ın bayrağının yükseltilmesi olduğunu ve İslam'ın günlük hayattaki yeri ve hareketin diğer İslamcı görüşlerinin detayları hakkında bilgiler verilmiştir. Beynamede

Filistin MKÖ olarak tanımlanmış ve üyeler, Allah'tan korkan ve cihat bayrağını zalimlere karşı kaldıran Müslümanlar şeklinde nitelenmiştir. 1990'lı yıllarda Batı Şeria ve Gazze üzerinde yoğunlaşan Hamas, sosyal dayanışma kuruluşları vasıtasıyla halka yardımda bulunmuş ve böylece kendine taban oluşturmuştur. Ayrıca El-Fetih'in Orta Doğu Barış Süreci'nde etkili olmadığı propagandası nezdinde taraftar kitlesini artırmıştır (Baban, 2006: 112-115).

MKÖ'nün kurucusu el-Benna'nın fikirleri olduğu belirtilen 'dini eğitim, uyanış ve örgütlülük' kavramları Hamas'ın kuruluşunda esas alınmıştır (Abu-Amr, 1993: 6). Örgütün kuruluş amacı 1948 öncesi İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni kapsayan topraklarda Filistin İslam Devletini kurmaktır. Hamas sadece bir örgüt ve siyasi parti değil MKÖ gibi sivil toplum kuruluşu olarak çalışmalarda bulunmuştur. Filistin topraklarında halka hizmet etmek amacıyla okullar, yetimhaneler, hastaneler, aşevleri, bakım merkezleri, spor kulüpleri yaptırmıştır. Ayrıca Hamas ile İsrail birbirini tanımamaktadırlar (Edebali, 2012: 14).

Hamas'ın kuruluşu ile ilgili bilgilere tüzükten ulaşmak mümkündür. Hamas'ın kuruluş tüzüğünde örgütün İslam dinini temel alan bir Filistin Devleti kurma amacı güttüğü belirtilmiştir. Tüzükte giriş, sonuç ve Hamas'ın yapısını anlatan maddeler yer almaktadır. Beş bölüm ve 36 maddeden oluşan tüzüğün birinci maddesinde İslami Direniş Hareketi olan Hamas'ın ideolojik kökeninin İslam'a dayandığı ifade yer almaktadır. İkinci maddede ise Hamas'ın MKÖ'nün Filistin kanadı olarak kurulduğu, MKÖ'nün dünya çapında etkili modern bir İslami örgüt olduğu vurgulanmaktadır. Bir diğer önemli görülen madde 8. Olup, bu maddede Hamas'ın Düsturu başlığı altında sloganı verilmiştir: "Hedefimiz Allah, Örneğimiz Peygamber, Yasamız Kur'an-ı Kerim, yolumuz Cihad, Allah yolunda ölmek arzumuzdur." (Kodaman, 2006: 191-192).

MKÖ'nün Filistin kanadı İsrail Devleti'nin kuruluş yıllarına denk gelen dönemde Filistin'de faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (tuicakademi.org, 2013). Filistin Kudüs gibi önemli bir dini merkezi bünyesinde bulundurması ve İngilizlerin Balfour Deklarasyonuna göre İsrail halkına bu toprakların yurt olarak sunulması sebebiyle özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra çatışmaların eksik olmadığı bir bölge olmuştur.

Yaser Arafat, MKÖ ile üniversitede öğrenci olduğu sıralarda irtibat kurmuştur. MKÖ'ye gönül veren Arafat, Abdunnasır'ın Müslüman Kardeşler

Cemaatinin ileri gelenlerini zindana attığı dönemde Mısır'dan kaçmayı başarmıştır. 1970'li yıllarda siyasilenen Filistin Kurtuluş Örgütü İslami söylemlerine devam etmiştir. Arafat'tan sonra başa gelen lider Halil Vezir'in de eski bir MKÖ üyesi olduğu belirtilmiştir. Halil Vezir, Abu Cihad kod adıyla Müslüman kimliğini ortaya koymuştur. Halil el Hasan'a göre amaç, İslami toplumu inşa etmektir ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün demokratik devlet hedefiyle bağdaşmaktadır. Diğer bir kurucu üye ve Körfez ülkelerindeki örgütlenmeyi sağlayan Halil Muhammed Said El Said (Halil el-Hasan) İslam'ın Kurtuluşu Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgüt de MKÖ genel görüşlerini benimseyen fakat ona göre radikal bir örgütlenme sağlayan bir yapı olmuştur. Arafat dini ayrımcılığı ön plana çıkarmadan öncelikli olarak direnişi sağlamayı amaçlamıştır. Filistin direnişine yön verirken Arap ülkeleri ve SSCB ile de ilişkilerini sürdürmüştür. Özellikle 1985'ten sonra İntifada'nın Filistin topraklarında yayılmasıyla kutsal toprakların savunulması, cihat mücadelesi, şehitlik gibi kavramlar önem kazanmıştır (Ayhan, 2009: 105).

Hamas kelimesinin İbranice'deki anlamı 'şiddet, haksızlık, kötülük' olması hasebiyle de Hamas'ın İsrail Devleti'nce düşman telakki edildiği iddiası mevcuttur. Hamas bugünkü İsrail Devleti topraklarını İslami miras olarak görmüş, bu toprakların yeniden ele geçirilmesini başlıca Müslümanlık görevi addetmiştir ve İsrail'in yerine bir İslam Devleti'nin kurulmasını temel felsefeleri olarak açıklamıştır. Hamas, AB, ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve İsrail tarafından terör örgütü listesine alınmış, Ürdün'de de yasaklanmış bir örgüttür. Hamas'ın siyasi kanadı, Yaser Arafat'ın ölümünden sonra yapılan genel seçimlerde meclisteki 132 sandalyenin 76'sını kazanarak aşama kaydetmiştir. Bu gelişme ile kabinede yer alabilen Hamas, ilerleyen süreçte İsrail'in yoğun ekonomik ambargosuna maruz kalmıştır (Baban, 2006: 115-117).

1967 savaşından sonra İsrail işgali altındaki Gazze'de etkisini artıran MKÖ'den etkilenenler tarafından kurulan Hamas'ın İslami Direniş Hareketi (Harakat al-Mokavama el- İslamiye)'nin kısaltması olduğu ve MKÖ'nün "Haklar! Kuvvet! Özgürlük!" sloganlarında temelini bulan hâkimiyet kelimesinden geldiği savunulmaktadır. Chehab, Hamas'ın kurucusu ve lideri olan Şeyh Ahmet İsmail Hasan Yasin'in MKÖ'nün fikirleri çerçevesinde 1976 da İslam derneğini, 1978'de İslam külliyesini kurduğunu belirtmiştir. Şeyh Yasin Hamas'ın kuruluş amacını hayır

kurumları ve sosyal komitelerin oluşturulması, siyasi güvenilirliğin sağlanması, askeri kanadın geliştirilmesi ile Arap ve İslam komşularıyla diyalogun sağlanması olarak dört evrede açıklamıştır (Süer, 2010: 189-190).

1988 yayınlanan Hamas Misakı'nda örgütün ideolojik yapısı ve örgütlenmesinin Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler'e dayandırıldığı görülmektedir. Misak'a* göre hareketin temeli, yönlendiricisi ideolojisi İslam olarak belirtilmiştir. Misakın 2. maddesinde geçen ifadede “İslami Direniş Hareketi Filistin'de Müslüman Kardeşler'in kanatlarından biridir. Müslüman Kardeşler Hareketi, modern zamanlarda büyük İslami hareketi oluşturan evrensel bir organizasyondur.” şeklinde belirtilmiştir. Allah'a bağlı Müslümanlarla hedefe ulaşılacağı ve zalimlerin karşısında cihad bayrağının yükseltileceği ifade edilmiştir (Hamas Covenant, 1988).

İsrail Hamas'ı yıpratmak ve Filistin topraklarındaki hâkimiyetini gerçekleştirmek için Hamas'ı terörist bir yapılanma olarak göstermeye çalışmıştır. Hamas sosyal proje ve hayır işleri ile toplumda varlığını kabul ettirmiştir. El-Fetih'in çalışmalarından hoşnut olmayan İsrail başta Hamas'a destek vermişse de daha sonra Hamas'ı silahlı terör örgütü olarak nitelemiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları bağlamında El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddiasıyla terör örgütü olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Hamas'ın finansal durumu dış kaynaklarca karşılandığı savunulmaktadır. Suudi Arabistan'dan büyük bir finansal destek aldığı da iddia edilmiştir (Edebalı, 2012: 14). Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, ABD ve Rusya'dan oluşan Orta Doğu Dörtlüsü Hamas'a olan desteğin sürmesini İsrail'in varlığını tanımalarına, terörden vazgeçmelerine ve geçmiş anlaşmaları kabul etmelerine bağlamıştır. Hatta ABD Hamas'la olan diplomatik ve ekonomik bağlarını kesmiş, örgütü de 2003'te özel görevlendirilmiş küresel terörist örgüt olarak nitelemiştir. AB'de İsrail'in varlığını tanımaya zorlamak adına Hamas'ı terör örgütü listesine almıştır (Süer, 2010: 192).

Şeyh Yasin uzun vadede İslami bir vakıf olarak tanımladıkları Filistin topraklarında 1948 öncesi sınırların varlığında Kudüs merkezli bir devlet kurmak ve kısa vadede İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilmesi gibi hedefler belirlemiştir. İsrail'in saldırgan ve uzlaşmaz olarak kabul edilen politikaları sonrasında

* Ayrıntılı bilgi için bkz. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp 06.05.2014.

mücadelede zor bir sürece girilmiştir. 2004 yılında Şeyh Yasin'in katledilmesi mücadeleyi bitirememiştir. 2006 Ocak'ta Yasama Meclisi seçimlerinde Hamas 132 sandalyelik meclisin 74 sandalyesini kazanmış ve Filistin'de hükümet kurmayı başarmıştır (Süer, 2010:192). Ancak artan uluslararası baskılar ve önce El Fetih ile koalisyon hükümeti kurmaya mecbur kalmış, daha sonra ise ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve iç savaş sonunda Batı Şeria ile bağlarını büyük oranda kopararak Gazze'de tek başına hâkimiyetini sürdürmeye başlamıştır.

3.1.5. Libya'da Müslüman Kardeşler Örgütü

Libya nüfusunun % 92'si Araplardan oluşmaktadır. Resmi dini İslam olan ülkenin % 99'dan fazlasını Müslümanlar oluşturmaktadır. Libya'da İslami bir kimlik inşa etmeye çalışan İslami cemiyetlerden en bilineni MKÖ olmuştur. Örgüt ülkede Kaddafi hâkimiyetinden önce var olmuştur. Örgüt, Senûsî tarikatına bağlı Kralın tarikat gereklerini yönetime uygulayamadığını, Batı yanlısı hareket ettiğini iddia ederek Libya kralını eleştirmiştir. Bunun üzerine yönetime gelen Kaddafi, MKÖ'yü karşı devrimci olduğu iddiasıyla yasaklamıştır. Senûsî tarikatının faaliyetleri ülkede günümüzde de yasaklı bulunmaktadır. Kaddafi 1973'te kültür devrimini başlatarak ülkede var olan Hizbu't-Tahrir, İslâmi Cihad gibi İslami örgütleri tasfiye etmiştir. Faaliyetlerini gizli yürütmeye başlayan bu İslami örgütler ordu içinde yer alıp rejimi devirme planıyla suçlanmış ve Hizbu't-Tahrir üyesi oldukları gerekçesiyle tutuklanmışlardır (Enfal.de/Libya, t.y.). MKÖ Libya'da doğrudan etkileşimde kalmıştır. Fakat Kaddafi yönetiminin bu gruplara yaşam hakkı vermediği gerekçesi ve örgütü yasaklaması buradaki faaliyetleri kısıtlamıştır (aktifhaber.com, 2013).

Libya siyasi hürriyetlerin rafa kaldırıldığı, yönetimin dayattığı siyasi düşünceye muhalefet edenlerin zindana atılarak cezalandırıldığı bir ülke olarak görülmektedir. Mevcut düzene karşı en çok endişelenilen yapılanma MKÖ olmuştur. MKÖ'nün çalışma disiplininin halk tabanında olumlu etki yaptığı ve ayrıca uluslararası arenada da çalışmalar yürüttükleri gerekçeleriyle hükümet tehdit algısı geliştirmiştir. Libya'da sisteme karşı oluşturulan Yeter (Halas) Hareketi'ne muhalefet amacıyla MKÖ üyelerinin zindandan çıkarılması yöntemi seçilmiştir.

İhvan da Yeter Hareketi'ne karşı durmuşsa da, Kaddafi MKÖ üyelerini zindandan çıkarmamıştır (Varol, 2013: 162-164).

Aşur'a (2012: 2) göre, Mısır yönetimin baskıları neticesinde Müslüman Kardeşler teşkilatının bazı üyeleri farklı ülkelere göç etmiştir. İzzettin İbrahim Mustafa ve beraberindeki heyet Libya Kralı İdris'in kabul etmesiyle Libya'ya göç etmiş ve Libya Müslüman Kardeşleri'nin temelini oluşturmuştur (ORDAF, 2013: 7). Kralın örgüt ideolojisini yayma konusunda sağladığı özgürlük ortamı sayesinde Müslüman Kardeşler Libya'da örgütlenmesine imkân vermiştir. Mısırlı öğretmenlerin Libya'da çalışmasına izin verilmesi MKÖ'nün faaliyetlerinin artmasında etkili olmuştur. Muammer Kaddafi 1969'da yönetimi ele geçirdikten sonra MKÖ'yü ciddi bir muhalif olarak görmüş ve MKÖ yöneticilerini tutuklamış, sınır dışı ederek Mısır'a göndermiştir. Faaliyetlerini gizli olarak sürdüren Libya MKÖ üyeleri için 1973'te tekrar bir tutuklama kararı çıkarılmıştır. Ağır işkenceler ve baskılar yapıldığı iddiası ile örgütü fesh etmişlerdir. Bu olayla birlikte MKÖ 1970 sonuna kadar durgun bir dönem geçirmiştir (ORDAF, 2013: 7).

Kaddafi dini bağlamda herhangi bir imama gerek kalmadan insanların Kur'an'ı doğrudan anlayabileceğini savunmuştur. Bu bağlamda ilim adamlarına ihtiyaç olmadığını savunmuş ve onları ülkede saf dışı bırakmıştır. Libya'da İslami cemaat faaliyetleri günümüzde de gizli olarak yürütülmektedir. Libya yönetimi dini de kendi yönetiminde tutabilmek adına İslam'a Davet Cemiyeti gibi bazı örgütler oluşturmuştur. Bu örgütler Kaddafi'nin görüşleri ve açıklamaları doğrultusunda hareket eden bir yapı kazanmıştır. Libya yönetimi baskıcı politikalar uyguladığı gerekçesiyle içte sorunlar yaşamıştır. Bu baskıcı politikalara rağmen İslami uyanış halk arasında yayılmış ve az da olsa rejim üstünde etki sağladığı görülmüştür. Zira Kaddafi 1993 yılında İslâm hükümlerini kısmen uygulamaya geçireceğini belirtmiştir. Fakat uygulamaya konması hususunda halk arasında endişe duyulmaktadır (Enfal.de/libya: t.y.).

ABD'de MKÖ'ye sempati duyarak Libya İslam Cemaatinden ayrılan gruplar ABD ve diğer bazı ülkelerdeki MKÖ'ler ile çeşitli temaslarda bulunmuştur. 1980 sonlarına doğru Libya'ya dönen MKÖ üyeleri örgütün faaliyetlerinin canlanmasını sağlamıştır. Bunun üzerine Libya hükümeti tekrar bir tutuklama başlatmıştır. Bu son tutuklama ile faaliyetleri zayıflayan üyeler yurtdışı temaslarına ağırlık vermiştir.

Yarının Libyası (2004) sloganıyla Libya'daki siyasal ve toplumsal kesimlerle diyalog süreci başlatan Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin girişimi çerçevesinde rejim ile müzakere sürecine başlamıştır. Teşkilatın birçok tutuklusunu bu çerçevede serbest bırakılmış, birçok mensubu da devlet kademelerinde görev almaya başlamıştır. Müslüman Kardeşler devrimden sonra ilk kongresini Bingazi'de yapmıştır. Süleyman Abdulkadir'in yerine Beşir el-Kehti'yi hareketin lideri olarak seçmiştir. Kongre'de, devrim sonrası süreçte faaliyet gösterecek bir parti kurma düşüncesi gündeme geldi. Libyalılara açık İslami eğilimli milli bir parti olan Adalet ve İnşa Partisi kurulmuştur. Kuruluş kongresine Libya'nın bütün şehirlerinden toplam 1600 kadar delege katıldı ve Muhammed Savvan genel başkan seçilmiştir (ORDAF, 2013: 8-9).

Libya'da İslami eğilimli öğrenciler 1980 başlarında Kaddafi karşıtı muhalif bir grup oluşturmuştur. Parterger (2005), bu grubun kendilerini Libya İslam Cemaati olarak adlandırdığını kaydetmektedir. Libya Geçici Milli Meclis sözcüsü Muhammed Nasr el Harizi 'nin söyleminden bunun gerçek olmadığı anlaşılmaktadır:

“1980'lerin ortasından itibaren Libya İslam Cemaati içinden bir grup Müslüman Kardeşler'e meylederek onlara katıldı, bir grup ise Amerika'da açıktan örgütlenmeye giderek daha kültürel bir muhalefet yöntemini seçti. Örneğin ben ve Kaddur Saidi gibi isimler Müslüman Kardeşler teşkilatına katılmadık” (Kekilli, 2015: 7-8).

Şubat 2011'de Kaddafi'nin iktidardan düşüşünün ardından muhalifler yeni bir döneme adım atmıştır. Asrın Tiranı olarak nitelendirdikleri baskıcı rejim uyguladığını savundukları kişi hükümetten çekilmek zorunda bırakılmıştır. Ülke içinde faaliyet gösteren MKÖ, diğer ülkelerdeki MKÖ'nün desteğiyle- Adalet ve İnşa Partisi adlı bir parti kurmuş ve bu dönemden sonra siyasi alanda yer edinmeye çalışmıştır (ORDAF, 2013: 9). 3 Mart 2012'de Müslüman Kardeşler mensubu kadroların dışında İslamcı eğilimli kadroları da içine katarak kurulan Adalet ve İnşa Partisi, dışı açılarak kitle partisi olmayı amaçlamışsa da, şu an için Libya ve dünya kamuoyunda adı Müslüman Kardeşler ve İslamcı hareketlerle anılmaktadır (ORDAF, 2013: 12).

MKÖ'nün Libya teşkilatının başında Beşir El-Kehti bulunmaktadır. Adalet ve İnşa Partisi'nin genel başkanlığını ise Muhammed Savan yürütmektedir. Partinin eski

ve yeni kadrosu arasında fikir ve yöntem konusunda ayrılıklar bulunmaktadır. Eski üyeler cemaat şeklinde görev yapmak gerektiğini savunurken yeni nesil okumuş partililer Libya'nın partisi olabilmek için bundan uzaklaşmak gerektiğini düşünmektedir. Parti, 2012 seçimlerinde, 80'i parti listelerinden 120'si bağımsız olarak belirlenen 200 sandalyeli Libya Parlamentosu'nda 40'a yakın sandalye kazanmıştır. Bu 40 vekilden 19'u parti listesinden seçilirken, 21 tanesi Müslüman Kardeşler'e yakın bağımsız adaylardan oluşmuştur. MKÖ çoğunluğa sahip olamasa da hükümet içinde edindiği icracı bakanlıklar sayesinde ülkede etkin konumda olduğunu göstermeye çalışmıştır (ORDAF, 2013: 2-3).

Genelkurmay başkanı Halife Hafter komutasındaki ordunun sözcüsü, 2014 yılındaki açıklamasında, yaptıkları darbe operasyonunun ülkedeki aşırı grupları ve Müslüman Kardeşleri hedef aldığını açıklamıştır. Muhammed Hicazi El Arabiya televizyonuna verdiği demeçte şu ifadeleri sarf etmiştir:

Aşırı grupların kaynağı Müslüman Kardeşler. Onlar aslında İhvan-ı Muslimin değil, İhvan-ı müfsidindir. Onlarla ancak sapık hariciler birlikte olabilir. Bu gruplar iktidar olursa bu kez de birbirleriyle savaşır; çünkü hiçbir ortak anlayışları bulunmuyor. Silahlı grupları Libya'ya hâkim olan mafya gücü yönlendiriyor. Bunlar silahlı gruplara meşruiyet kazandırmaya çalışıyorlar, tıpkı Lübnan'daki gibi iç savaş şartları oluşturmak istiyorlar. Libya halkı yaptığı gösterilerle Ulusal Kongre üyelerinin görevden çekilmesini istiyordu. Biz meşruiyetimizi sıradan Libya'lı vatandaşlardan alıyoruz. Ülke savunmasını görevimiz olarak görüyoruz. Onlar ise Libya'yı kendi tekerfirci anlayışlarına uygun bir İslam emirliğine dönüştürmeye çalışıyor. Biz, ülkeyi bu gasplardan kurtarıncaya kadar operasyonlarımıza devam edeceğiz. Operasyonlarımızı tüm Libya geneline yayacağız. Tüm Libya genelinde operasyon odaları kurduk, onlar da zamanı gelince harekete geçecekler. Libya halkının yüzde 80'i veya 90'ı bizi destekliyor. (nehirhaber.com, 2014)

3.1.6. Tunus'ta Müslüman Kardeşler Örgütü

Fransız işgali altında bulunan Tunus'ta bağımsızlık adına yıllarca mücadele verilmiştir. 1956'da Fransa Başbakanı Guy Mollet ile Tunus'a bağımsızlık verilmesini öngören bir anlaşma yapılmıştır. Neo Destur Partisi lideri Burgiba liderliğindeki Tunus muhalefetinin müzakereler yoluyla anlaşmaya varması önemli bir gelişme olarak tanımlanmıştır. O yıllarda Cezayir'de süren askeri mücadeleye

sıcak bakmayan Burgiba silahsız mücadelede ısrar etmiştir. Verilecek yarı bağımsızlık 1955 yılında kabul edilmiş fakat bazı muhaliflerin sokak gösterileri nedeniyle tam bağımsızlık adına tekrar müzakereler başlamıştır.1956 yılında tam bağımsızlığını kazanan Tunus'ta 1981'de Gannuşi'nin İslami Uyanış Hareketi'ni kurmasına kadar sosyalist görüşlü bir siyasi yapı izlemiştir. 17 Aralık'ta başlayan ve 14 Ocak'ta Devlet Başkanı Zeynel Abidin'in Tunus'u terk etmesiyle sonuçlanan Tunus halk hareketi, başta Tunus olmak üzere bazı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yeni bir dönem başlatmıştır (Ayhan, 2012: 59-66).

1971'de Kur'an'ı Muhafaza Derneği olarak kurulmuş olup halka Kur'an ve İslami değerleri öğretmek amacıyla örgütlenmeye başlamıştır. Gannuşi sol merkezli siyasi ve sosyal hayata alternatif oluşturmaya çalışmıştır. 1979 yılında ülkedeki bütün İslami dernekler aynı çatı altında toplanarak İslami Uyanış Hareketine dönüşmüştür. 1989'da ise seçimlere katılmak amacıyla başvurmuş ve Nahda ismini almıştır. El Nahda Hareketi Yeniden Doğuş (Rönesans) Partisi olarak da adlandırılmıştır. İslami Hareket olarak da bilinen grup, Raşid Gannuşi ve Abdülfettah Muru tarafından 1981 yılında siyasi bir partiye dönüşmüştür. (Ayhan, 2012: 66-67). MKÖ geleneğinden gelen El Nahda, Tunus'taki öğrenci ve işçilerin etkili olduğu bir hareket olarak varlık göstermiştir (Aktifhaber.com, 2013).

1988-1990 arası dönemde ülke genelinde muhalif siyasal partilerin ve kesimlerin örgütlenmesine izin verilmiştir. Daha sonra ise bu partilerin seçimlere katılmasına izin verilmiştir. 1988 yılında çıkan yeni partiler yasasında dini, etnik, bölgesel ve dilsel partilerin kurulmasını yasaklanmıştır. Bu nedenle Nahda seçimlere direkt katılmamış bağımsız adaylarla katılmayı tercih etmiştir (Ayhan, 2012: 69-71). 1991'de El Nahda hükümete darbe yapacağı gerekçesiyle terörist hareket ilan edilmiştir (Ayhan, 2012: 69-71). 1993'e kadar bastırılmaya çalışılan İslami muhalefet ilerleyen zamanlarda Zeynel Abidin iktidarının baskı politikası devam etmiştir. 2009 seçimlerinin ardından 2014 seçimlerine de katılacağını belirten Zeynel Abidin Bin Ali'nin tepkileri üzerine çekmiştir (Ayhan, 2012: 74).

2011'de Yasemin Devriminin ortaya çıkmasıyla Zeynel Abidin Bin Ali yönetimi çökmüştür. Tunus Geçiş Hükümeti gruba siyasi parti kurabilmesi için izin vermiştir. Bunun sonrasında birçok laik rakibini geride bırakarak Tunus'un en büyük ve en yaygın teşkilatlı partisi haline gelmiştir. Ancak 2011 yılında yasal statüye

kavuşmuştur. 2011 Tunus Kurucu Meclisi seçimlerinde, yapılan şeffaf seçimlerin ardından Nahda diğer partilerin önünde % 41 oy oranı ile 217 sandalyenin 89'unu alarak kazanmıştır (Ulutaş, 2011: 13-14). Nahda liderlerinin de desteğiyle Munccef Marzuki Tunus'un demokratik olarak tanımlanan ilk seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Ayhan, 2012: 87).

3.2. Arap Baharı ve Sonrası Müslüman Kardeşler Hareketi

Çeşitli ülkelerde yaşanan isyan ve protestolara bakıldığında temelinde demokratikleşme çabası olduğu görülmektedir. Demokratikleşme kavramı genel bir tanımla demokratik uygulamaların oluşturulabilmesi adına yapılan değişimler olarak yer almaktadır. Kavram yeni bir sisteme geçişi ifade etmekle birlikte var olan demokratik sistem içindeki değişimi de ifade etmektedir. Modern dünyada özellikle yirminci yüzyılda ortaya çıkan demokratikleşme kavramı, küresel boyutta önemli bir yer edinmiştir. Geçmişten günümüze otoriter yönetimlerin yüzdesindeki azalma dikkat çekici boyutlara gelmiş ve son dönemdeki bu dalga ile halklar özgürleşme ve demokratikleşme çabasına girişmiştir (Doğan, 2012: 78-79).

Orta Doğu coğrafyasında görülen halk ayaklanmalarının ABD ve bazı Batılı ülkelerin kontrolünde gerçekleştiği tezi ağırlık kazanmaktadır. Bölgede hâkim bulunan otoriter yönetimlere karşı bir direniş beklenmekte olup mevcut olaylar üzerinde gizli etki sağlanmış ve ayaklanmalar desteklenmiştir. Böylece diktatör yönetimler uzaklaştırılırken, destek veren ülkeler kontrolünde yönetimlerin başa getirilmesi ve bölgenin Orta Doğu'yu Geliştirme ve Yeniden Yapılandırma Planı (ODP) kapsamında değerlendirilmesine fırsat sağlayacağı düşünülmüştür. Orta Doğu'da en örgütlü muhalefet grupları olarak görülen İslamcı kesime de engel olarak toplum üzerindeki etkilerinin yok edilmesi planlanmıştır. Arapların çoğunlukta olduğu Orta Doğu coğrafyası Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra Batılı devletlerin hâkimiyetine girmiştir. Yıllar içinde bazı Arap ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Buna rağmen bağımsız yönetimler olmadıkları, Batılı devletlerin etkisi altında kaldıkları görülmüştür. Batılı güçler tarafından diktatör başkanlar yönetime getirilmiş, aleyhe dönen durumlarda ise diktatörlerin halka yaptığı

baskılara göz yumulmuştur. Yönetimlerin vadesi dolduğunda ise yine aynı minvalde kişiler yönetime getirilmiştir (Akpınar, 2013: 28-31).

20. yüzyılda Orta Doğu'da yaşanan süreci dört bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölüm, Osmanlı Devleti'nin dağılması ile başlayıp 1940'a kadar geçen süredir. Bu dönemde Batılı emperyalist devletlerin bölge üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştığı görülmüştür. İkinci bölüm 1950 sonrası askeri darbelerin ağırlıkta olduğu, Mısır'da Abdunasır'ın Kral Faruk'u devirmesiyle başlayan süreç olarak görülmektedir. Mısır'da yaşanan bu gelişme Irak, Cezayir, Suriye, Tunus ve Libya gibi bazı Arap ülkelerinde de cumhuriyet devrimlerinin yaşanmasıyla neticelenmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Arap milliyetçiliği bazı ülkelerin monarşik ve oligarşik diktatörlüklere dönüşmesine, bazı ülkelerin de Batı bloğu ile Sosyalist blok arasında kalmasına neden olduğu belirtilmektedir. Üçüncü dönemin başlamasında İran İslam Devrimiyle ABD-Batı işbirliğinde bulunan Şah'ın devrilişi (1979) etkili olmuştur. Bu gelişmeler ışığında dünya siyasetinde önemli olaylar yaşanmıştır. Bu olaylardan bazıları Irak-İran Savaşı, Irak'ın Kuveyt'e girmesi, Irak'ın ABD tarafından işgalidir. Yaşanan olaylarda ABD'nin müdahalelerinin olması Orta Doğu dengelerini bozmuştur. İran ise ABD-İsrail karşıtlığı yaparak ve Filistin haklarını savunarak Arap coğrafyasında etkinliğini artırmıştır. Dördüncü dönemde ise bölgede yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel problemler Orta Doğu'da daha demokratik yönetimlerin kurulması çabalarını ön plana çıkarmıştır (Akpınar, 2013: 18-19). Bu açıklamalar bağlamında Orta Doğu'da son yıllarda yaşanan Arap Baharı sürecinin demokratik yönetimlerin oluşturulması amacıyla yürütüldüğü görülmektedir.

3.2.1. Arap Baharı

2010 yılından itibaren Orta Doğu coğrafyası halkın demokratik bir yönetim ve yaşayış hayaliyle yaptığı protesto ve eylemler ile yeni bir sürece girmiştir. Bu süreç Tunus'da bir kişinin ferdi eylemi ile toplumsal boyut kazanırken, Mısır, Libya gibi Orta Doğu ülkelerinde halk kitlelerinin bir direnişi olarak ortaya çıkmıştır. Halk demokratik seçimlerin yapılmasını, kendilerini temsil edecek yöneticilerin isteklerine

önem vermesini, daha refah bir yaşam sürmeyi, haklarına kavuşabilmeyi amaçlamıştır. Halkın bu amaçlar çerçevesinde başlattığı sürece Arap Baharı adı verilmiştir. Arap Baharı rüzgârının ulaştığı ülkelerde halk genel olarak diktatör bir yönetimin hâkim olduğu ve haklarının göz ardı edildiği düşüncesi mevcuttur.

Orta Doğu jeopolitik ve jeostratejik önemi sebebiyle büyük devletlerin hedefi olmaktan kurtulamamış bir coğrafyadır. Çift kutuplu rekabet, jeopolitik öneme haiz bölgeler üzerindeki etkiyi artırmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki küresel denge Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yerel unsurların önemini ortaya çıkarmıştır. Süper güçlerin hâkimiyet ve çevreleme politikaları farklılık arz etmiş, bölgesel olarak önemi artan bir Orta Doğu coğrafyası ortaya çıkmıştır (Davutoğlu, 2009: 326-327). Soğuk Savaş'ın 1991 yılında sona ermesi dünya konjonktüründe farklılık oluşturmuştur. Önemli bir siyasi ve bölgesel konuma sahip olması nedeniyle Orta Doğu coğrafyası üzerinde uzun yıllar hayaller kurulmuştur. Özellikle Batılı ülkeler ulaşmayı istediği Mısır, Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylar incelendiğinde daha da ön plana çıkmıştır.

Arap Baharı, Kuzey Afrika ülkeleri ve Orta Doğu ülkelerinde yaşanan isyan hareketlerine verilen isimdir. Bu isyanların bahar diye adlandırmasının nedeni Arap ülkelerinde yüzyıllardır süregelen diktatör rejimlere halkın karşı gelmeye başlamasıdır. Bunun yanı sıra işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü ve kötü yaşam koşulları da isyanlarda etkili olmuştur. (Güleç, 2012). Arap dünyasında yaşanan baskıcı yönetimlere karşı halk hareketlerince gerçekleştirilen küçük ve büyük ölçekteki her tür demokratikleşme çabalarına verilen anonim ad olarak da tanımlanmaktadır (Murrar, 2011). 2010'da başlayan halk hareketleri farklı Arap ülkelerinde farklı şekillerde sonuçlanmıştır. Tunus ve Mısır'da ihtilaller yaşanmış, Libya'da rejimi deviren iç savaşla sonuçlanırken, Yemen, Suriye ve Bahreyn'de isyanlarla, İsrail, Cezayir, Irak, Ürdün, Fas, Kuveyt, Lübnan, Suudi Arabistan ve Sudan gibi ülkelerde de çeşitli ölçekte protestolarla sonuçlanmıştır (Doğan, 2012: 62).

Demokratikleşmenin olabilmesi için öncelikle özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bir ülkede demokrasinin varlığının işareti olan ilke ve şartlar, özgürlük, eşitlik, adalet dayanışma (Gombert, 2010) ve seçilmiş yöneticiler, özgür ve adil seçimler, geniş kapsamlı oy kullanma hakkı, kamu görevlisi seçebilme hakkı,

ifade özgürlüğü, alternatif bilginin varlığı ve kurumsal özerklik gibi hususların varlığıdır (Doğan, 2012: 79). Bu farklı tanımlamalardan ortak bir tanım çıkardığımızda demokrasi, halkın yönetimde etkin olması ve yöneticisini seçimle belirlemesi, özgür oy kullanma hakkı, kişi hak ve özgürlüklerine saygı duyulması, yöneticilerin azınlıktakilere güvence vermesi ve saygı duyması olarak nitelendirilebilir.

Orta Doğu'da yaşanan intifadaların temel dayanağı Afgani'nin tapınağa sığınma ifadesi ile açıklanabilir. Bu ifadeye göre, İslam dininin insanlığa kılavuz olduğunu fakat insanların bunu pasifçe ve uyuşuk bir ruh haliyle yaşadığını, aslında İslam'ın bir diriliş, özgüven kaynağı olduğunu vurgulayarak baskı ve sömürüye karşı direnme olarak yaşanması gerektiği vurgulanmıştır (Gündoğdu, 2013: 26). Siyonizm'in ABD'ye yön verdiği ve ABD'nin İsrail'i karşısına alarak hareket etmesinin mümkün olmadığı iddia edilmiştir. Bu gerekçeden yola çıkan ABD toplumların zaaf noktalarını kullanarak Orta Doğu'da hâkimiyetini sağlamak yolunu seçmiştir (Varol, 2013: 158).

2010 yılında Yemen, Tunus, Libya, Cezayir, Mısır ve Suriye'de insan hakları uygulamalarında ihlaller yaşandığı iddiası üzerine değişim süreci başlamıştır. Mısır'da ise Mübarek'in kendinden sonra yönetime oğlunu getirmek istemesi ile halkın tepkisi üst boyuta taşınmıştır. Çıkan halk ayaklanmaları üzerine 11 Şubat 2011'de yönetimi Yüksek Askeri Konsey'e (YAK) devrederek görevinden ayrılmıştır. Yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ülkede etkili olduğu bilinen MKÖ'nün aday gösterdiği Mursi % 51,3'lük bir oranla seçimi kazanmıştır (Tandoğan, 2013: 3-4).

Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı sürecinin sadece insan hakları ve demokrasi bağlamında incelenmesi yeterli görülmemektedir. Bu süreç uzun yıllardır süren baskıcı rejimlerin bir gün sona ereceğinin ve her halkın baskıdan kurtulmak için var olan yöneticileri devireceğinin günümüze yakın en son belirtisi olarak değerlendirilmektedir. Dünya ülkelerinin merakla takip ettiği bir süreç yaşanmaktadır (Güleç, 2012). Mısır'da yaşanan gelişmeleri yerel ölçekte düşünmemek gerekir. Suudi Arabistan'ın Suriye ile ilişkilerini kesmesi, fakat Mısır olaylarının ardından Esed'i rahat bırakması yaşanan olayların tek başına değerlendirilemeyeceğini göstermektedir (Gündoğdu, 2013: 64).

İlk isyan Tunus'ta 2010 yılında üniversite mezunu bir seyyar satıcının protestosu ile başlamıştır. Bu isyan sonucunda 23 yıldır iktidarda olan hükümet devrilmiş ve Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali hükümeti feshedilmiştir. Tunus'tan bir ay sonra Cezayir'e sıçrayan ve sonrasında domino taşı etkisiyle yayılan isyanların genel adı Arap Baharı olmuştur (Güleç, 2012). Tunus'ta bu seyyar satıcının başlattığı isyan hareketi sinerji ile Arap Baharı adı altında bir Arap mobilizasyonuna (hareketine) dönüşmüştür. Bunun üzerine artan halk tepkisi sonucu devlet başkanı yönetimden kaçmıştır. Bu gelişme Tunus'taki 23 yıllık Bin Ali yönetiminin sonu olurken, diğer Arap Devletleri için de bir basamak teşkil etmiştir. Halk ayaklanmalarına sahne olan Mısır'da da Mübarek yönetimi bırakmak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu örnekler ışığında Arap dünyası yönetimlere başkaldırarak ülkelerinde var olduğunu düşündükleri diktatör yönetimlere son vereceklerini düşünmüşlerdir. İsyancılar Yemen'e, Körfez ülkelerine, Suriye ve Ürdün'e kadar yayılmıştır (Akpınar, 2013: 23).

Tunus'ta yaşanan olaylar medyada anlık bir öfkenin sonucu olarak lanse edilmişse de, olayların temelinde devlet başkanlarının uzun süren hâkimiyeti, işsizlik, demokrasi ve insan haklarından yoksunluk gibi uzun vadeli sorunların var olduğu iddia edilmiştir (Çakmak, 2011: 4).

2011 yılında Tunus'ta yaşanan Yasemin Devrimi sonucu 23 yıllık iktidarını terk etmek zorunda kalan Zeynel Abidin b. Ali Arap Baharı adı verilmiş olan demokratikleşme süreci başlamıştır. Bu hareketle birlikte yıllarca baskı ile yönetilen Orta Doğu halkı bu duvarları yıkarak özgürlük adına gelişme elde etmiştir. Demokratikleşme sürecine bir örnekte Mısır'ın Tahrir meydanında yaşanmıştır. Bu olaylar Nil Devrimi ya da Ful Devrimi olarak adlandırılmıştır. Devrim sonucunda yetkilerini askeri kanada bırakmak zorunda kalan Mübarek, böylece 30 yıllık iktidarını kaybetmiştir. Mübarek döneminde artan siyasi partiler siyasi partiler zamanla demokratik hayatın yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Yıldırım, 2011: 5).

Tunus ve Mısır'da kitlesel sokak protestoları şiddet ve dış müdahale ile bastırılmaya çalışılmıştır. Sırasıyla bu iki ülkede demokratik seçimler ile dönüşüm amaçlanmıştır. Tunus'taki gösteriler desteklenirken Mısır'da yaşanan kriz devletin şiddet yanlısı tavrı ile derinleşmiştir. Tunus demokratik bir sisteme doğru ilerlerken Mısır'da eski rejimin politik hegemonyası altındaki MKÖ baskılı bir süreç yaşamıştır

(Hilal, 2012: 1). Tunus'ta yaşanan olaylar Mısır ve Libya'da olduğu gibi uzun sürmemiştir. Bunda Tunus'un bağımsızlığının ardından Batı ile yakın ilişkiler geliştirmiş olması, coğrafi olarak Tunus'un daha kontrol altında tutulabilir bir yerde bulunması ve Bin Ali'nin kısa bir süre içinde yönetimden çekilerek kısmen de olsa halkın taleplerine cevap vermesi gibi nedenlerin etkili olduğu öne sürülmüştür (Çakmak, 2011: 5).

Orta Doğu genelinde ve Mısır özelinde yaşanan ayaklanmalar halk odaklı dönüşümün habercisi olarak görülmektedir. Toplum içinde görülen bu ayaklanmaların dini ve ideolojik saiklerden çok siyasi ve sosyo-ekonomik saiklere dayandığı düşünülmektedir. Bunun dışında batı merkezli olup olmadığı konusunda yapılan analizler bulunmaktadır. Orta Doğu'da yaşanan yönetim krizinin iç politika kaynaklı olduğu yönünde de bir düşünce gelişmiştir (Akpınar, 2013: 27-28).

Mısır'da yaşanan devrimle birlikte ABD İslami hareketin Orta Doğu'da toplum üzerinde olan etkisini daha iyi anlamıştır. Bu fikir bağlamında sokak gösterilerinden ziyade siyasi arenaya dâhil olmalarını sağlayarak diyalog sürecini başlatmıştır. Genel Müşid Muhammed Mehdi Akif bu konuda bir diyaloglarının olmadığını, ancak kendilerine gelindiğinde diyalog sağlanacağını belirtmiştir. ABD ile fiili bir diyalogun olmadığı belirtilmiştir (Varol, 2013: 158-159).

Orta Doğu'da yaşanan halk hareketleri Büyük Orta Doğu Projesinin devamı olarak da nitelendirilmektedir. ABD ve müttefiklerinin 1970'ler sonuna kadar yürüttükleri ODP çerçevesinde gelişen olaylar zincirinin bir halkası olarak görülmektedir. ABD'nin enerji kaynaklarına olan eğilimi çerçevesinde stratejik bölgelere yönelmesi ile yaşanan olayların uzantısı olduğu belirtilmektedir. Birinci Körfez Savaşı ile başlayıp Afganistan ve Irak'ın işgaliyle devam eden sürecine Arap Baharı adı verilen yenilenme hareketiyle yeni bir boyut kazandırılmaya çalışıldığı iddia edilmektedir (Akpınar, 2013: 28). Bu açıdan değerlendirildiğinde ise yaşanan halk hareketlerinin iç dinamikler yanında dış güçlerin siyasi ve ekonomik idealleri ile şekillenen bir süreç olduğu da söylenebilmektedir.

3.2.2. Arap Baharı Döneminde MKÖ'nün Faaliyetleri

2000'li yıllarda Arap dünyasında yer alan reform süreci gündemi etkilemiştir. Bu minvalde ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde ılımlı İslam görüşmeleri olmuştur. ABD MKÖ ile diyalog sürecine girmiştir. Orta Doğu'da kontrol sağlamak isteyen ABD kitleleri kendine çekmek adına siyaset uygulamaya başlamıştır. Varol, Mısır'da yaşanan Arap Baharı süreci ABD kontrolü dışında çıktığını ve domino taşı etkisi ile diğer Arap ülkelere de yayılan bu sürecin ABD planlarını bozduğunu ifade etmiştir (Varol, 2013: 155-156).

11 Eylül saldırılarının ardından dünya gündeminde yer edinen radikal İslam kavramı (Akpınar, 2013: 24) bazı Arap ülkelerinde ve özellikle Mısır'da hâkim olan MKÖ yapılanmasının sorgulanmasına neden olmuştur. MKÖ Mısır'da var olduğu dönemden bu yana halkın bilinçlenmesi ve İslami yaşam tarzının benimsenmesi için mücadele vermiştir. 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan El-Kaide örgütünün uzantısı olduğuna olan inanç MKÖ'ye bakışı da etkilemiştir. Mursi'nin yönetime seçilmesiyle halk arasında mevcut olan kutuplaşmanın daha da belirginleştiği görülmüştür. Mübarek döneminde üstün konumda olan askeri kanat ile MKÖ arasındaki çatışma Mursi'nin seçilmesiyle daha da artmıştır. Mursi, Mübarek'ten kalan düzenin devam ettiğini savunmuş ve bu askeri üstünlüğün kaldırılmasını istemiştir. Bu arada halk içinde farklı sesler çıkmaya başlamıştır. MKÖ bu süreçten sonra eleştirilere maruz kalmıştır (Tandoğan, 2013: 82).

Mursi'nin yönetimde reformlar gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmaya çalıştığı yeni anayasa metninde şu maddeler yer almıştır:

- ✓ Devletin dini İslam'dır. Dili Arapçadır. Yasama organı İslam şeriati ilkelerine göre çalışır.
- ✓ Peygamberlere ve nebilere kötü söz söylemek yasaklanmıştır.
- ✓ Nil Nehri su kaynağı ancak milli servet ile işletilecektir.
- ✓ Sivil makamlara rütbeli şahıslar atanamayacaktır.
- ✓ Yurt dışındaki vatandaşların hakları devlet tarafından koruma altına alınmıştır.
- ✓ Ulusal ekonominin ana unsuru ziraattir.
- ✓ Mısırlılık bir haktır ve bu hak kanunlarla düzenlenir.
- ✓ İnsan bedeni kutsaldır ve parçalanamaz. Ticari meta olarak kullanılamaz. Bilimsel çalışmalarda rıza şartı aranır.
- ✓ Cumhurbaşkanını dört yıl görevde kalabilecek ve iki dönem seçilebilecektir.

- ✓ Cumhurbaşkanı bir yardımcı atamak zorundadır.
- ✓ Cumhurbaşkanlığı adaylığı için, parlamentoda en az bir koltuğa sahip partinin aday göstermesi; parlamentoda otuz üye tarafından onaylanması veya 30.000 vatandaşın imza toplaması gereklidir.
- ✓ Cumhurbaşkanı veya parlamentonun yarısı yeni bir anayasa için teklifte bulunabilecek, 100 üyelik meclis teklif edilen anayasa taslağını oluşturacak.
- ✓ Parlamentonun onayıyla cumhurbaşkanı olağanüstü hal ilan edebilecek.
- ✓ İnsan haklarını ihlalleri hiçbir durumda kabul edilmeyecek. (Tandoğan, 2013: 88-89)

Arap başkaldırısı Yemen, Libya, Tunus ve Mısır'da hükümet başkanlarının iktidardan düşmesiyle sonuçlanmış bir süreçtir. Bu ülkelerde yaşanan politik kargaşa ve ekonomik ikilem halkı değişime zorlamıştır. Muhalefetin hareketleri engellenmeye çalışılırken, onlar kurumsal boşluğu doldurmak temsili düzeni açıkça yerleştirmek, sivil ve saydam bir seçim düzeni oluşturma planını sıraya koymuştur (Hilal, 2012: 1).

Mısır'da yaşanan demokratikleşme sürecinin ve dönüşümünün dört temel üzerine şekillendiği düşünülmektedir. Bunlar demokratikleşme, kurumsallaşma ve demokratik müesseselerin oluşması, serbest seçimler ve siyasi kültürün değişimi olarak sınıflandırılmıştır. Seçim süreçlerinde ve demokratikleşme aşamalarında bazı ilerlemeler yaşandığı görülse de siyasi kültürün gelişiminin zaman istediği belirtilmektedir. Siyasi kültürün gelişmesinde halkın özgürce fikrini beyan etmeye başlamasının büyük bir aşama sağlayacağı görüşü savunulmaktadır (SETA, 2012: 13).

Mısır'ın siyasi tarihi incelendiğinde önemli siyasi gelişmeler ve devrimler yaşandığı görülmektedir. Demokratik bir hayat adına yapılan bu devrimlerin sonuçlarına bakıldığında her devrimin demokratik yaşamı garantilemediği görüşü savunulmaktadır. Ayrıca halkın büyük destek vereceği düşünülen 1952 Genç Subaylar Devrimi, 1967 mağlubiyeti, 1973 teki başarı, 1977 isyanları, 1981 suikastı, 1986 polis ayaklanmaları ve 2011 devrimi örneklerinde görüldüğü gibi, halkın aslında askerinin yanında olduğunu ortaya koyan gelişmeler yaşanmıştır (SETA, 2012: 15).

Orta Doğu'da yaşanan çalkantılı süreçte Körfez ülkeleri* bölge politikasına dâhil olarak etrafında gerçekleşen olaylara müdahale etmeye çalışmışlardır. Mısır'da yaşanan demokratikleşme sürecinde Körfez Ülkeleri olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt Mübarek yanlısı tavır takınmıştır. MKÖ'den duydukları olumsuzluk ışığında ülkede yaşanan halk hareketlerine de tepki ile yaklaşmışlar, Muhammed Mursi'ye karşı yapılan darbe girişimini de tebrik ederek tepkilerini açığa çıkarmışlardır. MKÖ'yü bölgede tehlikeli bir aktör olarak görmeleri nedeniyle Körfez ülkelerinde gerçekleştirilecek sorunların önüne geçebilmek için Selefileri ve Mübarek yanlılarını destekler konumda yer almışlardır (Acun, 2014: 7-8).

Mısır'da varlık gösteren ve sayısı hızla artan partilerin çalışmaları ve siyasal yapılanmada canlanma yaşanmıştır. Bu canlanma içinde yer alan en önemli aktörlerden biri olarak da MKÖ yer almıştır. Hatta bu dönemde MKÖ bünyesinden birkaç partinin kurulmasına resmi olarak izin verilmiştir. Mısır'daki kitlesel eylemlerin sebepleri arasında 1980'den bu yana yaşanan olağanüstü hal, polis devleti yapılanması, hak ve özgürlüklere saygı duyulmaması, halkın haklardan mahrum bırakılması, sivil hareketlerin şiddetlere karşılanması ve bastırılması, ülkede yaşanan yolsuzluk, huzursuzluk ve iktidardaki kişilerin kendi çıkarları ile hareketleri sayılabilmektedir. Davos'ta yapılan konuşmalar esnasında Türkiye'nin verdiği tepki, Filistin sorununun Türkiye tarafından içselleştirilmiş olması ve Mısır'da yaşanan toplumsal ve ekonomik sıkıntılar Mısır'da başlayan değişim rüzgârında halkı cesaretlendiren faktörlerden bazıları olmuştur. Buna ek olarak AK Parti hükümetinin bu konulardaki politikaları ve Arap halkını savunan yaklaşımları da halkı destekleyici rol oynamıştır (Yıldırım, 2011: 5-6).

Mısır'da 3 Temmuz darbesiyle gerçekleşen hükümet değişimi Körfez ülkelerini endişeye sevk etmiş, Mübarek'in yerine İhvandan bir kişinin boşluğu dolduracağı fikri, körfez ülkelerinin selefiler ve eski rejim taraftarlarıyla ilişkileri

* Körfez Ülkeleri olarak Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE) ve Kuveyt belirtilmiş olacaktır. Katar'ın MKÖ'ye karşı olumlu yaklaşımı ve Mısırdaki gelişen olaylarda sergilediği tutum; Bahreyn ve Umman'ın da Mısır politikasında aktif olarak yer almamaları çalışmanın seyri içinde yukarıdaki üç ülkenin Körfez Ülkesi olarak ele alınmasında etkili olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz., Acun, Can ve Akkaya, Gülşah Neslihan, "Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası", Seta Analiz, Ocak 2014, Sayı 77, İstanbul, ss.7-21.

tutmalarına, Mübarek yanlısı tavır sergilemelerine neden olmuştur. Nitekim 25 Ocak 2011’de Mübarek’e karşı gerçekleştirilen darbe girişiminde de bu Körfez ülkeleri orduyu tebrik etmiş, ülkesini sevenlerin böyle davranacağını belirterek darbecilere açık destek vermişlerdir (Acun, 2014: 8). Mısır’da halkın birbirine düşürüldüğü kanısında olan bazı düşünürler, olayların şeytanlaştırma çağrısı sonucu bu noktaya çekildiğini belirtmiştir. Kendi halkını katleden Mısır ordusunun dış güçlerinde etkisiyle siyaset uyguladığı söylenmektedir (Gündoğdu, 2013: 19-20).

Son dönemde kendini hissettiren Mısır direnişi de Orta Doğu’da yaşanan demokratikleşme süreci hakkında ipuçları vermektedir. Hatta Orta Doğu’daki değişimin Mısır’la eşdeğer olduğu, Mısır’ın değişim yaşarken aslında çevresini de değiştirdiği, Arap dünyasındaki devrimin Mısır’dan bağımsız incelenmesinin yanlış olduğu belirtilmektedir. Mısır’daki dönüşümün devamlılığının Orta Doğu siyasetini de yönlendireceği savunulmaktadır. Sykes- Picot anlaşmasının bölgeye dışarıdan dayatılan bir düzen getirdiği ve Mısır’da yaşanan bu dönüşümün yeni bir Sykes-Picot olduğu tezinin aksine devrim sonrası yaşananların bölgeye dışarıdan dayatılan bir düzen olmadığı halkın kendi iradesi ile kendi kaderini oluşturduğu bir süreç olarak görülmüştür. Hatta bu devrimin devam etmesi halinde bölgenin yapısının da bundan etkilenecek değişeceği ifade edilmiştir (SETA, 2012: 17).

Suriye’deki MKÖ üyelerinin Mısır ile olan ilişkileri nedeniyle var olan rejimlerinin de tehlikeye düşeceğini düşünen bazı Körfez ülkeleri MKÖ’ye karşı cephe almıştır. Suudi Arabistan ve Katar, Suriye’de Esed rejimine karşı halkı tetikledikleri ve yayılan Arap Baharı adlı demokratikleşme dalgasının kendilerini de vuracağı korkusu ile Mısır devrimine karşı çıkmışlar ve de Mübarek rejimini korumuşlardır (Doster, 2013: 26).

Tahrir Meydanı gösterilerinin ardından hükümet başkanlığından istifa edip çekilmek zorunda kalan Mübarek’ten sonra siyasi hayatta hızlı bir artış yaşanmıştır. Hukuki olarak siyasi partileşmeleri yasaklanan fakat Mısır halkı üzerinde fazlaca etki sahibi olan MKÖ, diğer siyasi partilerle birlikte toplum üzerinde sosyal, ekonomik vb. alanlarda varlık göstermeye devam etmiştir (Yıldırım, 2011: 5).

MK sözcüsü Mena el-Kazaz’ın sözleri Mısır’da yaşananları başka söze gerek bırakmayacak şekilde açık ve net olarak ifade etmektedir:

Bu bir hükümet değildir, bu bir rejim değildir. Bu sadece bir mafyadır. Demokratik sürecin her aşamasında çuvalladılar. Onlar tankların ardına gizlenerek gelen liderlerdir. Mısır'ın güçlenmesine kastı olan gayrimeşru bir mafyadır. İnsanlığa karşı işledikleri suçlarının bedelini ödemek zorunda kalacaklardır. Onlar kanunsuz işler yapan insanlardır. Biz demokratik sürecin her aşamasını kazandık fakat onlar kaybetti. Onlar için tek yol, tankların ve silahların gücüyle gelmiş oldukları politika sahnesini terk etmektir. (Gündoğdu, 2013: 1)

Yaşananlar ABD ve AB tarafından kanunsuzluk olarak nitelendirilmemiş, bu aşamada hareket etme serbestisi kazanan Mısır ordusu, MKÖ'den gelebilecek olumsuz tepkileri engelleyebileceğini düşünmüştür. Lakin Orta Doğu politikalarında aktif rol alan Türkiye'nin sahnede yer almasıyla durum farklı boyutlar kazanmıştır. Filistin - İsrail barış görüşmelerinin olduğu dönemde konjonktürden yana olan Mısır ordusu İsrail tarafından desteklenmiştir. Mısır'da darbe taraftarları MKÖ'yü terörist olarak değerlendirmekte ve darbe sonrasında MKÖ taraftarlarını tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiştir (Gündoğdu, 2013: 34-35). Mısır'daki darbeyi destekleyen ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve bazı Körfez ülkeleri olaylara karşı tavırlarını yumuşatmadıkları için olayların çözümü zorlaşmıştır (Gündoğdu, 2013: 65).

SONUÇ

1928 yılında Mısır'da kurulan MKÖ Orta Doğu coğrafyasında etkili olmuş İslami bir örgüttür. Örgüt faaliyetleri yıllar içinde Mısır'la sınırlı kalmamış, çeşitli ülkelerde doğrudan ya da dolaylı olarak kendini göstermiştir. Örgüt İngiliz emperyalizmine tepki olarak doğmuş; bununla birlikte Mısır'da var olan yoksulluk, adaletsizlik ve toplumsal sorunların çözümüne İslami bir katkı sağlamayı amaçlamıştır. Örgütün anayasası olarak kabul edilen metinlerde, Allah'ın hükümlerinin geçerli olmadığı toplumların farklı hükümlerle var olamayacağı inancı mevcuttur. Zira İngiliz emperyalizminden sonraki dönemlerde başa gelen yöneticilerin, halkın ihtiyaç ve isteklerine İslami hassasiyetlerle yaklaşmamaları da, MKÖ'nün süreç içerisinde canlı kalmasını ve belirledikleri misyona taban oluşturmasını sağlamıştır.

Belirlenen misyon çerçevesinde faaliyetlerine hız veren MKÖ, halkın yoğun olarak bulunduğu cami ve kahvehane gibi alanlarda tebliğlerine devam etmiş ve örgüt kısa zamanda geniş bir tabana ulaşmıştır. Geniş bir kabul gören bu hareket Mısır'la sınırlı kalmamış ve Suriye, Libya, Tunus, Fas, Ürdün, Lübnan, Filistin gibi ülkelerde de taban oluşturmayı başarmıştır. Söz konusu ülkelerde görülen katılımın genişlemesinde halkların yönetimlere karşı duyduğu tepki de etkili olmuştur. Bu tepkilere bağlı olarak 1928-1954 yılları arasında sivil bir toplum örgütü olarak var olan örgüt, siyasi alanda da etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu etkiler dahilinde güçlü bir muhalif tavır sergileyen örgüt, hükümet ile yaşanan sorunlar nedeniyle 1954-1980 yılları arasında yer altına çekilmiştir. 1980 yılından sonra siyasi faaliyetlerine kaldığı yerden devam eden örgüt, başka ülke halklarına ilham olmaya devam etmiştir.

Yakın zamanda MKÖ'nün siyasi alanda varlığının hissedildiği en belirgin olay ise bünyesinden seçimle bir cumhurbaşkanı çıkarması olmuştur. Muhammed Mursi MKÖ'nün siyasi kanadı olan Özgürlük ve Adalet Partisi'nden Cumhurbaşkanlığına aday olmuş ve 2012 seçimlerinde halkın özgür iradesi sonucu %51.73 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aslında Mısır'da Mursi'nin seçimle iktidara

gelmesi demokratikleşme adına önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Mısır'daki bu demokratikleşme sürecinin ilk basamağını ise 2010 yılında Tunus'ta başlayan protestolar oluşturmuştur. Zira kişisel bir eylem olarak başlayıp geniş kitlelerin protestosu ile sonuçlanan Tunus olayları halkın kısmi de olsa demokratik haklarına kavuşması ile neticelenmiştir. Bu gelişme üzerine diğer Orta Doğu ülkelerinde de demokrasi yolunda ayaklanmalar baş göstermiştir. Yıllarca diktatör rejimlerin baskısı altında insan hakları, demokrasi gibi kavramlardan uzak kaldıklarını savunan Orta Doğu halkları, var olan yönetimleri protesto ederek Arap Baharı sürecinde etkin rol oynamışlardır. Arap Baharı süreci bir domino etkisi oluşturmuş ve böylece bir ülkede yaşanan olaylar diğeri için örnek teşkil etmiştir. Demokrasi arayışına giren halkların yönlendirilmesinde MKÖ açıktan bir etki göstermemiş fakat halkın bilinçlenmesi hususunda tebliğine devam etmiştir. Arap Baharı sürecinde etkili olan MKÖ, özellikle Mısır'da yaşanan hak ve adalet sürecinde aktif rol alırken, diğer ülkelerde halkı gizli olarak destekleyen bir konumda kalmıştır.

Mursi'nin yönetime gelmesi ülkede hak ve adalet açısından bir ümit olmuş fakat Mursi halkın demokrasi ihtiyacına yeterli çözüm getiremediği gerekçesiyle tepkilere maruz kalmıştır. Özellikle Mübarek yönetimini savunanlar, yeni cumhurbaşkanına karşı tepkilerini her platformda dillendirmeye başlamış ve çığ gibi büyüyen tepkiler neticesinde Mursi yönetimi uluslararası toplum nezdinde zor durumda bırakılmıştır. Yaşanan gelişmeler askeri darbe ile neticelenmiş ve Mursi yönetimi düşürülmüştür. Darbeyi kabul etmeyen Mursi, parti ve örgüt üyelerine direniş çağrısında bulunmuşsa da, MKÖ üyeleri hapis ve idam cezaları almış ve hatta Muhammed Mursi 16 Mayıs 2015 tarihinde mahkeme tarafından idam cezasına çarptırılmıştır.

MKÖ, yaşanan tüm bu olumsuzluklara ve direniş çağrılarına rağmen barışçıl tutumundan asla ödün vermemiştir. Kurulduğu ilk günden itibaren İslami esasların halk tarafından benimsenmesi ve bu esasların toplum/birey davranışlarına etkisini sağlamak için tebliğ/davet yöntemini kullanan örgüt, son gelişmeler de dahil olmak üzere bu tavrını devam ettirmiştir. Zira El-Benna'dan başlayarak Mursi'ye kadar gelen tüm MKÖ liderlerinin, Hz. Peygamber'in, Allah'ın kitabı üzerinden tebliğ yolunu seçerek insanlar üzerinde etkili olduğuna inanması örgütün tebliğ metodunda ısrar etmesinde etkili olmuştur. Allah'ın, ancak emirlerine karşı gelenlerle

savaşılmasının hak olduğunu buyurması ve Hz. Peygamber'in de uygulamalarında bu hususa yer vermesi, örgütün şiddetten uzak kalması ve tebliğ/davet metodunda ısrar etmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda "Cihad" adı verilen İslam'ı savunma metodunun ise sadece İslam'a karşı olanlar ile yapılması meşru bir zemine oturtulmuştur.

Örgütün tebliğ/davet metodunu benimsemesine rağmen, cihad adı altında yaptığı faaliyetleri zaman zaman tepki toplamıştır. Hatta bu husus örgütün şiddet kullanan bir terör örgütü olarak görülmesine yol açmıştır. Kral Abdülnasır'ın suikast ile öldürülmesi ve buna benzer birkaç olay MKÖ'ye mâl edilmiş fakat bu husus kanıtlanamamıştır. Buna rağmen MKÖ ağır ithamlar altında bırakılmış ve Hama - Humus katliamında olduğu gibi zulme uğratılmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen şiddete yönelmekten kaçınan örgüt, kuruluş ilkelerine bağlı kalmaya devam etmiş ve zulmü engellemek adına cihadın dışına çıkmama kararı almıştır. Hatta örgüt, Arap baharı döneminde Tahrir Meydanı'nda ve Mursi'nin devrilmesi sürecinde Rabia Meydanı'nda düzenlenen büyük protestolarda şiddet dışı kalmayı başarmış, hayat-memat mücadelesi verirken dahi silaha müracaat etmemiştir. Şiddetten uzak kalarak İslami düzen için mücadele veren örgüt üyelerinin, Seyyid Kutub'un temel yöntem olarak belirlediği cihaddan kaçınarak bunun yerine El-Benna'nın barışçıl ve şiddetten uzak duran fikirlerini esas aldıkları görülmüştür.

MKÖ'nün terör örgütü olarak nitelendirilmesinde, farklı ülkelerde MKÖ'nün ilkelerini benimseyen fakat cihad adı altında silahlı mücadeleye kayarak isim ve metod değiştiren örgütlerin varlığı etkili olmuştur. Bu örgütlerin başında gelen Hamas, her ne kadar MKÖ'nün bir kolu olarak kurulmuşsa da, metod olarak tebliğ/davet metodunu benimseyen MKÖ'den ayrı bir kategoriye kaymıştır. Ayrıca 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan El-Kaide'nin dünya kamuoyunda İslami örgütlere bakış açısını değiştirmesi de MKÖ'nün bazı uluslararası platformlarda terör örgütleri listesinde yer almasında etkili olmuştur. Fakat daha önce de belirtildiği üzere, örgütün başına gelen en ağır hadiselerde bile silahlı mücadeleden uzak duran MKÖ'nün, Hamas ve El-Kaide'nin silahlı faaliyetlerinden sorumlu tutulamayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Mısır başta olmak üzere birçok Orta Doğu ülkesinde etkili olan MKÖ'nün, halkın İslami esasları tamamen benimsemesi için kurulmuş bir örgüt

olduğu ve bu doğrultuda icra ettiği tım faaliyetlerini tebliğ/davet/cihad yöntemleri üzerine oturttuğu; kurulduğu ilk günden bu yana Şiddet ve terör olaylarından uzak durduğu; toplumsal ve siyasi alanda etkili olarak halkların hak, adalet ve özgürlüklerini kazanmalarında yol gösterme iŐlevi üstlendiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ABU-AMR, Ziad, (1993) *Hamas: a Historical and Political Background*, <http://blogs.brandeis.edu/siis/files/2014/04/ZiadHamas.pdf>. (Erişim Tarihi: 30.10.2014).
- ACUN, Can; Akkaya, Gülşah Neslihan, (2014) *Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası*, <http://setav.org/tr/selefilik-ve-ihvan-ekseninde-korfez-ulkelerinin-misir-politikasi/analiz/14359> (Erişim Tarihi: 20.03.2014).
- AKPINAR, Mahmut, (2013) “Arap Baharı mı İran Ateşi mi: İran, Türkiye ve Batı Üzerinden Orta Doğu Analizleri”, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALATLI, Alev, (1987) *Kahire: Dünyanın Anası*. <http://www.alevalatli.com.tr/upl/1987-03-12.pdf> (Erişim Tarihi: 30.10.2014).
- ARI, Tayyar, (2004) “Geçmişten Günümüze Orta Doğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARI, Tayyar; Koç, Engin, (2014) *Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Mısır Hükümeti İle Paradoksal İlişkilerin Analizi:1931-1970*. http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_42/22.pdf. (Erişim Tarihi: 07.12.2014).
- ARYARSOY, M. Beşir, (t. y.) “Hatıralarım(Müslüman Kardeşler)” Beka Yayınevi.
- AŞUR, Ömer, (2012) *Libyan Islamists Unpacked: Rise, Transformation, and Future*. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/5/02-libya-ashour/omar-ashour-policy-briefing-english.pdf>, 1-14 (Erişim Tarihi: 10.03.2014).
- AYHAN, Veysel, (2009) *HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam*. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf, 1(1), 99-134. (Erişim Tarihi: 13.04.2014).
- AYHAN, Veysel, (2012) *Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması*. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201227_veysell.pdf, 3(2), 59-93. (Erişim Tarihi: 10.03.2013).
- BABAN, İbrahim Tolga, (2006) “Müslüman Kardeşler Örgütü'nün İslamcı Akımlar Üzerindeki Etkisi”, İbrahim Tolga Baban, Ankara.
- BAŞPEHLİVAN, Cihat, (2011) *İhvan-ı Müslimîn Teşkilatı Fikri ve Siyasi Yapı* <http://www.haksozhaber.net/ihvan-i-muslimin-teskilati-fikri-ve-siyasi-yapi-23655h.htm> (Erişim Tarihi: 03.04.2013).

- BERNARD, Lewis, (1964) *Orta Şarkın Tarihi Hıviyeti*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1698/18137.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2014).
- BOZKURT, Abdulgani, (2014) *Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri* <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakjhs/article/view/5000039556>. (Erişim Tarihi: 10.12.2014).
- BÖLME, M. Selin; Küçükkeleş, Müjde, (2011) *25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi*, <http://file.setav.org/Files/Pdf/25-ocaktan-yeni-anayasaya-misirda-donusumun-anatomisi.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.04.2013).
- BRYNJAR, Lia, (2013) “Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942”, Ekin Yayınları, İstanbul.
- CANBENGİ, H. İbrahim, (2013) “Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti”, Ötekiadam Yayınları, İstanbul.
- CENAP Çakmak; Yetim, Mustafa, (2011) *Orta Doğu'da Devrimler ve Türkiye*, Rapor No: 31 <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-176-2014040854ortadogudevrim.pdf>. (Erişim Tarihi: 17.03.2013).
- CHARARAH, Nasser, (2013) *Mısır İhvanı ile Hizbullah arasındaki diyalog* http://nehirhaber.com/misir-ihvani-ile-hizbullah-arasindakidiyalog_h79767.html. (Erişim Tarihi: 06.05.2015).
- CİRHİNLİOĞLU, Zafer; Bulut, Erol, (2010) *Terör, Din ve Siyaset*, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt20/sayi2/301-322.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.08.2013).
- ÇAĞLAYAN, Selin, (2010) “Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık” İmge Kitabevi, Ankara.
- ÇAKMAK, Cenap, (2007) *Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü Mü?* http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu3%20makale/cenap_cakmak.pdf. (Erişim Tarihi: 03.05.2013).
- ÇEVİK, İbrahim, (2013) *Musliman Kardeslerin Mısır ve Suriye Rejimleriyle Bitmeyen Kan Davası*. <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/256-> (Erişim Tarihi: 10.03.2013).
- ÇİÇEK, Nevzat, (2013) *İhvan-ı Müslimin Tarihi* <http://www.timeturk.com/tr/makale/nevzat-cicek/ihvan-i-muslimin-tarihi.html>. (Erişim Tarihi: 03.10.2013).
- ÇİFTÇİ, Osman, (2013) Tiftikçi, Osman, Yarinhaber.net/news/4647. (Erişim Tarihi: 25.07.2013).

- DAVUTOĞLU, Ahmet, (2009) “Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu” Küre Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, Deniz, (2013) *Benna'nin Havarileri MüslümanKardeşler*. <http://www.tuicakademi.org/index.php/bolgeler/ortadogu/4332-bennanin-havarileri-musluman-kardesler>. (Erişim Tarihi: 17.03.2014).
- DEMİR, Yeşim, (2012) *Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Son Dönemde Orta Doğu'daki Etkinliği ve Siyaseti*, http://www.jasstudies.com/Makaleler/633141325_demirye%C5%9Fim_TT.pdf. (Erişim Tarihi: 17.03.2014).
- DEVECİ, Can; Sakin, Serdar, (2011) *Orta Doğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme*, http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf. (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- DOSTER, Barış, (2013) *Suriye Satrancındaki Son Dönüşümler*, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013124_makale2.pdf. (Erişim Tarihi: 11.03.2014).
- EDEBALI, N. Göktuğ, (2012) *Yakın Tarih Perspektifinde Filistin*, http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/ogrenci_kosesi/yakin_tarih_perspektifinde_filistin.pdf. (Erişim Tarihi: 18.03.2013).
- el-BAYANUNİ; Sadrettin, Ali, (2011) *Suriye Müslüman Kardeşler Cemaatinin Eski Genel Sekreteri ve Şura Meclisi Üyesi Ali Sadrettin El-Bayanuni ile Röportaj*.http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/201183_6-rop.pdf. (Erişim Tarihi: 09.05.2013).
- ENFAL.DE/Libya. (t.y.) “Libya” <http://www.enfal.de/libya.htm>. (Erişim Tarihi: 21.05.2014).
- ERTAŞ, Hakan, (2006) 1990 Sonrasında Bölgesel Gelişmeler Işığında Suriye, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- GİZLİLİMLER, (t.y.) <http://gizliliklimler.tr.gg/%26%23304%3Bhvan-h-.ue.l-M.ue.slimin,-M.ue.sl.ue.man-Karde%26%23351%3Bler--Oe-rg.ue.t.ue..htm0> (Erişim Tarihi: 02.04.2014).
- GOMBERT, Tobias, (2010) *Sosyal Demokrasinin Temelleri Sosyal Demokrasi El Kitabı I*, İstanbul, http://library.fes.de/pdf_files/akademie/08138.pdf. (Erişim Tarihi: 01.07.2014).
- GÖKÇEK, Gökhan, (2009). *Allah Yolunda Yaptığım Bir İş İçin Asla Özür dilemem!* <http://gencdergisi.com/2019-allah-yolunda-yaptigim-bir-is-icin-asla-ozur-dilemem.html>. (Erişim Tarihi: 10.08.2014).
- GÖKSUN, Yenal, (2014) *Terör ve Şiddetin Kısacasında Lübnan Medyası* http://www.tasam.org/trTR/Icerik/5213/teror_ve_siddetin_kiskacinda_lubnan_medyasi. (Erişim Tarihi: 19.03.2014).

- GÜLEÇ, Merve Gülçin, (2012) “Arap Baharı Nedir?” <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/3122-arap-bahari-nedir>. (Erişim Tarihi: 23.12.2012).
- GÜNDOĞDU, İlhan, (2013) *Mısır: Sistemin Turnusol Kâğıdı” Katliam, Batı Dünyası ve Körfez Ülkeleri*, Ümran Dergisi(229), <http://www.umrandergisi.com/u/umran/pdf/229-1377947555.pdf>. (Erişim Tarihi: 22.08.2014).
- DOĞAN, Gürkan; Durgun, Bülent, (2012) *Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme*, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sbed/article/viewFile/3350/2862>. (Erişim Tarihi: 05.08.2013).
- GÜRPINAR, Bulut, (2014) *Sürgünde Örgüt: Suriye İhvanı*. <http://edergi.marmara.edu.tr/marusbd/article/view/5000040069/5000038909>.(Erişim Tarihi: 14.06.2014).
- HİLAL, Leila, (2012) *Charting Transitions in the Middle East: Lessons Learned from Tunisia and Egypt*, http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight-turkey_vol_14_no_2_2012_leila_hilal.pdf. (Erişim Tarihi: 17.06.2013).
- İHH.ORG.TR. (t.y.) <http://misir.ihh.org.tr/tarih/somurge.html>. (Erişim Tarihi: 27.08.2013).
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, (2000) “İbnü’l-Cezzâr-İhvân-ı Müslimîn” Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- KARAMAN, Hayrettin, (2000) *Cemalettin Afgani*. (A. Danışmaz, Dü.) <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=534> (Erişim Tarihi: 22.08.2013).
- KEKİLLİ, Emrah, (2015). Libya’da İslamcı Hareketler, Devrim Sonrası Siyasi Konumları. Rapor No: 10 <http://www.ordaf.org/wp-content/uploads/2015/01/Libyada-%C4%B0slamc%C4%B1-Hareketler-Devrim-Sonras%C4%B1-Siyasi-onumlar%C4%B1.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.06.2015).
- KIZILOĞLU, Sedat, (2012) *İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi*, file:///C:/Users/pakize.topak/Downloads/5000079357-5000107728-1-PB.pdf. (Erişim Tarihi: 30.07.2015).
- KÖSE, Faruk (2014) “Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rolmodeli İhvan-ı Müslimin”, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- KUTUB, Seyyid, (t. y.) Dar-ul Kitap İslam Ansiklopedisi, Türkiye.
- KUTUB, Seyyid, (2011) “Yoldaki İşaretler”, (Çev: Abdi Keskinsoy), Pınar Yayınları, İstanbul.

- LAÇİNER, Sedat, (t. y.) *Orta Doğu Diye Bir Yer Var mı?*
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/GYI6FMajJQzAE2kA4O5bQUNkO77VJu.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.02.2015).
- MURRAR, Douglas, (2011) *After Spring, Winter*, <http://www.spectator.co.uk/features/7418928/after-spring-winter/>. (Erişim Tarihi: 04.02.2014).
- NASUHBEYOĞLU, Tayfun, (1993) *Mısır'da İslami Hareketler*,
http://pusuladernegi.org/wpcontent/uploads/m%C4%B1s%C4%B1rda_%C4%B0slami_hareketler.pdf. (Erişim Tarihi: 02.08.2013).
- OKUR, Ayşe Işıl, (2010) *Orta Doğu'da İslamın Siyasallaşması ve Demokrasi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ORDAF, (2013) *Libya Raporu 2013: Devrim Sonrası Libya'da Siyasi Aktörler*,
<http://www.ordaf.org/wp-content/uploads/2014/05/Libya-Raporu-2013.pdf>. (Erişim Tarihi: 23.12.2013).
- ÖRNEK, Serdar, (2012). *Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu*,
http://www.yalova.edu.tr/Files/UserFiles/83/6_Ornek.pdf. (Erişim Tarihi: 30.07.2015).
- PARGETER, Allison, (2005) *Political Islam in Libya*. Jamestown Foundation Terrorism Monitor,
http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=306#.VZ9xrPntlBc. (Erişim Tarihi: 15.11.2013).
- YILDIRIM, Ramazan; Abdulcelil, Tarık, (2011) *Mısır Siyasi Haritası*
[file:///C:/Users/pakize.topak/Downloads/SETAMisir_Siyasi_Haritasi%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/pakize.topak/Downloads/SETAMisir_Siyasi_Haritasi%20(1).pdf). (Erişim Tarihi: 27.11.2013).
- SANDIKLI, Atilla; Çakmak, Cenap, (2014) *Suriye'nin Yeniden Yapılandırılması*.
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-329-2014090830suriyenin-yeniden-yapilandirilmesi.pdf>, s. 1-137. (Erişim Tarihi: 10.01.2015).
- SARAÇ, Fatih, (t.y.) *Müslüman Kardeşler Raporu (İhvanü'l- Müslimin)*,
<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/m/054.htm>. (Erişim Tarihi: 03.04.2014).
- SARI, Abdulhakim Alperen, (2013) *Müslüman Kardeşler Raporu*, Müslüman-Kardeşler-Raporu-DİBBÜLTEN.pdf Dibanaliz. (Erişim Tarihi: 03.11.2014).
- SETA, (2012). *Arap ve Türk Perspektifinden Devrim Sonrası Orta Doğu*,
http://file.setav.org/Files/Pdf/20130508142455_setav_2012_yilligi_web_low_res.pdf. (Erişim Tarihi: 09.05.2013).
- SÖNMEZ, Hasan Alper, (2013) *Toplumsal Hareket Anlamında Müslüman Kardeşler Hareketi*, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

- SÜER, Berna, (2010) *Zaki Chehab: Militanların, Şehitlerin ve Casusların Anlatılmamış Öyküsü: Hamas*, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010316_bernauer.pdf. (Erişim Tarihi: 13.06.2013).
- TANDOĞAN, Ali, (2013) *Arap Baharı Sürecinde Mısır, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- TAŞ, Şükrü, (t.y.) *1928'den Günümüze Müslüman Kardeşler*, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/74-sayi-219/352-1928den-gunumuze-musluman-kardesler>. (Erişim Tarihi: 03.10.2013).
- TAŞKIN, Deniz, (t.y.) *İdeolojik Örgütlerin Çekişmesi Altında Mısır, Suriye, Irak ve iran 'da Son Durum*, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi31_pdf/2tarih_uluslararasıiliskiler_siyaset_sanattarihi_arkeoloji/deniz_taskin.pdf. (Erişim Tarihi: 09.10.2014).
- TELCİ, İsmail Numan, (2013) *Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi: İslamcı İktidar vs. Seküler Muhalefet*, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_makale7.pdf. (Erişim Tarihi: 07.05.2013).
- TELCİ, Nebi Miş; Numan, İsmail, (2013) *Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi*, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201395_ismail_numan_telci.pdf. (Erişim Tarihi: 07.11.2013).
- TIĞLI, İbrahim, (2011). *Mısır'da Sosyal Hareketler Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*, <http://www.dunyabulteni.net/file/2011/misirda-sosyal-hareketler.Pdf>. (Erişim Tarihi: 06.09.2013).
- KODAMAN, Timuçin; Saraç, Esmâ, (2006) *Hamas(Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye- İslami Direniş Hareketi)*, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/timucin_kodaman_esma_sarac.pdf. (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- TOPAK, Suat Tayfun, (2013) *Uluslararası Sistemde Nükleer Güç Dengesi: İran'ın Nükleer Programı ve Son Dönem Türk Dış Politikası Bağlamında Türkiye'nin Rolü*. http://www.jasstudies.com/Makaleler/1579098704_39TopakSuatTayfun_S-693-717.pdf. (Erişim Tarihi: 03.08.2014).
- ULUTAŞ, Ufuk; Torlak, Furkan, (2011) *Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi*, <http://file.setav.org/Files/Pdf/devrimden-demokrasiye-tunusun-secimi.pdf>. (Erişim Tarihi: 30.07.2015).
- VAROL, Ahmet (2013) “Müslüman Kardeşlere Yönelik Eleştiriler ve Cevaplar”, Nida Yayınları.
- VAROL, M. Ahmet, (t. y) “Fas” <http://www.enfal.de/fas.htm>. (Erişim Tarihi: 21.05.2014).

VAROL, M. Ahmet, (t. y) “Lübnan” <http://www.enfal.de/lubnan.htm>. (Erişim Tarihi: 19.03.2014).

VAROL, M. Ahmet, (t. y) “Ürdün” <http://www.enfal.de/urdun.htm>. (Erişim Tarihi: 11.03.2014).

YÜKSEL, Okan, (2014) *Müslüman Kardeşler’in Dünü, Bugünü ve Yarınları*, <http://politikakademi.org/2013/01/musluman-kardeslerin-dunu-bugunu-ve-yarinlari>. (Erişim Tarihi: 13.03.2014).

İLİM Dünyası “Sudan Müslüman Kardeşler Hareketi”, <http://www.ilimdunyasi.com/islami-hareketin-tarihi-seyri/sudan-musluman-kardesler-hareketi/?wap2>. (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

İnternet Kaynakları

<http://akademikperspektif.com/2013/03/05/misirda-asker-ve-siyaset>. (Erişim Tarihi: 26.08.2013).

http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=37055 (Erişim Tarihi: 11.03.2014).

<http://www.aktifhaber.com/musluman-kardesler-nasil-ve-ne-zaman-kuruldu-850565h.htm>, (Erişim Tarihi: 10.03.2014).

<http://www.aktifhaber.com/musluman-kardesler-nasil-ve-ne-zaman-kuruldu-850565h.htm>. (Erişim Tarihi: 03.10.2014).

http://www.avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp. (Erişim Tarihi: 06.05.2014).

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131225_musluman_kardesler.shtml. (Erişim Tarihi: 13.03.2014).

<http://www.gencdoku.com/musluman-kardesler-kronolojisi-3776.html>. (Erişim Tarihi: 04.12.2013).

<http://www.hakkında-bilgi.net/demokrasinin-temel-ozellikleri>. (Erişim Tarihi: 10.02.2014).

[http://www.ilimdunyasi.com/islami-hareketin-tarihi-seyri/lubnan-da-islami-hareket /?wap2](http://www.ilimdunyasi.com/islami-hareketin-tarihi-seyri/lubnan-da-islami-hareket/?wap2). (Erişim Tarihi: 19.03.2014).

<http://www.ilimdunyasi.com/islami-hareketin-tarihi-seyri/sudan-musluman-kardesler-hareketi/?wap2>. (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

<http://www.mfa.gov.tr/urdun-siyasi-gorunumu.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 11.03.2014).

<http://misir.ihh.org.tr/tarih/somurge.html>. (Erişim Tarihi: 27.08.2013).

http://www.nehirhaber.com/libya-da-ihvan-a-karsi-askeri-darbe-yapildi_h80861.html. (Erişim Tarihi: 21.01.2014).

<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/4332-bennanin-havarileri-musulman-kardesler>. (Erişim Tarihi: 13.10.2014).

<http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya2/0366.html>. (Erişim Tarihi: 06.05.2014).

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya3/0836.html>. (Erişim Tarihi: 20.05.2014).

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya8/2240.html> Anayasa. (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

<http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya8/2240.html> Anayasa. (Erişim Tarihi: 21.03.2014).

<http://www.yenidunyadergisi.com/yazi.php?id=780>. (Erişim Tarihi: 11.03.2014).